

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΛΕΥΚΟΣΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΗ΄

ΑΠΡΙΛΙΟΣ, 1953

ΑΡ. 214

ΜΙΚΡΕΣ ΠΑΤΡΙΔΕΣ

ΟΙ ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

Οί μέρες τῆς πατρίδας εἶναι ὥραιες,
ὑπέροχες μὲ τὸν πολὺ ἀντρισμὸ τους.
Γενναῖες οἱ μέρες τῆς, λαμπρὲς ἰδέες
καὶ πιὸ λαμπρὲς στὸν κάθε γυρισμὸ τους.

Οἱ μέρες μας οἱ ἄλθανικὲς γενναῖες.
Τὰ εἰκοσιένα ζοῦν τὸν θαυμασμὸ τους.
Κί' οἱ σαλαμίνιες μνήμες οἱ ἀρχαῖες
ἀνοίγουν διάπλατο τὸν οὐρανὸ τους.

Ἐμεῖς, μικροὶ θλαστοὶ μὲς τῆ σκιά τους,
τ' ἀνάστημα πιά ζοῦμε τοῦ πλατάνου.
Μεγάλῃ ἢ προστασία ἀπ' τὰ φτερά τους,

ποῦ μᾶς κρατᾷ ἀπ' τὸν οὐρανὸ πιὸ πάνου.
Ἄρκαδικοὶ θλαστοί, ψηλῶστε τὸ κεφάλι:
τῆς πατρίδας κάθε μέρα εἶναι μεγάλη.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΥΠΡΑΙΟΣ

(Ἄγωνιστὴς τοῦ 21)

Τῆ λεβεντιά σου ἔστησες σημάδι,
τῆ λεβεντιά νά σώσεις τῆς Ἑλλάδας.
Τὰ βόλια γύρα σου πυκνὸ κοπάδι,
μὰ βόλι κι' ὁ ἀνθὸς τῆς ἐξυπνάδας.

Λάμπει στὸ φῶς μιᾶς ἄλλης φωτεράδας
τοῦ κύματος τριγύρα τὸ σκοτάδι.
Ἡ τόλμη σου σὰ φῶς ἱερῆς λαμπάδας
κι' ὁ πόθος σου πυκνὸσπάρτο λειβάδι.

Γεῖα καὶ χαρά, Κυπραῖικο παλληκάρι!
Ὁ ἔρωτας τῆς πατρίδας ἀνασταίνει
τὸ στοχασμὸ καὶ τὴν ψυχὴ πλαταίνει,

κι' ὅ,τι νά πλάσει δὲ μπορεῖ ἢ σοφία,
ὁ ἥρωας τὸ πλάθει κι' ἡ θυσία.
Ὁ Ἴμπραῆμ τὰ ρόδα δὲ θά πάρει.

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΣΩΖΟΣ

(Ἄγωνιστὴς τῶν Βαλκανικῶν)

Τῶν ρόδων ἢ ὁμορφάδα κι' ἡ θηρσκεία
σὲ χτένιζε, Κυπραῖε ἀνθέ, μὲ χτένα,
δεμένη διαμαντόχτενα σὰ μία
πνοὴ ἀθηναία σὲ ἀκρόγιαλα γραμμένα.

Τριανταφυλλιάς κλωνάρια μπολιασμένα
 ή πορφυρή τής νιότης σου μανία,
 κι' άπλωνε πρώτα βλέφαρα άνοιγμένα
 να σεβαστή του Μάη την άρμονία.

Ξάφνου ιερό μαντάτο άπ' την Έλλάδα
 την άκοή σου έδρόσισε μεγάλο:-
 «Τό χρέος σοφό κι' ώραίο. Γιατί θάλλω
 —σιγολαλείς— μ' άνώφελη όμορφάδα;
 Τέλειο αίσθημα τό χρέος στην πατρίδα».
 Μας φώτισες στα σκότη μας άχτίδα.

ΡΟΔΙΩΝ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

(Άγωνιστής τής Κατοχής)

Κι' άν πέφτει τ' άνθους ή όμορφάδα,
 ή λεβεντιά στο χώμα έχει περάσει.
 Τό γιασεμί σταλιά; Θά ξεπεράσει
 τ' άνάστημα με την περιπλοκάδα.

Κι' άν κάψει βυσινιά φωτιά τά δάση,
 με τον καιρό θά λάμψει ή πρασινάδα.
 Κι' έπεσες κυπαρίσσι μες την πλάση
 στην πιό μεγάλη πλάση, την Έλλάδα.

Έμεις τό πορφυρό σου άστέρι τώρα,
 πού χτενίζει τον άγέρα, κοιτούμε
 με χαραυγής φιλιά και διπλοζούμε...

Τάχα ή ψυχή τή λευτεριά της νοιώθει;
 Κι' άν σκλαβωμένη, λεύτερη είν' ή χώρα.
 Έχουν μιá ξεχωρη άρετή κι' οί πόθοι.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τραγούδι, τών ποιητών μονάχα ή μοίρα.
 Μά ό στίχος δίχα Έλλάδα δέν άξίζει.
 Τ' ώραίο τριαντάφυλλο, χωρίς τά μύρα,
 πάντα μισά τά αισθήματα δωρίζει.

Δόξα σου του Έλληνα μονάχα ή Κλήρα.
 Μέτρο τό μέτρο του Έλληνα χαρίζει.
 Τήν άττική μενεξεδένια πείρα,
 πείρα Θεών κι' ανθρώπων τή σφραγίζει.

Τό στοχασμό σου οί θάρβαροι θά θρούνε
 κλεισμένο στην έλληνισσα λαμπράδα,
 Δάφνη για σένα αυτό να διαλαλούνε.

«Έλλάδα», φώναξε στα στήθια, «Έλλάδα,
 μέτρο κι' εύπρέπεια κι' αισθήματα γενναία,
 Έλλάδα—Έλλάδα πάντα νέα κι' ώραία».

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ἡ «Ἐκθεση Ἑλληνικοῦ Βιβλίου», πού πρόκειται νά ὀργανωθῆ σέ λίγο στή Λευκωσία κι' ἄλλες πόλεις τῆς Κύπρου, θ' ἀποτελέσει, ἀναμφισβήτητα, ἕνα ἀπό τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ νησιοῦ τοῦ τρέχοντος ἔτους.

Ὁ Κυπριακός λαός θά ἔχει, γιά πρώτη φορά, τήν εὐκαιρία νά ἐπιθεωρήσει μιὰ σημαντικὴν ποσότητα Ἑλληνικῶν βιβλίων, νά φυλλομετρήσει μερικές ἀπὸ τὶς πρόσφατες ἐκδόσεις, νά γνωρίσει πλατεῖα τὰ θέματα πού ἀπασχολοῦν τὴν Ἑλλαδικὴν διάνοη καὶ τέχνη, νὰ παρακολουθήσει τὴν πορεία τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος—ἔτσι καθὼς αὐτὴ προβάλλεται μέσ' ἀπὸ τὰ συγγράμματα καὶ τὰ βιβλία τῶν τελευταίων ἐτῶν— καὶ νάρθει εὐκολώτερα σ' ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴν νεοελληνικὴν πνευματικὴν δημιουργία ἀγοράζοντας σέ χαμηλὴ τιμὴ—χωρὶς συναλλαγμιακὴς διατυπώσεις καὶ μὲ ἀπόλυτὴ δική του ἐκλογὴ— καὶ διαδίδοντας τὶς ἐκδόσεις ἐκεῖνες, πού τὸν ἐνδιαφέρουν περισσότερο.

Ποῖα εἶναι ἡ σημασία τῶν πλεονεκτημάτων αὐτῶν, εὐκολὰ μπορεῖ ὁ καθένας νά κρίνει, ὅταν ἰδίως σκεφθῆ, πόσο λίγο εἶναι διαδομένο στὸ νησί τὸ καλὸ Ἑλληνικὸ βιβλίον καὶ πόση σύγχυση ἐπικρατεῖ, ἀνάμεσα καὶ στίς προηγμένες ἀκόμη τάξεις τοῦ λαοῦ μας, ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμηση καὶ ἀξιολόγηση τῶν συγχρόνων πνευματικῶν ἀξιών καὶ καλλιτεχνικῶν τάσεων τοῦ ἐθνικοῦ μας κέντρου.

Εἶναι γεγονός ὅτι τὸ κεφαλαῖωδες αὐτὸ ζήτημα τῆς εὐρύτερης διάδοσης τοῦ Ἑλλαδικοῦ βιβλίου στὴν Κύπρο δὲν ἀντιμετωπίστηκε ἀκόμη μὲ τὴ σοβαρότητα πού ἐπιβάλλεται. Καμμιά ὀργανωμένη προσπάθεια δὲν ἔγινε μέχρι σήμερα γιὰ τὴν προβολὴ καὶ τὴ διάθεση τῶν Ἑλλαδικῶν ἐκδόσεων. Ξεχωρίζω τὸ κεφάλαιο τῆς προβολῆς ἀπὸ τὸ κεφάλαιο τῆς διάθεσης, γιὰτὶ εἶναι δυὸ ζητήματα πού πρέπει νά ἀπασχολήσουν ξεχωριστὰ τοὺς ἀρμοδίους. Καὶ ἐξηγοῦμαι: Τὸ Ἑλλαδικὸ βιβλίον πρέπει πρῶτα νά προβληθῆ στὴν Κύπρο, γιὰτὶ ἡ ἀπόσταση δὲν ἐπιτρέπει, δυστυχῶς, στοὺς Κυπρίους νά τὸ παρακολουθοῦν συστηματικὰ. Καὶ μπορεῖ νά προβληθῆ μὲ διάφορους τρόπους: 1) Μὲ τὴ συστηματικὴ ἀποστολὴ, ἐκ μέρους τῶν συγγραφέων ἢ τῶν πνευματικῶν ὀργανώσεων στίς ὁποῖες αὐτοὶ ἀνήκουν ἢ καὶ τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργείου (ἀμέσως ἢ ἕμμεσως), ὅλων τῶν νέων ἐκδόσεων α) σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐδῶ δημόσιες Βιβλιοθήκες—κατὰ προτίμηση στὴ Βιβλιοθήκη Φανερωμένης— β) στὰ Κυπριακὰ λογοτεχνικὰ περιοδικὰ (ἐάν πρόκειται περὶ λογοτεχνικοῦ βιβλίου) ἢ στὰ ἐπιστημονικὰ (ἐάν πρόκειται περὶ ἐπιστημονικοῦ), καὶ γ) στίς κυριώτερες Κυπριακὲς ἐφημερίδες. 2) Μὲ τὴν ἐκδοση καὶ τὴν κυκλοφορία στὴν Κύπρο (ἀναφέρομαι μόνο τὴν Κύπρο, γιὰτὶ αὐτὴ ἐνδιαφέρει στὸ παρὸν σημείωμα) συστηματικοῦ Ἑλληνικοῦ Βιβλιογραφικοῦ Δελτίου. 3) Μὲ τὴν ὀργάνωση τακτικῶν ἐκθέσεων Βιβλίου. 4) Μὲ τὴν ὀργάνωση εἰδικῶν διαλέξεων γύρω ἀπὸ τὸ Ἑλλαδικὸ ἔντυπο, κλπ. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸ τὸ Ἑλλαδικὸ βιβλίον θά γίνῃ εὐρύτερα γνωστὸ: Κριτικὰ σημειώματα θά γραφοῦν γι'αὐτὸ ἀπὸ τὶς εἰδικές στήλες τῶν Κυπριακῶν περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων—εὐκόλα θά μπορεῖ ἕνα βιβλίον νά ὀρεθθῆ σὲ μιὰ Κυπριακὴ Βιβλιοθήκη, καὶ γενικὰ θά κινηθῆ ζωηρότερο ἐνδιαφέρον καὶ θά αὐξηθοῦν σημαντικὰ οἱ πιθανότερες ζήτησης καὶ ἀγορᾶς του. (Ἐδῶ θ' ἀνοιξοῦμε μιὰ παρένθεση: Ἀπὸ προσωπικὴν πείρα ἔχομε διαπιστώσει, ὅτι ἐκεῖνοι πού στέλλουν γιὰ βιβλιοκρισίαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὶς ἐκδόσεις τους στὰ Κυπριακὰ περιοδικὰ καὶ τὶς ἐφημερίδες εἶναι συνήθως οἱ νέοι συγγραφεῖς. Οἱ παλαιότεροι δὲν εἶναι πάντοτε πρόθυμοι σὲ τοῦτο. Στὴν Κύπρο ὅμως, γιὰ πολλοὺς λόγους, πρέπει νά γίνετα γνωστὸ τὸ καλὸ Ἑλλαδικὸ βιβλίον. Καὶ γράφουμε αὐτὸ, χωρὶς νά θέλομε νά ὑποτιμήσουμε τὴν ἀξίαν τῶν νέων, πού, ὅπως εἶναι φυσικὸ,—ἐκτὸς μικρῶν ἐξαιρέσεων— δὲν παρουσιάζονται ἀμέσως μὲ ἀριστουργήματα).

Ἀφοῦ λοιπὸν προβληθῆ τὸ Ἑλλαδικὸ βιβλίον, μὲ τὸν τρόπο πού ἀναφέραμε πῶς πάνω, θά πρέπει κατόπιν νά καταβληθῆ ἰδιαίτερη προσπάθεια γιὰ νά διατεθῆ. Εἶναι δὲ τὸ ζήτημα τῆς διάθεσός του ἐξ ἴσου σοβαρὸ μὲ τὸ ζήτημα τῆς προβολῆς του. Γιατὶ, ἐδῶ στὴν Κύπρο, τὸ συναγανίζεται ἐπικίνδυ-

να τὸ Ἀγγλικὸ βιβλίον, πού (λόγῳ, κυρίως, τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἀντιτύπων στὰ ὅποια κυκλοφορεῖ) εἶναι πάμφθηνον καί, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἐμφάνισής σέ καλύτερη, συνήθως, μοῖρα ἀπὸ τὸ Ἑλλαδικὸ (δεμένο, σὲ καλὸ χαρτί κλπ.). Πρέπει λοιπόν, εἴτε γενικὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ ὀρισμένους φορολογικὰς ἐπιβαρύνσεις (ἐννοῶ, στὴν Ἑλλάδα), εἴτε, εἰδικὰ, τὰ ἀντίτυπα τὰ ὅποια προορίζονται γιὰ τὴν Κυπριακὴν ἀγορὰ νὰ ἐπιχορηγοῦνται ἀπὸ κάποιο ταμεῖο, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ διατεθοῦν σὲ χαμηλὴ τιμὴ, καὶ νὰ μὴ ὑφίστανται τὸν καταθλιπτικὸ συναγωνισμὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ βιβλίου.

Αὐτὰ εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ ζητήματα πού προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἐπικείμενη ὀργάνωση τῆς Ἐκθεσης, καὶ πού πρέπει, κατὰ τὴν κρίση μας, νὰ μελετηθοῦν σοβαρὰ ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ ὅλον ὀργανωτικὸ ἔργο τῆς Ἐκθεσης αὐτῆς καθ' ἑαυτήν.

Γιὰ τὴν τεράστια σημασία πού ἔχει ἡ διάδοση τοῦ Ἑλλαδικοῦ —καὶ ἰδιαίτερα τοῦ λογοτεχνικοῦ βιβλίου— στὴν Κύπρον καὶ ἡ στενώτερη, μέσ' ἀπ' αὐτό, γνωριμία κι' ἐπαφὴ τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ μὲ τὶς ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς ἀξίες τοῦ νεοελληνικοῦ κόσμου θ' ἀσχοληθοῦμε σ' ἓνα ἀπὸ τὰ προσεχῆ μας σημειώματα. Ἀλλὰ καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτή, τὸ Ἑλλαδικὸ βιβλίον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ —ἰδιαίτερα τὸ λογοτεχνικὸ— στέκει σήμερον πολὺ ψηλά. Ἡ νέα λογοτεχνικὴ γενεὰ, συνεχίζοντας τὸ ἔργο τῶν προηγούμενων, ἔχει προσφέρει σημαντικὰ ἔργα, πού διεκδικοῦν ἐξαιρετικὴ θέση μέσα στὴν Εὐρωπαϊκὴ φιλολογία. Τὰ νεοελληνικὰ μυθιστορήματα, διηγήματα καὶ ποιήματα, πού μεταφράστηκαν τελευταῖα σὲ ξένες γλώσσες, εἶχαν παντοῦ μεγάλη ἐκδοτικὴν ἐπιτυχία κι' ἐξασφάλισαν εὐμένεστατα σχόλια καὶ κρίσεις.

Ἄσχι λοιπὸν μόνον γιὰ τοὺς ἰδιαίτερους ἐθνικοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς γενικώτερους, τοὺς καθαρὰ καλλιτεχνικοὺς καὶ ἀνθρωπιστικοὺς πρέπει τὰ προβλήματα πού τίθουμε πιὸ πάνω νὰ τὰ μελετήσουν μὲ προσοχὴν οἱ ἀρμόδιοι (καὶ στὸ ἔθνον κέντρο, κι' ἐδῶ) καὶ νὰ τοὺς δώσουν τὴν καλύτερη λύση.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΔΕΙΞΕ ΜΟΥ ΤΑ ΠΛΗΓΩΜΕΝΑ ΣΟΥ ΧΕΡΙΑ

Πῶς νὰ σὲ καλέσω; Πῶς νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν παρουσία σου;
 Νόημα καὶ σχῆμα θανάτου, σεληνόφως ἢ ὄνειρο,
 βοὴ τοῦ ἀνέμου πού ὑψώνει τὸν τύμβον τοῦ Βατερλώ,
 καρπασμὲ πού ἀντηχεῖς στὸ λιθόστρωτο τῆς Βυζαντινῆς ἀλώσεως,
 μαντήλι πού σκουπίζει τὸ αἶμα τοῦ θρόλου τῆς ἡ Ζάν Ντ' Ἄρκ,
 ἔλεγχο πού σαβανώνει τὸ μούσκι στὸ μαρμάρينو ἐπιτόμβιον.

Σὲ καλῶ μέσα ἀπὸ τὴ νύχτα πού βαδίζει στὰ χεῖλη τοῦ γκρεμοῦ
 τῆς Αὐγῆς,

σοῦ γνέφω πίσω ἀπὸ τὴ μαδημένη θραγιά
 πού τουρτουρίζει γυμνὴ στὸ χεῖματιτικὸν ἥλιον.

Σ' ἐπικαλοῦμαι ἀπὸ τὴ μαῦρη λαγγάδα καὶ τὸ θαλάσσιον κάβον
 πού πολιορκεῖ τ' ἀχερούσιον κῦμα.

Δεῖξε μου τὰ πληγωμένα σου χέρια νὰ σχεδιάσω τὸ βιβλικὸ σου
 [σταυρὸν,

δεῖξε μου τὰ γυμνά σου ποδάρια νὰ ἰδῶ τ' ἀγκάθια τῆς
 ὀδοποιρίας σου·

δεῖξε μου τὶς σπηλιὰς τῶν ματιῶν σου νὰ διαβάσω τὴν ὀλονυχτία σου,
 δεῖξε μου τὴν καρδιά σου, ν' ἀποσπάσω τὰ βέλη
 πού εἰκονογραφοῦν τὸ παλῆθὸ συναξάρι σου!

ΠΑΥΛΟΣ ΚΡΙΝΑΙΟΣ

Κ'ΑΤΙ 'ΓΙΑ ΣΟΥΡΝΤΙΝΑ*

Τότε ήρθε τὸ Φθινόπωρο, μ' ἕνα χρυσάνθεμο γιὰ πανοπλία του. Ὁ γαιοκτήμονας εἶπε νὰ κλαδέσουμε τὰ δέντρα καὶ νὰ κλείσουμε τὴ μεγάλη πόρτα τοῦ κήπου.

—Γιατί; Ρώτησε κάποιος ἀπὸ μᾶς. Ἀφοῦ κοιτάζει κατὰ τὸν νοτιῶ, γιατί νὰ τὴν κλείσουμε;

—Ἔτσι πρέπει, εἶπε τότε κείνος. Μοῦ θυμίζει τὴν Ἀρτεμούλα, τὴν κόρη μου.

—Κι' ἂν σοῦ τὴ θυμίζει, τί; Μουρμούρισα ἐγὼ νευριασμένα. Ὅλο τὴ μελετᾷς. Τί μᾶς ἐνδιαφέρει κι' ἂν ἔφυγε...

—Σὰν ἔρθη τὸ Φθινόπωρο, εἶπε ὁ γαιοκτήμονας, νὰ φυτέψετε στὸν κήπο ἄσπρα χρυσάνθεμα. Μπορεῖτε, ἂν θέλετε, νὰ φυτέψετε στοὺς φράχτες καὶ μιὰ μπουκαβίλλια.

—Μπουκαβίλλια; Ἐπανέλαβε τὴν τελευταία λ'ξη ὁ Λευτέρης. Μπουκαβίλλια;

Μιά φορά στὸ πατρικὸ του σπίτι (πόσα χρόνια νὰ πέρασαν ἀπὸ τότε, οὔτε ποὺ θυμάται πιά), ἡ μικρὴ τῆς ἀδελφῆς, ἡ Ἀλίκη, φύτεψε μιὰ μπουκαβίλλια, ἕνα ἀπόγευμα.

—Ὅταν θὰ μεγαλώσει, εἶχε πεί τότε, θὰ στολίζω τ' ἀνθογυῖα μὲ τὴν παρουσία της... Θὰ μεγαλώσει γρήγορα, Λευτέρη, τί λές;

Μὰ ἡ μπουκαβίλλια δὲ μεγάλωσε. Τῆς ἔλειψε τὸ νερὸ κι' ἡ προστασία. Ὀνειρο ποὺ προχώρησε στὸ ἄφωτο μονοπάτι καὶ χάθηκε μὲς' τοὺς δειλινούς ἴσκιους...

Ἄραγε νὰ χάθηκε μαζί μὲ τὰ μικρὰ χέρια τῆς Ἀλίκης, πεθαμένης στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς ἢ λίγο πρὶν, λίγο πρὶν σὰ σημάδι;

—Μπορεῖτε, ἂν θέλετε, εἶπε ὁ γαιοκτήμονας, νὰ μαζεύετε γιὰ τὸ θάλαμό σας καὶ τὶς γαζίες μου. Αὐτὰ δὲν μ' ἐνδιαφέρουν πιά ἐμένα.

—Θὰ θυμῆθηκε πάλι τὴν κόρη του, εἶπα ἐγὼ κοιτάζοντας τὰ βρεγμένα βλεφάρὰ του. Μὰ δὲν μ' ἐνδιέφερε καθόλου αὐτὴ ἡ σκέψη καὶ βάλθηκα νὰ χαζεύω ἀπὸ τ' ἀνοιχτὸ παράθυρο μιὰ σειρὰ ἀπὸ λιγνόκορμα κυπαρίσσια.

—Πάντως ἦταν ὁμορφὴ ἡ Ἀρτεμις, μονολόγησε ὁ Λευτέρης μὲ σημασία.

Ὁ οὐρανὸς ἔπεφτε, ὄλο ἔπεφτε, παραδίνοντας τὰ χρώματά του στὸ νύχτιο φῶς. Ὁξω πέταξε κάτι, ἴσως νὰ ἦταν πουλί, μιὰ κι ἐλπίδα δὲ μπορούσε νάταν.

Στὸ μεγάλο πλάτανο τὰ χελιδόνια σταμάτησαν τὶς προετοιμασίες τοῦ ἀπόπλου τους. Αὐριο βάφευγαν γιὰ τὸ αἰώνιο καλοκαίρι ἀπὸ τὴ λεωφόρο μὲ τὶς ροδοδάφνες.

—Μοῦ εἶναι ἀδιάφορη αὐτὴ ἡ κουβέντα, τ' ἀκούς; Ἀδιάφορη. Εἶπα καὶ ξαναβάλθηκα νὰ χαζεύω τὰ κυπαρίσσια.

—Κι' ὁμως, ἀπάντησε ὁ ἄλλος, τὸ περσμένο καλοκαίρι εἶχες ἀντίθετη γνώμη. Τότε ποὺ σὲ σκέπαζε μὲ τὴν ψάθα της.

Ἐκανα πῶς δὲν ἄκουσα, μ' ἀσυναίσθητα ἔβαλα τὸ χέρι μου στὴν καρδιά. Ἐκεῖ ἔκρυβα σ' ἕνα γαλάζιο τούλι δυὸ κίτρινα φύλλα ροδοκινιάς κι ἕνα μικρὸ κόμπο χωμάτινο. Κάποτε βράχθηκε αὐτὸς ὁ κόμπος μὲ τὸ δάκρυ τῆς. Κάποτε ὁμως. Τὸ Φθινόπωρο ποὺ ἀκολούθησε ἦταν μαχαίρι θανάτου.

Ἄς εἶναι... Τώρα ἐκείνη θὰ βρίσκεται πάνω στὴ γέφυρα τοῦ καραβιοῦ μὲ τὸν λεβέντη ποὺ διάλεξε γιὰ σύντροφό της. Θὰ φορεῖ τὸ παλιὸ τούλινο φουστάνι της μὲ τὰ κεντημένα μυγαδάνθια, σάβανο τὸ λάβασο μιᾶς παιδικῆς Ἀνοιξῆς, κι' οὔτε θὰ θυμάται, οὔτε θὰ ὀνειρεύεται, οὔτε θὰ νοσταλγεῖ.

—Κύρ Δήμο, εἶπε ὁ Λευτέρης, θὰ μὲ μαλώσεις νὰ φυτέψω μιὰ μπουκαβίλλια στὴν κλεισμένη πόρτα; Θὰ θυμώσεις ἔ;

—Ὅχι, εἶπε κείνος ἀτάραχα, σὰν τὸ γιατρὸ ποὺ κουνάει τὸ κεφάλι του, ὅταν δὲν ὑπάρχει οὔτε μιὰ σταγόνα ἐλπίδας. Φύτεψε ὅπου θέλεις, καὶ στοὺς τάφους ἂν σὲ βολεῖ ἀκόμα.

Τάσος Κόρφης

* Ἀπὸ τὴ Συλλογὴ «Ταξίδι χωρὶς πολικὸ» τοῦ κ. Τάσου Κόρφης, ποὺ ἐραβέυθηκε στὸν «Πρῶτο Διαγωνισμὸ Πεζογραφημάτων Ζ. Εὐσταθίου».

—Δὲν ἀφήνετε αὐτὲς τὶς κουβέντες νυχτιάτικα, ξεπετάχτηκα στὴ μέση τους ἐγώ, μιὰ γιὰ τὰ κυπαρίσσια καὶ μιὰ γιὰ τὶς σφαλισμένες πόρτες. Ντροπὴ μας. . .

Ἡ θεῖα Καλὴ ἦρθε στὸ θάλαμο κι ἄναψε τὸ ἠλεκτροκὸ. Οἱ σκέψεις ὑποχωρῆσαν νικημένες, παραδόθηκαν μέσα στὴ φωτεινὴ ἀναούγεια καὶ δὲν ἔμεινε οὔτε μιὰ σκοτεινὴ γωνίτσα γιὰ τὰ ὄνειρα.

—Θεῖα Καλὴ, ρώτησε ὁ Βασίλης, ποὺ τόσην ὥρα χάξευε κάτι πελώριες λέμφκες κατὰ τὸ ὑποστατικό, τάμαθες;

—Ὅχι, εἶπε κείνη. Τί νὰ μάθω, γιέ μου;

—Ὁ καπτὰν-Νικολῆς δὲν παίρνει πιὰ ἐργάτες στὴς ταρσανάδες. Λέει πῶς δὲν ὑπάρχουν δουλειές. Τώρα ποὺ χειμωνιάζει, πῶς νὰ τὴν περάσουμε, πῶς;

—Ἐλα, τὸν μαλλώνει κείνη, μὴ σὲ νοιάζει; ἔχει ὁ Θεός.

Πέρα στὸν κάμπο ἄναψαν κι ἄλλα φῶτα, ἀπειρες ἐλπίδες γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπειρες μικρὲς πληγὲς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Πότε-πότε περνάει καὶ κανένα τραῖνο, κάπως πιὸ ρευστό, πιὸ φευγαλέο, σὰ μαχαίρι ποὺ σφάζει τὸ σκοτάδι, ἢ σὰν κορίτσι μὲ τούλινο φόρεμα. Τὰ κυπαρίσσια χάνονται, γίνονται ἕνα μὲ τὸ σκοτάδι. Ἄς μποροῦσε νὰ γινόταν καὶ στὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων κάτι τέτοιο, αὐτὲς ποὺ τὶς κουρσεύει ἡ ἀνάμνηση κι ἡ νοσταλγία.

—Νὰ μοῦ ἀδειάσετε καὶ τὸ δωμάτιό της, λέει ὁ γαιοκτήμονας. Τὰ πράματά της μπορεῖτε νὰ τὰ κουβαλήσετε στὴ σοφίτα. (Τὸ ἄρωμά της μεταωρίζεται παντοῦ ἀπὸ τὶς βαθεῖες πολυθρόνες ἔως τὰ ἐλαφρὰ κουρτινάκια τῶν παραθυρίων. . . Ποῦ νὰ τὸ κουβαλήσουμε αὐτό, ἄχ ποῦ;)

—Κυρὰ Καλὴ —ἐπαναλαμβάνει ὁ Βασίλης— φέτος δὲν ἔχουν δουλειὰ οἱ ταρσανάδες. Τί λές, νὰ φύγω πίσω ἀπὸ τὰ πυράγκαθα γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι ἢ νὰ μείνω ἐδῶ;

Ἐκείνη τὸν ξαναμαλώνει γιὰ τὴν ἀπιστίᾳ του.

—Ποῦ νὰ πᾶς, τοῦ λέει. Δὲ θυμάσαι πόσα καράβια σταμάτησαν στὸ βουρκονέρι;

—Ναὶ μὰ δὲν εἶχαν παιδιὰ δυνατὰ σὰν τὰ δικά μου, οὔτε καὶ τὰ μάτια τους μπορούσαν νὰ δοῦν τὸ χρῶμα τῆς αὐγῆς.

Γίνεται σιωπὴ, μὰ φλύαρη σιωπὴ, ὅπως ὅταν κοιτάζουν παιδικὰ μάτια τὸν οὐρανό. Θυμάται τὸ καράβι, τὸ ψηλὸ μελαχροινὸ ἀγόρι, τὴν ὀμίχλη ἐκείνης τῆς νύχτας. Ἄν προχωροῦσα; Ἡ φωνὴ της θάπνιγε τὰ λόγια μου πρὶν ἀκόμα γίνουν φθόγγοι καὶ συλλαβές.

—Κυρὰ Καλὴ, ὑπάρχουν ἀνθρώποι, λέω ὕστερα, ποὺ δὲν φοβοῦνται τὰ βουρκονέρια, οὔτε τὰ γυμνὰ χέρια τῶν δέντρων.

Ἐννοῦσε τὸν Βασίλη. Ὁ γαιοκτήμονας σκύβει τὸ κεφάλι, ἕνα χιονισμένο κεφάλι. Ἄς χτυποῦν οἱ καμπάνες κι' ἄς παίζουσαν θούρια οἱ μουσικὲς.

—Ἐγὼ δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχουν, μισολένε τὰ μάτια του.

Ἄς ἔρχονται κάτι παράξενοι κρότοι, σὰν νὰ τουφεκᾶνε στὴ ρεματιά.

Ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ ὀρίζοντα ξεπετάγονται καὶ κάτι ἀστεράκια τόσα δά, μιὰ σταλίτσα.

ΤΑΣΟΣ ΚΟΡΦΗΣ

ΓΑΛΑΝΕΣ ΚΟΡΦΕΣ

Ἐκεῖ π' ἀνεβήκαμε

ἡ ὀμίχλη δὲ μᾶς ἄφησε ν' ἀγναντέψουμε

τὶς γαλανὲς κορφὲς ποὺ λαχταροῦσαν τὰ μάτια μας

δὲν ἀκούσαμε τ' ἀστροπελέκια νὰ γλυστράνε στὰ μέτωπα τῶν θεῶν,

κι' οἱ μακρinoὶ κρωγμοὶ δὲ μάθαμε ἂν ἦταν

ἀπὸ κοράκια θανάτου ἢ ἀητούς λεβεντιάς.

Τὸ ἀνέβασμα μας ἦτανε τόσο ὡμορφο!

Τὰ στήθια μας πλημμύρισαν ἀπ' τὰ μῦρα τοῦ θουνοῦ

κάθε πουλί, κάθε δέντρο μᾶς πλάνευε.

Κι' ὁμως εἶπαμε νὰ φτάσουμε ἀκόμη πιὸ ψηλὰ μὲ κάθε θυσία.

Κι' ἀνεβήκαμε. . .

Μὰ ἡ ὀμίχλη δὲν μᾶς ἄφησε ν' ἀγναντέψουμε

τὶς γαλανὲς κορφὲς ποὺ λαχταροῦσαν τὰ μάτια μας.

ΓΙΑΝΗΣ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΑΠΝΟΤΟΠΙΑ *

Στεκόμουν μπροστά στο τζάκι, όταν τὰ παράτησα όλα κι' έτρεξα στο ύπόστεγο. Έξω στην αϋλή ή αγελάδα μας μούγκριζε δίπλα στη μουριά που ήταν δεμένη, και πρόφτασα νὰ δώ τις κόττες που έτρεχαν αναπουπουλιασμένες, και κακαρίζοντας ηηδούσαν ανάμεσα από τους πάσσαλους του φράχτη έξω, σαν κάτι νὰ τις είχε ταράξει. Πριν φτάσω στο ύπόστεγο, που βούιζε απ' τις φωνές, βγήκε από μέσα τρέχοντας ή άντραδέλφη μου και σκουτουφλήσαμε στην πόρτα.

—Τί είναι Μαρία; την ρώτησα.

—“Ω, νά, καημένη Γιασεμή, είπε εκείνη, ένώ ή ζωηράδα της έφευγε. Έρχεται ο άντρας μου! Τώρα μούφεραν μαντάτο.

—Ποιός τόφερε;

—Ένας ναύτης.

Και μοῦ έδειξε ένα παλληκαρόπουλο που είχε βγει πίσω της από το ύπόστεγο.

—Και σὺ τί έκανες εκεί μέσα;

—Οῦ, με ζάλισες, πολλά ρωτάς!, είπε άχαρα ή Μαρία και τράβηξε άπέναντι για το σπίτι της.

Είδα τη δικράνα στον ώμο της και κατάλαβα πώς αυτήν ήρθε νὰ πάρει. Ο ναύτης την άκολούθησε. Γύρισα στο σπίτι άργα.

—“Α, παναθεματισμένη!, στρίγκλισε ή πεθερά μου μόλις με είδε. Που άφησες το μωρό σου και τρέχεις; Τρέχα, γιού! που νὰ σε πιάσω...

Επήγα γρήγορα-γρήγορα στην ξυλένια θεράντα, που το καλοκαίρι γίνονταν τραπεζαρία, και στάθηκα πάνω από την κούνια που είχα στη γωνιά. Έκει μέσα βρισκότανε το παιδί μου, ξανθό, άσπρο, σαν την ώριμη άμμουδιά του Περαία Μπαξέ, του τόπου που γεννήθηκα. Καθώς με είδε, έπαψε τὰ κλάμματα, κι' εγώ το σηκώσα και το κοίταξα, κι' ένοιωσα κάτι μέσα μου ν' άνεβαίνει και ν' άνασταίνεται. Το άκούμπησα στο μάγουλό μου και το φίλησα, και κείνο τότε γέλασε και με χτύπησε με τὰ χεράκια του στο πρόσωπο, κι' ύστερα, κρατώντας μία τούφα απ' τὰ μαλλιά μου, έμεινε άκίνητο πάνω στον ένα ώμο μου. Έξαφνα όμως τρόμαξα από μια δυνατή κακιά φωνή.

—“Ελα λοιπόν μέσα νὰ κοιτάξεις το παιδί!... “Αμα νύφη που σ' έκανα! Νά πέφτει με το μωρό σου, ή νὰ μου τρέχεις στο ύπόστεγο σαν παλαδή!

“Ηταν ή πεθερά μου.

—“Έρχεται ο άντρας της Μαρίας, της γλυκομίλησα. Ένα ναυτόπουλο έφερε μαντάτο· γι' αυτό έτρεξα νὰ δώ.

—Και τί δουλειά έχεις εσύ με τον άντρα της Μαρίας; Χά! Πότε με το ένα, πότε με το άλλο, και στη θέση σου ποτέ δε βρίσκεσαι! Έχεις και γρηά μάνα νὰ κοιτάξεις, το ξέρεις;

Κατσούφιασα. Άλλά δε μίλησα και τράβηξα με το παιδί στον κόρφο για το τζάκι κι' έπιασα την κουτάλα πάνω από την κατσαρόλα που άχνιζε.

Έξαφνα όμως είδα τη «μάννα» μου νὰ χτυπά τὰ στήθηα της.

—Θά το κάψει το παιδί, μωρή!, και στρίγγλιζε βραχνά. “Αχ, που φωτιά νὰ σε κάψει έσένα! Τί το πäs, μωρή το μωρό πάνω από τις κατσαρόλες και τις φωτιές; Για νὰ σου πέσει απ' τὰ χέρια; “Αχ, άχ!

“Ενοιωσα κάτι νὰ με στενωχωρεί. “Αφησα την κουτάλα κι' άπομακρύνθηκα απ' το τζάκι.

Μά μάννα!, της είπα. “Η το μωρό θα βυζάξω, ή θα ψήσω το φαί· πώς θες νὰ τὰ κάνω και τὰ δυο μαζί και χώρα;

Ντόλλη Νταλκά

* Τὰ «Καπνοτόπια» είναι το δεύτερο από τὰ τρία διηγήματα της Συλλογής «Μικρές Βιογραφίες» της δ. Ντόλλης Νταλκά, που έπαινήθηκε στον «Πρώτο Διαγωνισμό Πεζογραφίας» του Ζ. Εύσταθίου.

—“Α, γλωσσοῦ! Ἐχεις τσίπα καὶ μιλάς σέ μένα ἔτσι; ξαφνιάστηκε ὀργισμένη ἡ γρηά.

—“Ὅχι, μάννα, μὰ ἐσύ μιὰ μὲ φωνάζεις γιὰ τὸ παιδί, μιὰ γιὰ τὸ φαί, κι' ὅταν πιάσω τὸ φαί πάλι τὸ παιδί φωνάζεις. Τί νὰ κάνω πρῶτα, πές μου! Καὶ τί ν' ἀφήσω;

—Γιου! (Τράβηξε τὰ μάγουλά της ἡ πεθερά μου.) Σὲ μένα μιλά ἔτσι, σὲ μένα! Ποῦ τῆς μεγάλωσα ὀλόκληρο παλληκάρι καὶ τῆς τῶδωσα!

—“Ἐλα μάννα, πές καὶ τῆς Φωτῶς νὰ πιάσει ἕνα χεράκι! Ἐγὼ δὲν προφταίνω κατὰ πῶς τὰ θές ἐσύ!

—Γιου!; ξάφριξε ἐκείνη. Ἡ Φωτῶ μου, μωρή, εἶναι ἀνύπαντρη κι' ἔχει νὰ φτιάσει προίκα. Ἄκου; Προίκα! Σὲ σένα πέφτει νὰ βαστάξεις τὸ σπίτι! Δὲ μοῦ λές τοῦ λόγου σου τί ἔφτιανες ἐσύ ὅσο ἦσουν ἀκόρη καὶ δὲν ἔδωσες τοῦ γιουῦ μου μὴτ' ἕνα πουκάμισο;

—Μωρ' τ' εἶναι πάλι; ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τοῦ ἄντρα μου, τοῦ Φίλιππα, καὶ τὸν εἶδα ἔξαφνα στὴν πόρτα.

—Νά, νά! (ἔκανε ν' ἀρχίσει ἡ πεθερά μου, σαστίζοντας τί νὰ πρωτοπεῖ).

—Καλὰ μάννα, καλὰ! Ἄντε πᾶμε μέσα καὶ νὰ σὲ φωνάξουμε ὕστερα, ἔτοιμα-ἔτοιμα στὸ τραπέζι!, τὴν καθούχασε ἐκεῖνος χτυπώντας τὴν στὴν πλάτη.

—Τί λές, βρέ γυιέ μου! Ἐτσι μὲ διώχνεις ἔ, κι' ἀφήνεις στὴ γυναίκα σου τὴ γλωσσοῦ τὸ δίκιο; κλαψούρισε θυμωμένα ἐκείνη.

—Ἐνοια σου, θὰ τῆς τὰ ψάλλω ἐγώ!, τῆς εἶπε στ' αὐτὴ ὁ Φίλιππας, καὶ τὴν πῆγε κατὰ τὴν πόρτα.

Ἐκλείσε τὸ θυρόφυλλο καὶ γύρισε γαλήνιος καὶ ξάστερος κοντά μου ἐνῶ τὸν κοίταξα μὲ κρυφὴ ἀνησυχία.

—Μὴν ἀκούς, καημένη Γίασεμῆ, μεγάλη γυναίκα εἶναι, μὰ μὴν τῆς ἀπαντᾶς!

—Ἐνοια σου, Φίλιππα, δὲν θὰ τὸ ξανακάνω, τοῦ ὑποσχέθηκα. Τὸ ξέρεις ἐσύ πῶς δὲν ἀπαντῶ. Μὰ σήμερα μ' ἔκανε καὶ τρελλάθηκα!

Ὁ Φίλιππας γέλασε καὶ μὲ χაΐδεψε στὴν πλάτη, κι' ἔνοιωσα τὴν καρδιά νὰ πλημμυρίζει ξανά μὲ γλυκεῖα ἡρεμία. Μοῦ πῆρε τὸ μωρὸ, ποῦ μισοκοιμότανε στὰ χέρια μου, καὶ εἶπε:

—Ἐλα ἐσύ, ἀποτελείωσε τὸ φαί.

Ἄμέσως ἔπιασα τὶς πιάστρες καὶ τὰ ξυλοκούταλα. Ἄκουσα τὸ βῆμα του πᾶνω στὰ σανίδια τῆς θεράντας. Ὑστερα ξανά ἦρθε πίσω, καὶ τὸν ἔνοιωσα νὰ στέκεται στὴν πόρτα.

—Αὔριο νὰ μοῦ τὸν ἔτοιμάσεις νωρὶς τὸ γυιό, εἶπε. Θὰ δώσουμε τὸ πρῶτο ὄργωμα στὰ καπνοτόπια καὶ θὰ τὸν πάρω στὸ χωράφι. Θὰ τοῦ κάνω τὸ πρῶτο βάφτισμα στὴ γῆ ποῦ θὰ γίνεῖ αὔριο δική του! Ποῦ θὰ τὸν θρέφει. Πρωί, ἔ Γίασεμῆ;

Τὰ μάτια του ἔλαμπαν ἀπὸ χαμόγελο καὶ συγκίνηση.

—Ναί, Φίλιππα, τοῦ ἀπάντησα...

* * *

Δὲν τὸν πῆρα ἀπὸ ἀγάπη τὸν Φίλιππα. Μὰ οὔτε κείνος ἐμένα. Ποῦ τὸν ἤξερα καὶ ποῦ μὲ ἤξερε! Ἐγὼ στὸν Περαιὰ Μπαξέ, στὸν κόλπο τῆς Θεσσαλονίκης, κι' ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν Κομοτινὴ. Μιὰ προξενήτρα μᾶς ἔνωσε. Ὁ Φίλιππας ἦταν καλὸς, γλυκομίλητος καὶ ἡσυχός. Κι' ἐγὼ ἔνοιωσα τὸν ὀρμητικὸ ἑαυτὸ μου ἤρεμο καὶ ζεστὸ κοντὰ του. Γρήγορα συνηθίσαμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο καὶ εἴμαστε σὰν δυὸ φίλοι ἀναπόσπαστοι. Ἄλλο ἀπ' αὐτὸ ὅμως, τίποτα! Μὰ καὶ τί νὰ τὸν ἔκανα τὸν ἔρωτα; Ἡ εὐτυχία μου ὅλη ἦταν αὐτὴ. Εἶχα ἕνα ὀμορφὸ παιδί καὶ οἱ λοφοπλαγιὲς γλύκαιναν ὅταν τὶς κοιτοῦσα μὲ κείνο στὴν ἀγκαλιά μου.

Ἐγὼ ἦμουν κόρη τοῦ Τρέτσου, πρώτου μηχανικοῦ στὰ καράβια, καὶ ἦμουν χρόνια —ὅσο θυμάμαι— ὀρφανὴ ἀπὸ πατέρα. Δὲν τὸν γνώρισα ποτέ. Μᾶς εἶχε ἀφήσει μονάχα, ἐμένα καὶ τῆς μάννας μου, ἕνα σπιτάκι, καὶ κεῖ καθόμαστε καὶ γὼ δούλευα στὴν πόλη γιὰ νὰ ζήσουμε. Τὸ καλοκαίρι νοικιάζαμε κι' ἕνα-δυὸ δωμάτια στοῦς παραθεριστές. Ἐνα μεσημέρι ἦρθε ἡ κυρὰ Ἀλτάνα καὶ μᾶς εἶπε πῶς μόλις εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὴ συμπεθέρα της στὴν Κομοτινὴ καὶ κάποιον παλληκάρι ἀπὸ κεῖ τῆς εἶπε νὰ τοῦ προξενέψει γυναίκα, «ἀπὸ κεῖ μακριὰ». Ἐκείνη μίλησε γιὰ μένα, καὶ εἶπε καὶ πῶς δὲν εἶχα προίκα γιὰτὶ ἦμουν φτωχοκόριτσο, καὶ κείνος δέχτηκε μὲ καλὴ καρδιά. Δέχτηκα τότε κι' ἐγώ, γιὰτὶ στ' ἀλήθεια κουράστηκα νὰ δουλεύω τόσα χρόνια, καὶ θάπεφτα σὲ πλουσιόσπιτο, ἀφοῦ οἱ Ζαφειροπουλαῖοι εἶχαν καπνοτόπια. Ἡ μάννα

μου, μισοπαράλυτη, δὲ μπορούσε νάρθη, καὶ τὴν ἄφησα καὶ πῆγα νὰ παντρευῶ. Εἶχαμε συμφωνήσει οἱ δυό, μετὰ ἕνα δεκαήμερο νὰ στείλω ἕνα ἀμάξι νὰ τὴν πάρουν. Ἄλλὰ ἐξάφνα ἐκείνη πέθανε, πρὶν κλείσουν οἱ δέκα μέρες. Ἔτσι ἔμεινα ὀλομόναχη στὴν Κομοτινή, μέσα στὸ ξένο σοί. Τὸ χειρότερο ὅμως ἦταν ὅτι ἐκεῖ δὲν με ἀγαποῦσαν. Ἡ ἀντραδέλφη μου ἡ Μαρία, παντρεμένη κι' αὐτὴ, με ναυτικό, με ἀπόπειρνε, ἡ μικρότερη, ἡ Φωτῶ, με περιφρονοῦσε, καὶ ἡ πεθερά μου με εἶχε μαῦρο ἄχτι. Κι' ὅλ' αὐτὰ γιατί ὁ μοναχογιὸς ὁ Φίλιππος Ζαφειρόπουλος με πήρε «χωρὶς βρακί».

—Κάλλιο νάπειρε τὴ Ρηνούλα τοῦ Γουδιώτου, μοῦ εἶπε μιὰ μέρα ἡ πεθερά μου, παρά ἐσ'να! Ἐχει καὶ τρία στρέμματα προίκα!

Εἶχα ἀκούσει πὼς ὁ Φίλιππος ἀγαποῦσε ἕναν καιρὸ τὴ Γουδιωτίτσα καὶ καὶ πὼς τὰ χάλασε μαζί της γιατί ἐκείνη γλυκοφερνότανε με τὸν Σταθάκη τὸν Μπίσκο. Λέγανε μάλιστα πὼς ἀπὸ πείσμα παντρεύτηκε ἐμένα, ἀλλὰ ἐγὼ δὲν τόβλεπα. Ὁ Φίλιππος ἦταν πάντα καλὸς καὶ φρόνιμος, καὶ μαζί μου καὶ μ' ὄλους, καὶ ἂν ἀγαποῦσε τὴ Ρηνούλα στὰ νειάτα του, ἐγὼ δὲν ἦμουν χωριανὴ γιὰ νᾶχω τὴν στενοκεφαλιὰ νὰ λογαριάζω καὶ νὰ στενοχωριόμηναι γιὰ τέτοια πράγματα.

* * *

Πρωῖ-πρωῖ, τὴν αὐγὴ, σηκώθηκα καὶ ντύθηκα, κι' ἐτοίμασα καὶ τὸ μαρὸ γιὰ νὰ τὸ πάρω στὰ χωράφια. Τὸ κακόμοιρο ἐκλαιγε, καθὼς τὸ ζύπνησα καὶ τὸ φιλοῦσα καὶ τὸ χάιδενα γιὰ νὰ ἡσυχάσω. Τὸ τύλιξα στὸ χοντρὸ μάλλινον σάλι, ποῦ εἶχα γιὰ τὸν χειμῶνα, καὶ ἀκολούθησα τὸν Φίλιππο ἔξω. Ὁ ἥλιος μολὶς εἶχε βγεῖ καὶ τὸν εἶδα πίσω μας χαμηλά-χαμηλά, πάνω ἀπὸ τὴν ὄργωμένη γῆ, νὰ ρίχνει τὶς ἀχτίδες του μέσ' ἀπὸ τὶς αὐλακίες. Τὸ γλυκὸ δροσερὸ φῶς χάιδενε τὸ χῶμα, οἱ σβῶλοι φύσκωναν ἰσκιωτοὶ καὶ σκουροκίτρινοι, οἱ σκιές τῶν δέντρων ξάπλωναν μακρουλὲς-μακρουλὲς κι' ἀλαφριές, σὰν πέπλα ριγμένα στὸ χῶμα ποῦ σηκώνονταν σιγά-σιγά. Οἱ γλυκόχρωμες ἀχτίδες φιλοῦσαν τὰ πρόσωπα τῶν σπιτιῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων.

Ἄντρες καὶ γυναῖκες ἦταν σκορπισμένοι παντοῦ, κι' ἄλλου ὄργωναν, κι' ἄλλου λίπαιναν τὸ χῶμα με κοπριές.

Ὁ Φίλιππος προχώρησε, κι' ὅταν φτάσαμε στὰ δικά μας καπνοτόπια, σταμάτησε καὶ φώναξε τὴ Μαρία, ποῦ δούλευε στὸ μερτικό της, ποῦ τόχε πάρει προίκα. Τρεῖς ἐργάτες περίμεναν ἐδῶ, με σταυρωμένα χέρια, με τὸ ὕνι καὶ τὰ βῶδια ἔτοιμα μπροστὰ τους. Ἦταν οἱ μόνου ποὺ δὲν ἄρχισαν δουλειὰ ἀκόμα, γιατί ὁ Φίλιππος εἶπε νὰ τὸν περιμένουν. Ἡ Μαρία ἦρθε, καὶ τότε ὁ ἄντρας μου πήρε μιὰν ἄσπρη σαβίνα ποῦ κρατοῦσε ὁ ἕνος ἐργάτης, τὴν κάρφωσε σ' ἕνα πάσσαλο καὶ τὴν στήλωσε στὸ χῶμα, κι' ὕστερα ἐβγάλε ἀπ' τὴν τσέπη του ἕνα χοντρὸ μολύβι κι' ἔγραψε πάνω: «Κτῆμα Φίλιππο Ζαφειρόπουλου. Αὔσιο θ' ἀνήκει στὸν Παράσχο». Καὶ τράβηξε ἀπὸ κάτω μιὰ γραμμὴ. Τὴν ἴδια στιγμή οἱ ἐργάτες σήκωσαν τὴ βουκέντρα, τὰ βῶδια ρουθούνισαν, τὰ χεροῦλιά ἐτριξαν, καὶ τὸ ὕνι μπήχτηκε στὸ χῶμα.

—Ζήτωωω!, ἀκούστηκαν πολλές φωνές καὶ χειροκροτήματα.

Γύρισα ταραγμένη, με ὑγρὰ μάτια, καὶ εἶδα μερικoὺς ἄντρες ποῦ εἶχαν παρατήσσει τὴ δουλειὰ τους καὶ μᾶς κοιτοῦσαν συναγμένοι ὀλόγυρα. Τὸ παιδί μου κτηματίας; Τόσφιξα στὰ στήθεια μου. Ὁ Φίλιππος μοῦ τὸ πήρε ἀπ' τὰ χέρια καὶ καμάρωνε.

Ἐκανε ἕνα-δυὸ βόλτες πάνω ἀπ' τὶς χοντρές αὐλακίες ποῦ ἔσκαβε τὸ ὕνι, κοίταξε μιὰ στιγμή χαμογελώντας τὴν πινακίδα ποῦ εἶχε σκαρῶσει, καὶ ἦρθε ξανά κοντά μου με τὸ καλόκαρδο πρόσωπό του χαρωπὸ καὶ γεμάτο συμπάθεια.

—Νὰ τὴ βγάλω, μάστορα; τὸν ρώτησε ἐξάφνα περνώντας ὁ ὄργωτης ἀπὸ δίπλα μας, δείχνοντας τὴ σαβίνα.

—Ὅχι, βλάκα!, ἀγρίεψε ὁ Φίλιππος. Θὰ μείνει ἐκεῖ ὥσπου νὰ φυτέψουμε τὰ βλαστήματα!

—Μὲ κοίταξε καὶ μοῦ εἶπε:

—Πάρ' τὸ παιδί καὶ τράβα σπίτι μὴν τὸ κρῦσσουμε. Καιρὸς νὰ πιάσω καὶ γὼ δουλειά.

Καὶ λέγοντας αὐτὰ ἀνοσκούμπωσε τὰ μανίκια του. Με χάιδεψε ὕστερα με τὸ βαρὺ στιβαρὸ χέρι του στὴν πλάτη, ὅπως συνήθιζε, καὶ στράφηκε στοὺς ἐργάτες.

—Χέι! Θεοδωρή! Φέρε δῶ τὴ τσάπα!

Στράφηκα καὶ προχώρησα λίγο, κι' ὅταν γύρισα τὸ κεφάλι μου τὸν εἶδα ποῦ ἔλυνε τοὺς βῶλους λιανίζοντάς τους με τὴ ράχη τῆς τσάπας του.

—Καλὴ σου ὥρα, Ζαφειρόπουλε!, ἀκούσα μιὰ γυναίκαει φωνὴ νὰ τὸν καλεῖ, γελώντας. Νὰ σοῦ ζήσει ὁ γυιός!

Γύρισα και είδα τη Γουδιωτίτσα.

“Ο Φίλιππας σήκωσε το κεφάλι, κι’ όταν την αντίκρυσε τινάχτηκε σαν δαγκωμένος. Με τὰ χέρια απλωμένα μαζί με τὴ τσάπα πρὸς τὸ χῶμα, με τὸ σῶμα σκυφτό, με τὸ μέτωπο γυρισμένο σ’ αὐτὴν ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω, με τὰ ὀλόμυρα σγουρὰ μαλλιά περμένα πάνω ἀπ’ τὰ ὄλο φλόγα θυμωμένα μάτια του, τὰ γεμάτα ξαφνικά ἀπὸ κάτι κακὲς σκιές, τὴν ἀντίκρυσε ἕνα λεπτό κι’ ὕστερα ξανάπεσε στὴ δουλειά του ἤρεμος κι’ ἀδιάφορος σὺν καὶ πρὶν. Ἡ Ρηνούλα περνοῦσε πάνω στὸ σύνορο τοῦ χωραφιοῦ μας καὶ τραβοῦσε πέρα με μιὰ τσάπα στὸν ὦμο, κυματίζοντας τὴ θαλασσιά φύστα της στὸ ἐλαφρὸ ἀεράκι. “Ὅταν ἐκεῖνος ξανάσκυψε κάτω χωρὶς νὰ τῆς ἀπαντήσει, γέλασε καὶ βίασε τὸ βῆμα της.

“Ο Φίλιππας γύρισε καὶ με εἶδε.

—“Ακόμα στέκεσαι αὐτοῦ, Γιασεμή; Πήγαινε ἀγάπη μου, εἶπε.

Συνήρθα καὶ τράβηξα γιὰ τὸ σπίτι. Μόλις ἀνέβηκα, ἡ γρηὰ Ζαφεριπούλινα, ζαρωμένη στὸν καναπέ τῆς κουζίνας, μουμούρισε μέσ’ στὰ δόντια της:

—“Αμέ! Σὲ πήρε καὶ σ’ ἔκανε ἀρχόντισσα ὁ λεβέντης μου! Πού δὲ σούπρεπε...

Γιὰ πρώτη φορὰ ἔνοιωσα ἕνα πόννο μέσο μου. Γιατί τόσο με κακομοίριαζαν καὶ με περιφρονοῦσαν; Ἡ εὐτυχία μου ὄλη κατακάθισε καὶ πιέζε τις γλυκὲς πρῶτες ἀναμνήσεις μέσ’ στὸ στήθος μου. Πῆγα στὴ βεράντα κι’ ἐτοίμασα τὴν κόλπα τοῦ παιδιοῦ. Καθὼς ἀντίκρυσσα ἀπὸ κεί, ἀνάμεσα στ’ ἀραιὰ σπίτια, τὸν ὠργωμένο κυματιστὸ κάμφο, με τοὺς ἐργάτες σὺν μυρμήγκια νὰ τριγυρίζουν πάνω του, καὶ τις λοφοπλαγιές γεμάτες πλοῦσιο χοσάρι, τὰ μάτια μου πλημμύρισαν εὐτυχία, σὺν καὶ τότε πού κοίταζα τὴν κρυσταλλένια θάλασσα τοῦ κόλπου. Ὁ ἀέρας ἔμπαινε γλυκὸς καὶ ζωηρὸς στὸ στήθος μου καὶ κάθε τι κακὸ καθάριζε μέσα μου. Τὸ παιδί σπορταροῦσε στὰ χέρια μου καὶ ξεφώνιζε, προσπαθῶντας νὰ με πιᾶσει. Σήκωσα τὸ μικρὸ ἐκεῖνο ζωάκι ψηλά, μπροστὰ τὸ πρόσωπό μου, καὶ τὸ κοίτοξα με εὐτυχισμένο γλυκὸ καρδιοχτύπι. Τὰ μάτια μου γέμισαν με τὴ βεϊκή εἰκόνα τῆς μικρῆς του μορφῆς. Τὸ πληθίσια λίγο καὶ τὸ ἄφησα με ἡδονὴ νὰ μεῦ πασπατέψει τὰ μάγουλα με τὰ δελουδίσι δροσερὰ χεράκια του. Ὑστερα τὸ ἔκρυμα καὶ τὸ ἔσφιξα στὴν ἀγκαλιά μου, ριχτηκα στὸν ξύλινο μπάγκο καὶ κοίταξα ἔξω με μάτια ὑγρά, νοιώθοντας μέσα μου νὰ ξεσποῦνε κάτι μικρὲς χαρὲς ἀπὸ δυνατὴ ἀγάπη. Τουλάχιστον αὐτὸ ἦταν ἐντελῶς δικό μου, κι’ ἐγὼ δική του, τὸ ἐνοιῶθα καὶ μ’ ἐνοιῶθε, καὶ ποτέ δὲν θὰ μ’ ἐβριζε, οὔτε γὰρ θὰ τὸ μισοῦσα.

* * *

Τὴν Τετάρτη, ἀπὸ τὸ πρῶτὸ εἶχαμε μεγάλη γιορτὴ στὸ σπίτι μας. Εἶχε ἔρθει τὰ μεσάνυχτα ὁ Χρῆστος Πράσινος, ὁ ἀντρας τῆς Μαρίας, καὶ ὅλη μέρα σήμερα εἶχαμε ἐτοιμασίες καὶ ξεσηκώματα. Κατὰ τὸ μεσημέρι, ἦρθε ἕνας ναῦτης, μελαχροινὸς καὶ πλατύστηθος, καὶ με γύριψε. Ἡ γρηὰ Ζαφεριπούλινα καὶ ἡ Φωτὴ τὸν ἔμπασαν μέσα κι’ ἔβαλαν τὶς φωνές:

—Γιασεμή! Γιασεμή!

Βγήκα γρήγορα ἀπὸ τὴν κάμαρά μου κι’ εὐθὺς τὸν εἶδα. Ἐπιασε τὸ χέρι μου ἐξετάζοντάς με στὸ πρόσωπο καὶ με χαιρέτησε. Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ πού μ’ ἔβλεπε. Μοῦ ἔδωσε κι’ ἕνα πακέτο πού εἶχε μέσα ἕνα μετοξωτὸ σάλι καὶ χρυσοκέντητες παντοφλές τῆς Περωσίας.

—Γεῖά σου, καίουργια νυφούλα!, εἶπε. Ἐμαθα πὼς ἔχεις ἕν’ ἀγόρι. Πού τόχεις; Ὅταν τοῦ ἔφερα τὸ παιδί καὶ τοῦ τόδειξα, τρελλάθηκε κι’ ἀνοίξε τὰ μάτια του τόσα.

—Ξανθός!, ἔκανε. Ποιανοῦ πήρε;

—Ἀπὸ τὸν πατέρα μου, εἶπα.

—“Α, ἔτσι; Εἶπε χαιδεύοντάς το με τὰ χέρια του. Καὶ ποῖος θὰ τὸ βαφτίσει; Γύρισα στὴν πεθερά μου.

—Θὰ τὸ βαφτίσεις ἐσύ, μάνα, δὲν εἶναι; τὴν ρώτησα.

Ἄλλὰ γιὰ μεγάλῃ μου ταραχῇ, ἐκεῖνη κοκκίνισε ἔξαφνα καὶ πῖναξε τοὺς ὤμους της.

—Ἐγώ;! Δὲν ξέρω τί θὰ πῆς ἐσύ...

Εἶπε, προσπαθώντας νὰ ρίξει ἔτσι με τὰ λόγια της ὑπόνοιες ὅτι τάχα δὲν τὴν συμμαθοῦσα.

Ὁ Πράσινος τράβηξε γρήγορα τὰ μάτια του ἀπὸ πάνω της. Φαινότανε καλὸς καὶ ἀπλὸς ἄνθρωπος.

—Γιατί ἂν δὲ θες νὰ γίνεις ἐσὺ νουνά, μάνα, θὰ τὸ βαφτίσω ἐγώ, εἶπε.

—Μὰ τῶχομὲ ὀρίσει τὸνομα, εἶπε ἡ γρηὰ.

—Δηλαδή τί;

—Παράσχος· τού άντρός μου τού συχωρεμένου...

—Καλά, μη θυμώνεις, θά τὸ βγάλω ἔτσι, παραδέχτηκε ὁ ναύτης καλόκαρδα.

Ἐγὼ ὅμως ἀπογοητεύτηκα λιγάκι. Δὲν μοῦ ἄρεσε νὰ βγάλουν τὸ παιδί μου Παράσχο. Ἄλλὰ, τέλος πάντων, ἄς ἦταν κι' ἔτσι. Καί εἶδα πὼς καί ἡ Μαρία δὲν καλοδέχτηκε αὐτὸ τὸ κουμπιό. Ἡ ὄψη τῆς ἔγινε κρύα-κρύα, παγωμένη καὶ ἀνοστη, ὅταν ὁ άντρας τῆς πρότεινε τὰ βαφτίσια. Ὁ Φίλιππος ὅμως, σὰν ἦρθε τὸ μεσημέρι, χάρηκε πολὺ.

Πάντα τὸλεγα πὼς ὁ Χρῆστος εἶναι χρυσοῦ καρδιά, εἶπε. Τί λὲς καὶ σὺ, μάννα;

—Μοῦ πῆρε τὸ βαφτηλίκι μὲς' ἀπὸ τὰ χέρια μου! Φώναξε πικρόχολα ἢ γρηά.

Ὁ Φίλιππος ἔμεινε ἐμβρόντητος, ἀλλὰ ὑποχώρησε δήχοντας χωρὶς νὰ πεῖ λέξη, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ κανένας πιθανὸς καυγᾶς. Ἔτσι πάντα του, ἀπόφευγε τὶς κακοταπίες. Καθὼς ὅμως ἐγὼ πῆγαινα στὴ θεράντα, ἦρθε ἀπὸ πίσω μου.

—Πὼς ἔγινε αὐτὸ, Γίασεμή; μὲ ρώτησε.

Ἔσφιξα τὰ χεῖλιά μου νευρισμένη καὶ δὲν τοῦ μίλησα. Τί νὰ τοῦ πᾶ; Δὲν ἤξερα καὶ τί νὰ τοῦ ἀπαντήσω!

—Ὁ Χρῆστος εἶπε πὼς στὸ ἄλλο ταξίδι, σὰν θάρθει, θά βαφτίσει τὸ παιδί, τοῦ εἶπα μονάχα.

* * *

Τὴν ἡμέρα ποῦ ξανάφυγε ὁ άντρας τῆς Μαρίας ἄρχισε τὸ φθινόπωρο. Ἔπεσε κρύα καὶ ἀφθονή βροχή καὶ ἡ ὠργωμένη γῆ ρούφηξε μπλόκικο νερὸ. Μετὰ τὰ Χριστούγεννα μᾶς ἦρθε γράμμα καὶ ὁ Πράσιнос ἔγραφε πὼς ἀναβάλλεται τὸ ταξίδι του γι' ἄλλους τρεῖς μῆνες, γιατί γιὰ κακοτυχία τὸ πλοῖο ἄλλαξε δρομολόγιο καὶ δὲ θά πλεύριζε καθόλου στὴν Ἑλλάδα. Ἄλλὰ καὶ ἀργότερα, μὲ ἄλλο γράμμα, μᾶς εἰδοποίησε πὼς καὶ πάλι δὲ θάρχότανε γιὰ τοῦτο καὶ γιὰ τὸν ἄλλο λόγο. Πάντως θά φρόντιζε σὲ τρεῖς μῆνες νὰ βρῖσκεται ἐδῶ καὶ θάφερνε καὶ τὰ ρούχα τοῦ παιδιοῦ καὶ θά γινότανε ἡ βάφτιση.

Πέρασαν ἀκόμα πολλὲς μέρες.

Τώρα ἦταν Μάιος, καὶ ἡ γῆ εἶχε ξανὰ ἀνθίσει. Τὸ παχὺ ἄσπρο χιόνι τὴν εἶχε θαρρεῖς φρεσκάρει, καὶ τώρα πετοῦσε διαρκῶς χλωρὰ τρυφερὰ μοσχομύριστα βλασταράκια καὶ τὰ δέντρα εἶχαν ἕνα χρώμα βελούδινο καὶ ἄλλα ἦσαν ὀλάνθιστα. Οἱ λόφοι εἶχαν πλημμυρίσει λαυλούδια. Τὸ σιτάρι, πράσινο καὶ βεργολιγερὸ καμάρωνε στρωμένο ἐδῶ καὶ κεῖ στὸν κάμπο. Χαρὰ Θεοῦ ἡ πλάση. Οἱ ἄνθρωποι, φρέσκοι κι' αὐτοὶ καὶ δροσεροὶ, ζωῆρεαν κι' ἀναγεννιόνταν. Τὸ παιδί τώρα εἶχε χρονίσει, ἐδῶ καὶ τρεῖς μῆνες, περπατοῦσε κι' ἔτρεχε κι' ἔλεγε ἕνα σωρὸ γλυκὲς ὁμορφες λεθοῦλες.

Τὸ ἀπόγεμα ἐκεῖνο καθόμουνα μὲ τὸν Φίλιππα στὴν θεράντα. Ἐκεῖνος κάμπινε ἦσυχά καθισμένος στὴν ἑσπλωτή, κουρασμένος ἀπὸ τὸ ὄργωμα ποῦ εἶχε δώσει τὸ πρωί. Ὅλος ὁ κόσμος βρισκονταν στὰ σπίτια του. Μακριὰ μόνο, ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς πόλης, ἔφτανε ἕνα θαῦσμα μιάς ἀδιάκοπης κίνησης. Κανεὶς δὲν περνοῦσε ἀπὸ τὸ χωματένιο δρόμο, μπροστὰ μας. Κάποια στιγμή μονάχα ἀκούστηκαν τὰ κουδούνισματα ἀπὸ τὰ χαμαιλιά ἐνὸς ζωντανοῦ, καὶ σὲ λίγο πρόβαλλε ὁ Μαστραντώνης μ' ἕνα γαϊδουράκι, κουβαλώντας ξύλα. Σταμάτησε καὶ μᾶς χαμογέλασε, σκουπίζοντας τὸ κούτελό του.

—Τί κάλεις, Ἀντωνάκη, εἶπε ὁ Φίλιππος.

—Καλά, δόξα τῷ Θεῷ. Καλησπέρα, κυρὰ, μὲ χαιρέτησε.

—Καλησπέρα, Ἀντώνη. Ποῦ πᾶς τέτοια ὥρα; τὸ ρώτησα.

—Κουβαλῶ ξύλα γιὰ τὸ μαγαζί. Τώρα μόλις τὰ φέρνω ἀπ' τὸ σταθμό. Τί κάλεις, Φίλιππα, τελειώσαν οἱ δουλειές; ἔ; Αὔριο φυτεύετε;

—Ναί, αὔριο. Τί νέα; εἶπε ὁ Φίλιππος θαρυστημένα.

—Νέα; Ἐ, τί νέα! γέλασε ὁ Μαστραντώνης.

Ἔστερα ξαφνικὰ φάνηκε σὰ νὰ θυμῆθηκε κάτι.

—Δέ μοῦ λὲς, εἶπε, πότε ἔρχεται ὁ γαμπρός σου ὁ Χρῆστος;

—Ὅλο λέει πὼς ἔρχεται κι' ὄλο δέ φαίνεται! ἀπάντησε ὁ Φίλιππος.

Ὁ Μαστραντώνης πῆρε θάρρος.

—Καλά, καὶ τὸ παιδί προπάτησε! Πότε θά τὸ βαφτίσει; Πὼς θά τοῦ βάλουν τὸ μύρο στὰ ποδιάρια;

—Ἔρω καὶ γώ; Νά, τὸ τελευταῖο γράμμα ποῦ μᾶς ἔστειλε ἔλεγε πὼς θά φανεῖ μέσα σὲ τρεῖς μῆνες. Τώρα πέρασαν πιά οἱ δύο. Αὔριο ἔχουμε πρώτη Ἰουνίου κι' ἀκόμα νὰ φανεῖ. Πιὸ καλὰ νὰ τὸ βάφτιζε ἡ μάννα μου, ἔ, Γίασεμή;

—Μη στεναχωριέσαι, Φίλιππα, τοῦ εἶπα. Δὲν πειράζει. Μήπως καὶ μένα δὲ μὲ βαφτίσανε δεκαοχτῶ μηνῶν; Τώρα πιά δώσαμε τὸ λόγο μας, κι' ἀφοῦ κι' ἐκεῖνος λέει πῶς θὰ τὸν κρατήσει... Μὰ μήπως καὶ φοίτει κι' αὐτός;

—Ναί, ἀλήθεια, τί νὰ πείσι!, εἶπε ὁ Φίλιππος καὶ τευτῶθηκε.

—Μπορεῖ καὶ νὰ φανεῖ αὐτὸ τὸ μῆνα, εἶπε ὁ Μαστραντώνης. Κοὶ θὰ κάνουμε γλέντι, ἔ, Φίλιππα;

—Ἔ, βέβαια! Ρωτᾶς;

—Τὴν ἄλλη Κυριακὴ ἔχουμε γάμο. Τόμαθες; εἶπε ἔξαφνὸ ὁ μάστορας.

—Ποιὸς παντρεύεται;

—Ἡ Ρηνούλα ἢ Γουδιωτίσα.

—Ἀλήθεια; ἔκανε ὁ Φίλιππος ἀδιάφορα. Καὶ ποιὸν παίρνει; Τὸν Μπίσκο;

—Πῶς σοῦ κάπνισε; ἀπόρησε ὁ Μαστραντώνης. Παίρνει τὸ γυιὸ τοῦ Μαυρόμαλλου, ἐκεῖνου ποῦ κάνει τὰ τσιγάρα, ἐκεῖ πέρα. Τοῦ δίνει κοὶ προῖκα τρία στρέματα μασμαδες! Λένε πῶς θὰ γίνει μεγάλο ξεφάντωμα.

—Μμμ... μούγκρισε ὁ Φίλιππος, καὶ σηκώθηκε καὶ τράβηξε πέρα. Γεῖά σου, Ἀντώνη, εἶπε. Πῶ νὰ κάνω ἕνα γύρο στὸ χτήσι.

—Στὸ καλὸ, ἀποκρίθηκε ὁ μάστορας.

Μὲ χαίρετσε κι' ἔφυγε πρὸς τὰ κάτω.

Ἐγὼ ἔξακολούθησα νὰ πλέκω ἀκόμη, ἐνῶ χίλιες σκέψεις τριγύριζαν στὸ κεφάλι μου, ὥσπου τὸ παιδί ζήτησε καὶ μὲ φώναξε. Πῆγα κοντὰ του καὶ τὸ σηκώσα καὶ φίλησα τὰ χεράκια του, ποῦ τᾶτριβε στὸ πρόσωπό του. Ουμήθηκα τῇ Ρηνούλα. Τὴν ἀγαποῦσε ἀραγε ἀκόμη ὁ Φίλιππος καὶ πειράχτηκε ἐῖσι; Ὅχι, δὲν φαίνότανε νὰ τὴν ἀγαποῦσε. Μὰ ὅσο νᾶναι, βέβαια, τὸν πείραξε.

Τὸ βράδυ, ὅταν γύρισε ἀπὸ τὸ χωράφι, τὸ ρώτησα:

—Στενοχωριέσαι ποῦ δὲν ἔρχεται ὁ Πράσινος νὰ βαφτίσει τὸ παιδί μας;

—Μπά, εἶπε. Ἐχω ἐμπιστοσύνη στὸν Χρυστάκη. Νὰ τὸν δεῖς ποῦ θάρθει αὐτὸ τὸ μῆνα.

—Ἄ, ἔκανα. Ξέρεις, γιατί ἔλεγες τοῦ Μαστραντώνη ὅτι πιὸ καλὰ νὰ τὸ βάφτιζε ἡ μάνα;

Ὁ Φίλιππος γέλασε.

—Ἐ, μὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ πῶ κάτι, εἶπε. Πῶς, θές νὰ τοῦ πᾶω ἐνάντια; Μὰ καὶ στ' ἀλήθεια, νὰ σοῦ πῶ, Γιασεμή, Ὅλοι μουμευρίζουν ποῦ τὸ παιδί μας εἶναι ἐνὸς χρονοῦ καὶ ἀβάφτιστο...

—Καὶ τί τοὺς νοιάζει ἐκείνους τί θὰ τὸ κάνουμε τὸ παιδί μας;

—Ἄ, ἄ!, εἶπε γελώντας ὁ Φίλιππος, ἀνακατευντάς μου τὰ μαλλιά καὶ κοιτάζοντάς με στὸ πρόσωπο. Αὐτὰ νὰ μὴν τὰ λές ἐδῶ πέρα. Ἐδῶ ὅλοι νοιάζονται ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο!

Τίναξε τὰ παπούτσια του καὶ ὕστερα γύρισε καὶ πῆγε στὴ θέση του στὸ τραπέζι. Ἡ Ζαφειροπούλινα καὶ ἡ Φωτὴ ἦρθαν σὲ λίγο κι' αὐτές. Ὅσο κουβαλοῦσα τὰ μαχαιροπήρουνά καὶ τὸ φαί, ὁ Φίλιππος μὲ κοιτάζε μὲ τέτοια συμπάθεια, ποῦ ἐνοιώσα γιὰ μιὰ στιγμή μεγάλη χαρὰ. Ἐτσι μὲ εἶχε κοιτάξει μονάχα ὅταν τοῦ εἶπα πῶς θάφερνα παιδί, κι' ὅταν ὕστερα ἔκανα ἀγόρι, καὶ μπῆκε ὀλῳφωτος μὲς' στὴν κάμαρα. Ἀργότερα θυμόμουν πῶς ἦταν ἡ τελευταία φορὰ ποῦ ἔδειξε τόση συμπάθεια γιὰ μένα.

* * *

Ἐστερ' ἀπὸ δυὸ βδομάδες τὰ καπνά, ποῦ εἶχαν φυτευτῆ, φούντωνον στὸν κάμπο καὶ στὰ πόδια τῶν λόφων. Οἱ μέρες ἦταν γλυκεῖες καὶ ἡσυχες. Ὅσοσο ἕνα βράδυ πῆρα τὸ πρῶτο ξάφνιασμα καὶ τὴν πρώτη ταραχὴ ποῦ ἐνοιώσα στὴ ζωὴ μου. Ἦταν ἀκριβῶς δυὸ μέρες πρὶν παντρευτῆ ἢ Γουδιωτίσα. Μόλις σουρούπωνε, ἐφτάμισι ἢ ὄρα, εἶχα γυρίσει ἀπὸ τὴν πόλη, ἀπ' ὅπου παράλαβα μιὰ κάσα ῥοδιτικο κρασί καὶ γλυκίσματα τῆς Ἀθήνας, νὰ τὰ στείλουμε δῶρο στὸ γάμο. Ὁ Φίλιππος, καθὼς μοῦ εἶπε ἡ Φωτὴ μόλις μπῆκα στὸ σπίτι, ἔλειπε ἀκόμα στὰ χωράφια. Βγήκα στὴν αὐλὴ μας καὶ συμμάζεψα τίς κόττες στὸ κοτέσι. Τὸ σκοτάδι πύκνωε. Καθὼς βρισκόμουν πίσω ἀπὸ τὸν φράχτι μὲ τίς βατομουριᾶς καὶ κοίταξα τὰ νταριά, εἶδα ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ φύλλα τῇ Ρηνούλα, ποῦ περπατοῦσε ἀπ' ἔξω, στὸ στεναδάκι. Ἐξαφνῶς ἀκούσα κάποιον σοῦσουρο καὶ θόρυβο. Γύρισα καὶ εἶδα καὶ κοιτάλαβα πῶς ἡ Ρηνούλα εἶχε συναντηθῆ μ' ἕναν ἄντρα ποῦ ἐρχότανε ἀπὸ ἀπέναντι κοί, παράξενο, αὐτὸς θέλησε ἀμέσως νὰ πισογυρίσει καὶ νὰ τὴν ἀποφύγει.

—Ἄ, ποῦ νὰ σὲ πάρει! Φύγε ἀπ' τὸ δρόμο μου!

Μὲ ἐκπληξῆ μου ἀναγνώρισα τὴ φωνὴ τοῦ Φίλιππα. Κοίταξα καλλίτερα. Ἐκεῖ-

νος ήταν. Ἄλλὰ ἡ ἀπανοή μου κόπηκε ὅταν ἡ Ρηνούλα τὸν ἀδραξε ἀπὸ τὸ μπράτσο.

—Γιατί με βρίζεις, Φίλιππα; Δυὸ μέρες πρὶν ἀπ' τὸ γάμο μου!

—Ἐκείνος κοιτοστάθηκε.

—Ἔ, ἄς εὐτυχῆσεις!, τῆς πέταξε. Μήπως θές νὰ σοῦ πῶ καὶ τίποτ' ἄλλο; Τὰ χάλασες με τὸν Μπίσκο, ἔ;

—Μὲ τὸν Μπίσκο;! Μὰ δὲν εἶχα τίποτα ποτὲς μαζί του!

—Μπᾶ; Ἐγὼ ἔτσι νόμιζα ἕνα, καιρό!

—Εἶχες βάλει μιὰν ἀνοησία στὸ κεφάλι σου, εἶπε ἡ Ρηνούλα, καὶ τὴν εἶδα νὰ χαμηλώνει τὸ πρόσωπο.

—Ποιὰν ἀνοησία! Ἔτσι ἦταν.

Ἡ Ρηνούλα δὲν ἀπάντησε. Ὁ Φίλιππας ἄπλωσε τὸ χέρι του καὶ τὴν ἄγγιξε στὸν ἄμο. Ἐκείνη ἀνασήκωσε τὸ κεφάλι καὶ τὸν κοίταξε με θάρρος.

—Γιατί δὲν μοῦ τὸ εἶπες ἐκεῖνο τὸν καιρό; τῆ ρώτησε με τσακισμένη φωνή.

Τὸ μῖσος εἶχε σβῆσει μεταξὺ τους καὶ μιλοῦσαν σὰν δυὸ καταδιωγμένοι φίλοι. Οἱ σκιάς τους ἀντίκρυζαν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη πρόσωπο με πρόσωπο. Ἐμένα ἡ καρδιά μου τρεμούλιασε κι' ἐνοίωσα τὰ γόνατά μου νὰ κόβονται. Στριχίτηκα με τὰ χέρια πάνω στὸ πιθάσι με τὰ νταριά.

—Ἐσὺ ἐκεῖνο τὸν καιρό δὲν ἔπαιρνες ἀπὸ τέτοια λόγια!, τοῦ ἀντιμίλησε ἐκείνη.

—Τὸν ἀγαπᾶς τὸν Μαυρόμαλλο;

—Τί σὲ νοιάζει;

Ὁ Φίλιππας κατὶ βλαστήμησε καὶ τὴν ἄρπαξε ἀπὸ τὸ μπράτσο.

—Τὸν ἀγαπᾶς; Ξαναρώτησε.

Ἐκείνη στάθηκε μιὰ στιγμή, κι' ὕστερα εἶπε σιγά:

—Ὅχι.

—Γιατί τὸν παίρνεις τότε;

—Συνοικέσιο. Μήπως ἤθελες νὰ μείνω ἀπάντρευτη, ὕστερα ποῦ μ' ἄφησες;

—Ἐγὼ εἶχα σκοπὸ νὰ σὲ πάρω.

—Πῶς παντρεύτηκες τότε;

—Χωρίζω τῶρ' ἀμέσως!

Ἡ Ρηνούλα ἀναταράχτηκε καὶ τραβήχτηκε πρὸς τὰ πίσω κοιτάζοντας ἕνα γύρω.

—Σῶπα!, τοῦ εἶπε. Πῶς μιλάς ἔτσι; Θὰ σ' ἀκούσει κανεὶς! Δὲ θὰ τὸ κάνειε αὐτό, Φίλιππα.

—Θὰ τὰ κάνω ὅλα, Ρηνούλα!

—Ὅχι, ὄχι!... Τώρα πιά ὅλα τέλειωσαν. Κι' ἐγὼ δὲ σ' ἀγαπῶ πιά.

—Δὲ μ' ἀγαπᾶς!;

—Στ' ὀρκίζομαι στὴν ψυχὴ τῆς μάνας μου, ὄχι. Τί ἐσένα, τί τὸν Μαυρόμαλλο. Μὰ πρέπει νὰ ξέρεις, Φίλιππα, πῶς μ' ἐφαρμάκωσες τότε.

—Ρηνούλα, ἐγὼ σὲ ἤθελα γυναίκα μου!...

—Κι' ἐγὼ σὲ ἤθελα, Φίλιππα, ἀλλὰ τώρα ὄχι. Ὅλα τελείωσαν πιά. Δὲν περιμένα πῶς θὰ μοῦ μιλοῦσες ἔτσι σήμερα..., ἀλλοιῶς δὲ θὰ σὲ σταματοῦσα. Ἦθελα μόνο νὰ φιλιώσου με, εἶπε ἐκείνη καὶ προσπαθοῦσε νὰ φύγει περπατώντας, ἀλλὰ ἐκεῖνος τὴν ἔπαιρνε ἀπὸ πίσω.

—Ρηνούλα, σ' ἀγαπῶ, σ' ἀγαπῶ! Τρελλάινομαι!

—ὦ, σῶπα! Ἔλα στὰ λογικά σου, Φίλιππα, αὐτὰ δὲ γίνονται πιά! Φεύγω, με περιμένει ὁ πατέρας μου...

Ἐκανε νὰ γυρίσει, ἀλλὰ ὁ Φίλιππας τὴν ἄρπαξε καὶ προσπάθησε νὰ τὴν ἀγκαλιάσει. Ἐκείνη ἐπαναστάτησε ἄγρια.

—Σοῦ στρίψανε; Ἄφησέ με· θὰ φωνάξω!...

—Σ' ἀγαπῶ· λυπήσου με...

—Ἄσε με, σοῦ εἶπα!

—Θὰ σὲ πάρω...

Ἄκουσα ἕνα φιλί.

—Πρόστυχε!..., τὸν ἔβρισε.

Ὁ Φίλιππας ὀπισθοχώρησε. Ἡ Ρηνούλα συμμαζεῦτηκε κι' ἔκανε ἕνα δῆμα πίσω, ἀγριεμένη.

—Πρόστυχε! Πρόστυχε!, ξαναεἶπε με τὴν πιὸ μεγάλη περιφρόνηση. Πῶς γλύτωσα καὶ δὲν πῆρα ἕνα ζηλιάρη, ἕνα τύρανο, ἕνα πρόστυχο σὰν καὶ σένα!

Ἀνατριχιασμένη, σκούπισε με τὴ ράχη τοῦ χεριοῦ τὰ χεῖλη της κι' ὕστερα, βάζοντας τὰ κλάματα, ἔφυγε τρέχοντας.

—Ρηνούλα!, τὴν φώναξε δυνατὰ ὁ Φίλιππος.

Κουήθηκε σὰν ἔτοιμος νὰ τὴν κυνηγήσει, ἀλλὰ ὕστερα κοντοστάθηκε στήνοντας τ' αὐτί του.

—Σὲ μισῶ, σὲ συχαίνομαι!, ἔφτασε ἀπὸ μακριὰ βραχνὴ ἢ φωνὴ τῆς.

Ὁ Φίλιππος ἀνατραχίτηκε ὀλόκληρος, σὰ νάπεσε πάνω του ἀστροπελέκι. Στάθηκε μὲ τὰ πόδια ἀνοιχτά, μὲ τὸ στήθος λακκοβιασμένο καὶ τὸ κεφάλι ἀπειλητικὰ στημένο. Ἐξαφνα ἔβγαλε ἕνα μούγγρισμα καὶ ὤρμησε πάνω στὸν φράχτη, τραβώντας καὶ σπώντας τὰ κλαδιά δεξιὰ κι' ἀριστερά του μὲ μανία σὰ νάθελε νὰ φάει ὅλη τὴ γῆ. Γιὰ μιὰ στιγμή πέθανα ἀπὸ τὸ φόβο μου καὶ νόμισα πῶς μὲ εἶδε κι' ἤθελε νὰ μὲ φτάσει γιὰ νὰ μὲ ξεσκίσει καὶ μένα. Ὑστερα ὅμως, πιὸ πολὺ τρομαγμένη γιὰ κείνον, ἔτρεξα πρὸς τὴν αὐλόπορτα. Ἀλλὰ φτάνοντας αὐτοῦ, ἐκείναις ὤρμησε μέσα σὰν σίφουνας κοί, τρέχοντας σὰν τρελλὸς μπῆκε στὸ σπιτί.

Ἔμεινα πολλὴ ὥρα χαμμένη μέσα στὰ κλαδιά τοῦ φράχτη, ἐκεῖ ποῦ εἶχα τιναχτή, ὅταν τὸν εἶδα νὰ ὀρμαίει στὴν αὐλή. Μοῦ ἐρχότανε νὰ κλάω ἀπὸ φόβο κι' αἰσθανόμουνα σὰν κατακομμένη. Δὲν τρώμαζα γιὰ τίποτα. Ἀλλὰ, Θεέ μου, τί θὰ γινότανε τώρα, πῶς θὰ τελείωνε αὐτό;

Τέλος, κάνοντας κουράγιο, ξεκόλλησα μαγκώνοντας τὰ φορέματά μου στὰ κλαδιά. Προχώρησα μὲ ἄσκημο χτυποκάρδι κι' ἀνέβηκα τρέμοντας τὶς σκάλες. Στὸ πίσω μέρος ἡ θεράντα ἦταν φωτισμένη κι' ὁ Φίλιππος καθότανε μπροστὰ στὸ ἀστρωτο τραπέζι καμνίζοντας τὴν πίπα του σὰν φουγάρο. Ἄκουσα τὸ παιδί ποῦ ἔκλαιγε μέσ' στὴν κάμαρα.

—Ποῦ ἦσουν, ποῦ γύριζες; μοῦ φώναξε βράζοντας ἐκεῖνος. Ποῦ ἀφήνεις μόνο του τὸ παιδί καὶ γυρίζεις;

Τὸν κοίταξα μιὰ στιγμή παγωμένη, μὲ πιγμένη τὴ μιλιὰ μέσ' στὸ λαιμό μου. Ὁ ἀπαίσιος τρόμος μου μεγάλωνε ὅσο τὸ βλέμμα του ἔμενε καρφωμένο πάνω μου. Ἐπειτα, σὰν ἀπὸ ἔνστιχτο, τινάχτηκα κοί μπῆκα τρέχοντας στὴν κάμαρα καὶ πῆγα κοντὰ στὸ παιδί. Τὸ ναούρισα μὲ θαμπὴ φωνή, τὸ χτύπησα σιγὰ σιγὰ στὴν πλάτη, κι' ἐκεῖνο ξανακοιμήθηκε ἀμέσως. Ὑστερα σηκώθηκα πάνω ἀπὸ τὴν κούνια, κρύα καὶ χαμένη. Σκέφτηκα πῶς δὲν ἔκανε νὰ τοῦ κρυφτῶ ἐκεῖ πέρα. Ζύγωνα ἀργὰ τὴν πόρτα ἐνῶ μὲ τενωμένα νεῦρα ἄκουα τὸ πάφ-πούφ τῆς πίπας του. Μόλις φανερώθηκα στὸ κατώφλι ὅμως, κατατρόμαξα. Ἀπέναντι, στὴν πόρτα τῆς κουζίνας, στεκότανε, μὲθερὰ μου σὰ φάντασμα, μὲ ὀρθάνοιχα μάτια. Κοίταξε μιὰ ἐμένα, μιὰ τὸν ἄντρα μου καὶ τὸ πάνω χεῖλι τῆς τρεμούλιαζε σὰ νάθελε νὰ βρῖσει. Καὶ ἐπὶ τέλους ξέσπασε:

—Γιατί τὸ τραπέζι εἶναι ἀστρωτο ἀκόμα; Ἔ; Τέτοια ὥρα καὶ νάνοι ἀστρωτο! Μνησθήτι μου, Κύριε...

Ἐκανε μιὰ ὑπόνοια σταυροκοπήματος κάτω ἀπὸ τὴν ποδιά τῆς, κοίταξε λοξὰ τὸν Φίλιππο, κι' ἔφυγε.

Ὁ Φίλιππος γύρισε καὶ μὲ εἶδε μὲ τὰ παχειὰ του φρύδια κατεβασμένα.

—Δὲν ἔστρωσες τὸ τραπέζι; Μούγγρισε ἔξαφνα φεθερά, ἐνῶ τὸ πρόσωπό του καὶ ὅλος ὁ λαιμὸς του πλημμύρισαν βαρὺ κόκκινα αἶμα.

Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποῦ μοῦ ἔδινε τὴν παρηγοριά του.

Σηκώθηκε σὰν ἀστραπή, μὲ ἄρπαξε ἀπὸ τὸ μπράτσο καὶ ἄρχισε νὰ μὲ στριφογυρίζει, κάνοντάς με νὰ ὀπισθοχωρῶ. Μὲ φρίκη εἶδα τὰ χέρια του, καταματωμένα καὶ πρισιμένα σὰν τούμπανα, ἀπὸ τὸ πάλεμα ποῦκανε μὲ τὸν φράχτη. Μ' ἔστρωσε μὲ δύναμη μέσ' στὴν κάμαρα.

—Κάτσε αὐτοῦ καὶ μιλιὰ μὴ βγάλεις! Ἀκαμάτρα! Τεμπέλα!, φώναξε.

Ἐκλείσει μὲ κρότο τὰ παντζούρια καὶ μ' ἄφησε μέσα, μόνη μέσ' στὸ σκοτάδι. Τὸ φῶς ποῦ ἔμπαινε ἀπ' τὶς γρίλλιες σερνότανε χάμα σειρήνια-σειρήνια στὰ σανίδια καὶ στὰ πόδια μου. Παρακόλυθησα τὶς γραμμὲς ὡς τὰ πόδια τοῦ σιδερέιου κρεββατιοῦ. Ὑστερα κοίταξα τὸ κλειστὸ σκοτεινὸ εἰκόνισμα πάνω ἀπὸ τὰ μαξιλάρια, ποῦ φύλαγε τὰ στέφανά μας. Δίπλα ἦταν ὁ ψηλὸς οὐρανὸς, ποῦ συγκρατοῦσε τὴν κουνουπιέρα πάνω ἀπ' τὴν κούνια τοῦ παιδιοῦ. Κάτω ἀπὸ τὴν ἄσπρη αὐτὴ ἄχνη ποῦ προσπαθοῦσαν νὰ διαπεράσουν τὰ μάτια μου, βρισκότανε ἕνα πλάσμα ποῦ ἀνάπνεε, ποῦ γλυκοκοιμότανε, ποῦ ἔβλεπε ἀγγέλους στὰ ὄνειρά του. Καὶ αὐτὸ τὸ εἶχα φτιάσει ἐγώ! Φαντάστηκα τὸ ἄγγιγμα τοῦ ἀπαλοῦ, βελουδίνου κορμιοῦ του κι' ἀνατρίχιασα· φαντάστηκα τὸ τρυφερὸ του χέρι ν' ἀκουμπᾷ στὸ μάγουλό μου, θυμήθηκα τὰ γλυκά του μάτια ποῦ μὲ κοιτοῦσαν, ἄκουσα τὴ μεταξένια, θερμὴ φωνούλα του νὰ γελᾷ δίπλα στ' αὐτί μου κι' ἔνοιωσα βαθεῖα πονεμένη ἠδονή,...

“Έτρεξα, τράβηξα τὰ τούλια και τὸ κοίταξα. Τὰ δάκρυά μου ἄρχισαν νὰ στάζουν στὰ σεντόνια του. Προσπαθοῦσα νὰ τὸ διακρίνω μέσα στὸ σκοτάδι και μὲς’ ἀπὸ τὰ θαμπὰ μάτια μου. “Ἐκλαιγα, γιατί δὲ θὰ ξαναγύριζα πιά ποτὲ ἐδῶ. “Ἀραγε τὸ σπίτι μας πῶς νὰ ἦταν; Ἡ θάλασσα θὰ ἦταν βλουδεῖνια ἢ ἄγρια; Ὁ οὐρανὸς γεμάτος ἄστρα, σάν κι’ ἐδῶ, και ἡ ἀμμουδιὰ χρυσή και κυματιστὴ κάτω ἀπ’ τὸν ἥλιο; Τὰ βράγια γεμάτα φύκια και πεταλίδες, και στὰ ρηχά, μέσα στὸ ἄστρο κρυστολλέιο νερό, πλήθος ἀπὸ μικρὰ τρυπητὰ ἔστρακα σωρισσμένα, ἀπ’ αὐτὰ ποὺ μάζευα κι’ ἔκανα κολλιέδες τὸ καλοκαίρι... Γιατί νὰ θιαστώ νὰ παντρευτῶ ἕναν ἄγνωστο; Γιατί δὲν περίμενα — ναί, γιατί νὰ μὴν περιμένω νὰ μιλήσει ἡ καρδιά μου; Τί εὐτυχία θὰ ἦταν ν’ ἀγαπήσω... “Ἀχ, γιατί νὰ μιλήσει γιὰ μένα ἡ κυρὰ Ἀτλάνα στὴν Κομοτινή; Σ’ αὐτὸ τὸ ξένο σοί, ποὺ τώρα και ὁ ἄντρας μου ἀκόμα μὲ θεωροῦσε ἐμπόδιο ποὺ κυλιόμουν μὲς’ στὰ πόδια του;

Κοίταξα πίσω μου. Θάπαιρνα τὸ παιδί και θάφευγα ἀπὸ κείνο τὸ παράθυρο και θὰ χονόμωνα μέσα στὴ νύχτα.

Γρήγορα ἔδεσα μέσα στὴν πᾶνα τὰ ρουχαλάκια του. Τυλίχτηκα μὲ τὴ μαντίλα μου, πήρα τὸ χοντρὸ σάλι, σήκωσα ἑλαφρὰ τὸ μαλακὸ σωματάκι του, κι’ ἐνῶ ἐκεῖνο κλαψούριζε και σιγομουρμούριζε, τὸ κουκούλωσα.

Ξαφνικὰ στάθηκα.

“Ἀκουσα κρότους πιατικῶν στὴ βεράντα. Πλησίασα και κοίταξα ἀπὸ τὶς γρίλιες. Ἡ Φωτὴ και ἡ Ζαφειροπούλινα ἔτρωγαν, και ὁ Φίλιππος στεκότανε ὄρθιος δίπλα στὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς ζυλίλους στύλους. Μπορεῖ τώρα νὰ με φώναζαν γιὰ τὸ τραπέζι. Γύρισα και τὰ ξανάβαλα ὅλα στὴ θέση τους. Μονάχα τὸ παιδί κράτησα και τὸ κοίμησα στὴν ἀγκολιά μου, γιὰ νὰ μοῦ κρατήσει τὴν ἐλπίδα ποὺ ἄρχισε νὰ θερμαίνει μέσα μου.

Πέρασε μιὰ ὥρα. Τὸ τραπέζι συμμαζεύτηκε. Ὁ Φίλιππος δὲν εἶχε φάει.

Ἄποκαμιωμένη, πήγα κι’ εἶγαιρα στὸ κρεβάτι. Ὅλες οἱ κλειδώσεις μου πονοῦσαν ἀλλὰ δὲν εἶχα κουράγιο νὰ κοιμηθῶ. Σιγά-σιγά ὅλα ἡσυχάσαν γύρω. Τὰ φῶτα σβῆστηκαν ἕνα-ἕνα και τὰ τριζόνια ἄρχισαν νὰ ὀργιάζουν μέσα στοὺς φράχτες. Ἐκρύωνα κάπου-κάπου. Θυμάμαι μιὰ φορὰ ποὺ τὸ παιδί ζύπνησε και τὸ βύζαξα. Καθῶς μὲ ψηλαφοῦσε στὰ σκοτεινὰ φαινόταν ἡσυχασμένο κι’ ἐγὼ νύσταξα και ναρκοκοιμόμωνα γερμένη πᾶνω ἀπὸ τὴ ζέστα του. Κάποια στιγμή ἀνοπαραήχτηκα. Ἡ μπαλκονόπορτα εἶχε τρῆξει. Ἀνασηκώθηκα και κοίταξα πρὸς τὰ ἐκεῖ. Τὸ θυροφύλλο σπρώχτηκε ἀργὰ και στὸ φόντο τῆς ἀστροφεγγιάς εἶδα τὸ Φίλιππο νὰ μπαίνει μέσα. Προχώρησε σιγά-σιγά, ἀνασαιίνοντας δυνατὰ. Ἦρθε κοντὰ, ψηλάφησε στὸ κρεβάτι και μὲ ἔρθε. Δὲν τόλμησα νὰ κοιμηθῶ, μ’ ὄλο ποὺ ἡ καρδιά μου ἔτρεμε σάν φύλλο. Ἐκεῖνος ἔσκυψε περισσότερο και ἀγκάλιασε μαλακὰ τὴ μέση μου μὲ τὸ μπράτσο του.

—Τί κάνεις, κοιμάσαι; μὲ ρώτησε.

—“Ὅχι..., μουρμούρισα.

Τράβηξε τὸ μαντίλι ἀπ’ τὸ κεφάλι μου και μὲ φίλησε γλυκὰ και δειλά.

—Εἶσαι στενοχωρημένη μαζί μου; εἶπε.

Δὲν τοῦ ἀπάντησα, γιατί ἡ ἔκπληξη κι’ ἡ ἀνακούφισή μου ἦτον μεγάλη. Ἐνοιώσα κάποιο βάλλασμο ν’ ἀργοσταλάζει στὴν καρδιά μου. Σφίχτηκα πᾶνω του γιὰ νὰ μὴν κλάψω.

—Μὲ συχώρεσες, μ’ ἀγαπᾶς; εἶπε.

—Ναί, τοῦ ἀπάντησα.

—Δὲν τὸν εἶχα ἀγαπήσει ποτέ, ἀλλὰ δὲν ἤθελα νὰ μοῦ βαρσομιλά.

Μὲ χάιδεψε και μὲ φίλησε πολλὴ ὥρα, σφίγγοντάς με στὸ στήθος του.

Τὰ κοκῶρια χαλοῦσαν τὸν κόσμο ἔξω.

—Πεινάς; μὲ ρώτησε δίπλα στ’ αὐτί μου.

—“Ὅχι, δὲν μπορῶ νὰ φῶ τώρα πιά. Τί ὥρα εἶναι;

—Δὲν ξέρω..., μουρμούρισε.

Ἐγὼ καταλάβαινα πῶς θάτανε τρισήμισυ.

—Πέσε νὰ κοιμηθῆς, μοῦ εἶπε.

—Ξημερώνει, εἶναι ἀργὰ νὰ κοιμηθῶ. Δὲ θὰ πᾶς σὲ λίγο στὰ χωράφια;

—Στὸ διάβολο νὰ πᾶνε! φώναξε.

Μὲ ἀνάγκασε νὰ γδυθῶ και νὰ πλαγιαίσω. Ὑστερα ἐνῶ τὰ πουλιὰ ζυπνοῦσαν και στὸ θαμπὸ φῶς τῆς ἀγνῆς ξεχώριζα τὸ σκούρο πρόσωπό του, κοιμήθηκα βαθειὰ.

Τὸ μεσημέρι, ὅταν ζύπνησα, ἄκουσα μ’ ἔκπληξή μου τοὺς διάφορους γνώριμους

ήχους που βγαίνουν από το σπίτι. Κάποια κουτάλα (σίγουρα ή μεγάλη) χτυπούσε μέσα στη χύτρα. Ή σκούπα σερνύτανε σφιχτά στα σανίδια της σάλας. Ήταν περιεργο ν' άκουω απ' αυτή τη θέση τους κρότους που κανα τόσο καιρό εγώ. Σηκώθηκα γρήγορα. Πάνω στο κομμό είδα το πιατάκι για την κρέμα του μωρού, λερωμένο και άδειο. Το παιδί έλειπε από δίπλα μου.

Όταν άνοιξα λιγάκι την πόρτα είδα τον Φίλιππα που σεργιανούσε στην αυλή. Μόλις με αντίληφθηκε, μου είπε με τον γνωστό τρόπο του, «καλημέρα!». Μα αλήθεια, είχαν γίνει χτές τέτοια πράγματα; Δεν το πίστευα, και πονούσα.

Όταν βγήκα έξω, με πλησίασε και μου είπε.

—“Αν σου γκρινιάξουν, μη δώσεις σημασία, Γασεμή! Ήγώ τους είπα πώς ήσουν άρρωστη.

Τόν κοίταξα ίσια στα μάτια. Ήταν άπλως και συμπαθητικός, σαν και πριν.

—Καλά! του είπα.

—Στάσου να σου πω! με σταμάτησε. Πήρα γράμμα από τον Πράσινο! Έρχεται την άλλη βδομάδα.

—Έπί τέλους, ως είναι! Θέλεις τίποτα, Φίλιππα; τόν ρώτησα.

—Όχι! Πήγαινε, αγάπη μου.

Συνήρθα άμέσως, και ένιωσα τη συνήθεια να ξανάρχεται μαζί με τόν παλιό εαυτό μου.

Ύστερ' από δυο-τρεις μέρες όλα είχαν περάσει. Ο γάμος της Γουδιώτισσας έγινε, και πήγαμε και στο γλέντι. Αν και ο Φίλιππας δεν είχε διασκεδάσει, και καθότανε όλη την ώρα σοβαρός στο τραπέζι, δεν έδειξε πώς στεναχωρήθηκε. Έγώ το καταλάβαινα πώς ήτανε πικραμένος, αλλά σαν πάντα είπα στωικά: όσο νάναι... Και τάστειλα όλα πίσω από την πλάτη μου.

* * *

Δεν πέρασε πολύς καιρός, και ο Πράσινος ήρθε. Γρήγορα ξαναβρήκα την ήμερία μου, και άρχισα να έτοιμάζομαι μαζί με τους άλλους για τη βάφτιση. Το παιδί ήταν δλόχαρο και δροσερό, ρόδινο και ξανθό σαν άγγελούδι. Τώρα που ήξερα πώς το πρώτο σημαντικό γεγονός θαρχότανε στη ζωούλα του, ή καρδιά μου τρεμούλιαζε από χαρά, και τρελλαινόμουνα δλόκληρες στιγμές να το χαιδέω, να το αλλάζω, να το περιποιούμαι, να του μιλώ. Έκείνο γινότανε μέρα με τη μέρα ζωηρό και δυνατό, τριγύριζε στην αυλή μας μ' ένα καλάμι καβάλλα, κι' έδειχνε την φιλή του βέργα στίς κόττες, κυνηγώντας τις. Στο σπίτι μέσα, όλη η έννοια ήταν να το προσέχω, γιατί όταν έβρισκε το τραπεζάκι στολισμένο με κανένα άνθοδοχείο ή σταχτοθήκη, τραβούσε το σκέπασμα και τάρριχνε όλα κάτω. Είχε μεγάλη μανία σ' αυτό. Έκανε άναριθμητες τέτοιες ζημιές. Πρό παντός δεν έννοούσε να καθήσει ποτέ κάτω, και δεν άφηνε άπείραχτο κανένα. Άλλά έμένα μου άρεσε που ήταν έτσι ζωηρό, αν και το σκεφτόμουνα καμιά φορά και γελούσα—άλλοίμονό μου αν μ' έβλεπε να κάθωμαι για μιá στιγμή στον ξύλινο πάγκο της θεράντας για να ξεκουραστώ, πότε διαβάζοντας και πότε κεντώντας. Έρχότανε και σκαρφάλανε στον πάγκο, κι' έπεφτε πάνω μου και με πάλευε, κι' όταν το ξανάβαζα στη θέση του, το ξανάκανε ξανά και ξανά, τόσο που η νεύριαζα και το πήγαινα, ενώ εκείνο κλωτσούσε στον άέρα, και το περιόριζα στην αυλή, η τά παρατούσα—ίδίως το κέντημα—άπο φόβο μη πληγωθεί με καμιά δελόνα ή ψαλλίδι. Δεν τολμούσα να το χτυπήσω. Το άγαπούσα τόσο πολύ. Ή Ζαφειροπούλινα του τις έβρεχε πότε-πότε, μ' όλη την λατρεία που τούχε, στεναχωρεμένη απ' τις ζημιές που έκανε. Γι' αυτό ίσως κι' εκείνο δεν την συμπαθούσε. Έμοιαζε έμένα, ντόμπρο και άπειλητικό στις ήθικες συστάσεις των άλλων. Κάθε ώρα και στιγμή έτρεχε κοντά μου, πηδούσε και κρεμότανε με τά δυό του χέρια στο λαιμό μου, σούρωνε γοητευτικά τά φρυδάκια του, και με ρωτούσε. Με άγαπούσε τόσο πολύ, γιατί το καλόπιανα, και με άκουε.

* * *

Έκείνες οι μέρες, ήταν οι τελευταίες που είδα τόσο ευτυχία και άνεση στο σπίτι μας στην Κομοτινή. Δεν θα ξεχάσω ποτέ την ήμερα που πήγαμε με τόν Φίλιππα στους λόφους. Ήτανε Κυριακή, μιá βδομάδα πριν άπο τά βαφτίσια. Πρωϊ-πρωϊ, άνεθήκαμε μόνοι μας με το παιδί, και στρωθήκαμε κάτω απ' τά πλατάνια. Είχαν άνέβει μαζί μας κι' άλλοι, νέοι, γέροι και παιδιά, αλλά εγώ δεν ήθελα να μάς βλέπει μάτι και διάλεξα ένα μέρος απ' όπου δεν φαινότανε κανείς δλόγυρα. Έτσι θαρρούσα πώς ο Φίλιππας είχε περισσότερο τόν νού του σε μένα, κι' αίσθανόμουνα πιο καλά. Όλο

τὸ πρῶτὶ τὸ περάσαμε φίνα, κί' ἐκεῖνος ἔπαιξε τὸ μαντολίνο του κί' εἶπε ἕνα-δυὸ τραγουδάκια. Τὸ ἀπόγεμα, μὲ ἄφησε, καὶ πῆγε νὰ μαζέψει μούρα καὶ φραγκόσσυκα, ποὺ φύτρωναν ἄφθονα ἐκεῖ γύρω. Ἀλλὰ ἀμέσως ξαναγύρισε, μὲ ἄδεια χέρια καὶ λίγο παράξενος.

—Δὲν πάω! εἶπε κί' ἔρριξε χάμω τὸ μαντῆλι μου, ποὺ βαστοῦσε στὸ χέρι. Ἐκεῖ πέρα εἶναι! Ὁ μόρτης...

—Ποιὸς μόρτης, εἶπα.

—Ποιὸς γιά; Αὐτὸς ὁ Μαυρόμαλλος! Αὐτοῦ πέρα κάβεται, δίπλα στὶς βατομουριές!

Ἐκεῖνη τὴν ὥρα θύμωσα στ' ἀλήθεια.

—Ἄκου δῶ Φίλιππα, τοῦ εἶπα. Πότε θὰ τὰ παρατήσεις αὐτά;

—Πρὶν αὐτά; εἶπε κοιτώντας με μὲ παράξενη ἐκπληξη σὰ νάτανε ὁ νοῦς του ἀλλοῦ. Ξέρεις τί τὸν ἄκουσα νὰ λέει; Μιλοῦσε στὸν Γιώργη τὸν Ζούνο. «Πῆρα τὴν Ρηνούλα γιὰ τὴν προίκα καὶ μόνο! Θὰ μεγαλώσω τὸ ἔργοστάσιο καὶ θὰ γλεντήσω καλά! Χέ, χέ!» καὶ γέλασε. Καὶ ὁ Ζούνος τὸν ρώτησε ὕστερα, καὶ τὴν γυναῖκα του δὲν τὴν λογαριάζει; «Καλὰ ποῦναι ὁμορφὴ! (ἀπάντησε κείνος). Ἀλλοιῶς...» Νὰ μούτρα νὰ γαμπροί!

—Μὰ τί σὲ νοιάζει ἐσένα; Ἄστον νὰ λέει! Δὲν τὸ ξέρεις, ἔτσι πάντα γίνεται.

—Ἔτσι πάντα; εἶπε ἐκεῖνος σκύβοντας κί' ἀγριεύοντάς μου. Ἐσένα, μωρή, γιατί σὲ πῆρα χωρὶς βρακί;

—Γιὰ νὰ πεισματώσεις τὴν Ρηνούλα. (εἶπα ξεσπάζοντας). Ὅχι, δὲν μ' ἄφηνες ἐκεῖ! Τί μὲ πῆρες καὶ μὲ τυρανῶς;

Γιὰ μιὰ στιγμή τὸν εἶδα ποὺ κοκκίνισε τόσο ἄγρια, σὰν νάτανε ἔτοιμος νὰ μὲ δειρεῖ. Ἀλλὰ ἐγὼ τὴν ἴδια ὥρα ἔσκυφα κί' ἔκρυψα τὸ πρόσωπό μου στὰ χόρτα. Τὸ παιδί ἤλθε καὶ γαντζώθηκε πάνω μου, παίζοντας. Σήκωσα τὸ χέρι μου καὶ τσάφισα κοντά μου.

—Ἐλα τώρα, μὴν ἀρχίσεις τίς κλάψες! εἶπε ὁ Φίλιππος ἥρεμα, καὶ συγχρόνως ἄκουσα τὸ τρίψιμο τοῦ σπιρτόξυλου ποὺ ἄναβε τὴν τίππα του.

Σήκωσα γρήγορα τὸ κεφάλι.

—Δὲν κλαίω! εἶπα.

Καὶ πραγματικὰ δὲν εἶχα κλάψει.

Ἀπροσδόκητα ἐκεῖνος μὲ χάιδεψε στὴν πλάτη τρυφερά.

—Σ' ἀγαπῶ γιατί δὲν κλαῖς, μω εἶπε. Συγχῶρα μὲ Φίσεμῆ, ξέχασέ τα ὅλα.

Εἶμαι κί' ἐγὼ τυρανισμένος, μὴ θαρρεῖς. Ἐγὼ δὲν ἔχω παράπονο μαζί σου, γι' αὐτὸ λέω τώρα, καλὰ ποὺ σὲ πῆρα! Μ' ὄλες τίς γειτόνισσες τσακῶνεσαι, μὰ στὴ μάνα μου δὲ βγάζεις γλώσσα. Καὶ γιὰ κανένα δὲν σὲ νοιάζει, ἀλλὰ γιὰ μὰς ἐνδιαφέρεσαι πολὺ.

Σταμάτησε ἔξαφνα, γιατί τὸν κοίταξα μὲ τέτοιο βλέμμα, ποὺ τὸν ἔκανε νὰ γελάσει.

—Γιὰ πές μου! εἶπε. Γιατί πιάστηκες χτές τὸ πρῶτὶ μὲ τὴν Ματζακούβαλου στὴ θρῦση;

Αὐτό, μάλιστα! Τοῦ ἀνιστόρησα τότε πῶς ἡ Ματζακούβαλου, τοῦ χτίστη ἡ γυναῖκα, πανύψηλη καὶ παχειά, ὀλοστρόγγυλη καὶ ἀγριαπῆ, πολλὲς φορὲς εἶχε κλέψει τὴν γυναικὶν τὴ σειρά γιὰ τὸ νερό. Κοίταξε δεξιά κί' ἀριστερὰ μὲ κείνες τίς φρυδάρες τῶν καὶ προχωροῦσε ἀργὰ σὰν θαρρέλα, μὲ ἀφοβὴ πονηριά, ὄχι στὴν οὐρά. Μὰ στρογγυλοστεκότανε μπροστὰ στὴ θρῦση. Οἱ γυναῖκες σιγομουρμούριζαν καὶ τὴν στραβοκοίταζαν, ἀλλ' αὐτὴ ἔκανε τὸ κουφὸ αὐτί. Ὡσπου χτές, ποὺ τὴν πέτυχα τὴν ὥρα ποὺ πῆγα γιὰ νερό, βγαίνω μπροστὰ τῆς καὶ τὴν κάνω, πατσά καὶ ποδαράκια! Ἐκεῖνη χλιμίντριξε καὶ γουρξοῦριξε καὶ κουνιότανε σὰν βουνοῦ μπροστὰ μου, ἀλλὰ στὸ τέλος ἔφυγε χωρὶς νὰ πάρει νερό, στριγγλίζοντας σ' ὅλο τὸν ἀνήφορο. Ὅλες οἱ γυναῖκες γέλασαν μαζί μου! Γιὰ σκέψου στ' ἀλήθεια ἐγὼ ἡ ἀδύνατη καὶ ὄχι πολὺ ψηλὴ, νὰ βγῶ μπροστὰ στὴν Ματζακούβαλου!

Ὁ Φίλιππος τινάχτηκε πάνω μὲ γέλοια.

—Γιὰ σου! εἶπε. Καλὴ 'σαι! Πάω νὰ φέρω τὰ μούρα!

Ἄρπαξε ξανά τὴν μαντῆλα μου κί' ἔφυγε. Ὁ μικρὸς ἄρχισε νὰ τὸν φωνάζει καὶ ἤθελε νὰ πάει μαζί του, ἀλλὰ τὸν κράτησα ἀπὸ τὸ χέρι.

—Ἄν πάς μὲ τὸν μπαμπά, δὲν θὰ μαζέψει μούρα! τοῦ εἶπα.

Μὲ κοίταξε δύσπιστα, σουρώνοντας τὰ χειλάκια του καὶ μαζεύοντας τὰ φρύδια.

—Ναί; εἶπε.

—Ναί, ἀμέ; Ἔλα δῶ νὰ παίξουμε μαζί!

Ἔκανε νὰ τραβηχτεῖ ἀπὸ μένα, καί με κοίταξε.

—Ἐσὺ κακός! εἶπε.

Τὸ κοίταξα με τὸν ἴδιο τρόπο. Κι' ἐκεῖνο ἐξαφνα ἔπεσε πάνω μου, με τὸ κεφάλι μέσ' στὸ στήθος μου, καί χτυπώντας τὰ ποδαράκια του στὸ χῶμα γελοῦσε καί ξεφώνιζε καί με τραβοῦσε ἀπὸ τοὺς ὤμους. Ἀναγκάστηκα νὰ σηκωθῶ, γιὰ νὰ μὴ τὸ ἀφήσω νὰ κυλιέται χάμω. Κρατώντας τὸ ἀπὸ τὸ χέρι, ἀρχισα νὰ τρέχω μαζί του. Ἐνῶ ὁ μυρωμένος ἀέρας περνῶσε ξυστὰ ἀπὸ τὰ μάγουλά μου, καί τὰ γέλια μας ἀνακατευόντανε με τὰ θροιστὰ πατήματά μας, ἐγὼ ἔτρεχα μαζί του, καί ὅσο ἐβλέπα μπροστά μου τὸν χαμηλὸ ὀρίζοντα νόμιζα πῶς ἀνέβαινα στὸν οὐρανό. Τὰ ἄσπρα σπιτίτια ἦταν μικρά καί ὀμορφα, καί λαχταροῦσα νὰ τὰ πιάσω στὰ δύο μου χέρια καί νὰ τὰ φιλήσω. Τὸ παιδί μου ξέφυγε ἀπ' τὸ χέρι καί ἄρχισε νὰ με κυνηγάει. Ἐτρεξα πρὸς τὸν φωνάζοντάς το νὰ με πιάσει. Ἐξαφνα ὅμως εἶδα μπροστά μου ἕνα ρυάκι, καί μὴ προφταίνοντάς νὰ σταθῶ, βγάζοντας μιά φωνὴ ἔπεσα στὴν ὄχθη στρέφοντας πρὸς τὰ πίσω. Τὸ παιδί στάθηκε κοιτάζοντάς με, τρομαγμένο, μὴ ξέροντας τί ἔπαθα. Ἐμεινα ἀκίνητη, καί τὸ κοίταξα ἀπὸ κεῖ χαμηλά, καί μοῦ φάνηκε πρὸς μεγάλο καί πρὸς ὠραῖο. Ὁ γαλανὸς οὐρανὸς τὸ τριγύριζε κι' ἔπαιζε με τὰ ξαιθὰ μαλλιά του πρὸς τὰ φουσσε ὁ ἀέρας. Τοῦ χαμογέλασα καί τὸ φώναξα, νοιώθοντας τὰ μάτια καί τὰ μάγουλά του ὅλο φωτιά. Ἐκεῖνο ὥρμησε, τὸ μικρὸ του στόμα χαμογέλασε, καί τρέχοντας με τὰ μικρά του θεματάκια ἤρθε κι' ἔπεσε πάνω μου κρύβοντας τὸ δροσερό του πρόσωπο στὸ λαιμό μου. Καθῶς τὸ ἐσφιγγα καί τὸ φιλοῦσα καί τοῦ ἀνακάτευα τὰ μαλλιά, εἶδα τὸν Φίλιππα πρὸς ἐρχότανε φωνάζοντάς μας.

Μόλις μᾶς ἀνακάλυψε, ἔτρεξε καί μᾶς σήκωσε καί τοὺς δύο γελώντας.

Ἔκατος κάτω ἀνοίγοντας τὰ πόδια κι' ἔβαλε τὸ μαντίλι μπροστά του. Πλῆνα με μερικά ἀπὸ τὰ φρούτα στὸ ρυάκι, καί φάγαμε. Θέ μου, ἦταν τόσο ὠραῖα ἐκείνη τὴ μέρα!

* * *

Ὁ καιρὸς περνοῦσε. Ἦρθε τὸ Σάββατο. Ἀλλὰ ὅσο πλησίαζε ἡ μεγάλη μέρα, ὁ Φίλιππος σκοτεινίαζε διαρκῶς. Νόμιζα πῶς ἡ συλλογὴ καί τὸ ἀδυνατίσμα του, ἦταν ἀπὸ τὴν προσμονὴ τῆς στιγμῆς πρὸς πλησίαζε. Τοῦλάχιστον ἐκεῖνο τὸν καιρὸ δὲν μπορούσα νὰ ὑποθέσω τίποτ' ἄλλο. Τὸ βράδυ τοῦ Σαββάτου, ἔβαλε τὰ δυνατά του γιὰ νὰ κατεβάσει μερικές μπουκιές. Ἐγὼ ἤμουν πολὺ ἤρεμη καί πολὺ εὐτυχισμένη. Σὲ μιά στιγμὴ πρὸς με κοίταξε, τοῦ χαμογέλασα, ἀλλὰ ἐκεῖνος με παρατήρησε παράξενα.

—Πότε θὰ μαζέψουμε τὰ καπνὰ; ρώτησε ἔξαφνα ἡ Φωτᾶ.

—Τὴ Δευτέρα τὸ πρωὶ πιστεύω. Ἡ τὴν Τρίτη. (ἀπάντησε ὁ Φίλιππος).

—Ὁ Μαυρόμαλλος μαζέψε ἡμέτερα τὸ οὐτσάλτι. . . ., δῆλωσε ἡ Ζαφειροπούλινα. Τέντωσα τ' αὐτιά μου. Τί ἤθελε καί τὰ σκάλιζε αὐτὴ ἡ γρηά;

—Ναί, μέχρι τὴν ἄλλη βδομάδα τελειώνει! μούγγρισε ὁ Φίλιππος. Καί νὰ σκεφτεῖς πῶς ἐγὼ εἶμαι ἀκόμα στὴν τριτομάννα!

—Ἔλα Φίλιππα! τοῦ εἶπα. Ἐσὺ φύτεψες ἀργότερα.

Κατέβασε τὰ φρούδια του, καί δὲν ξαναμίλησε.

Τὸ ἴδιο ἐκεῖνο βράδυ, τὴν ὥρα πρὸς ἔτοιμαζόμενα νὰ κοιμηθῶ, μοῦ εἶπε.

—Θὰ κάτσω λίγο ἔξω, Γιασεμή. Ἐσὺ κοιμήσου.

Μοῦ χάιδεψε με τὸ σκληρὸ πλατύ του χέρι τὸ κεφάλι, καί τὸ κράτησε ἐκεῖ πρὸς ἀπ' τὸ λαιμό μου, καί ξαναεἶπε.

—Σ' ἀγαπῶ γιατί δὲν κλαῖς! Τὸ θυμάσαι αὐτό;

Μοῦ φάνηκε παράξενος, ἀλλὰ μ' ὅλο πρὸς τὸν παρατήρησα καλά, δὲν μπορούσα νὰ διακρίνω τὸ πρόσωπό του στὰ σκοτεινά. Καθῶς τὸν κοίταξα ἀκόμα ἀπορημένη, ἀνοῖξε τὴν πόρτα καί χάθηκε.

Κοιμόμουνα, ὅταν μέσ' στὴ βαθειὰ ἤσυχη νύχτα ἄκουσα φωνές, καί τινάχτηκα πάνω στὸ κρεβάτι.

—Φωτιά, φωτιά! Βοήθεια! ἄκουσα ἀνθρώπους νὰ φωνάζουν ἀπ' ἔξω καί νὰ τρέχουν.

Φωτιά;! Πήδηξα γρήγορα κάτω κι' ἀναψα τὸ φῶς. Τὸ κρεβάτι ἦταν ἄδειο δίπλα μου. Κοιτῶ τὸ ξυνητήρι: δὴ ὡρα. Ποῦ ἦταν ὁ Φίλιππος; Σίγουρα θάχε βγεῖ ἔξω. Ἀνοίγω τὸ παράθυρο καί κοιτάζω πέρα. Δὲν εἶδα πρὸς φλόγες, μονάχα μύ-

ρισα καπνιά. Ἄντρες ὀπλισμένοι μὲ κουβάδες καὶ φυτάρια, ἔτρεχαν στὸ στενὸ δρόμο. Ἄλλὰ ἄλλοι ποὺ ἔρχονταν ἀπ' τὴν ἀντίθετη μεριά, τοὺς φώναζαν νὰ φέρουν «κουβέρτες».

—Ποῦ εἶναι ὁ Φίλιππας; ποὺ φώναξε. Πές του νὰ βγεῖ!

—Ὁ Φίλιππας λείπει! τῆς ἀποκρίθηκα, μὰ δὲν πρόφτασε νὰ μὲ ἀκούσει γιατί εἶχε βγεῖ κι' ὅλας ἔξω.

Ἔσκυφα περισσότερο καὶ φώναξα σ' ἕναν ἄντρα ποὺ περνοῦσε.

—Ἀνῶρωπε! Ποῦ εἶναι ἡ φωτιά;

—Ἡ φωτιά κυρά μου. . . Ὡ συμφορά ποὺ μὰς βρήκε! εἶπε κείνος κι' ἔφυγε ἀκόμα πιὸ γρήγορα, χωρὶς νὰ μοῦ ἀπαντήσει.

Κάποιος ἄλλος ὅμως στάθηκε καὶ μοῦ φώναξε. Ξεχώρισα τὴν φωνὴ τοῦ Μαστραντώνη.

—Ἐ κυρά-Γιασεμή! Κάποιος τρελλὸς ἔπεσε καὶ βάζει φωτιά στὰ καπνιά!

—Ἄ! στρίγγλισα τρομαγμένη καὶ τραβήχτηκα μέσα.

Γιὰ τόνομα τοῦ Θεοῦ, ἂν ἔπεφε στὰ χωράφια μας; Τῆ στιγμή ποὺ στράφηκα πίσω, εἶδα τὴν πεβερὰ μου ποὺ ἔμπαινε στὴν κάμαρα. Μὲ κοίταξε ἀμίλητη, μὲ τενωμένα κι' ἔντονα χαρακτηριστικά. Ἄπ' ἔξω ἡ γῆ τρανταζόταν ἀπὸ τὰ ποδοκροτήματα τοῦ πλήθους ποὺ ἔτρεχε ἀγριεμένο.

—Πιάστε το', μωρέ!

—Σκοτώστε τον, βαράτε του ρε σεῖς!

Οἱ βραχνὲς αὐτὲς φωνὲς ἔφτασαν στ' αὐτιά μου. Ἔνοιωσα τὴν ὀρμὴ μέσα μου νὰ ζυπνάει. Ἐρριξα ἕνα βλέμμα στὸ παιδί καὶ στὴ γρηά, καὶ χωρὶς νὰ πῶ λέξη, ὠρμησα καὶ ξεκρέμασα τὴν καραμπίνα τοῦ Φίλιππα ἀπ' τὸν τοῖχο, κι' ἔτρεξα ἔξω.

Γρήγορα ἀκολούθησα τοὺς ἄλλους, ἀνάμεσα στοὺς στενοὺς δρόμους ποὺ χοροπηδοῦσαν ἀπ' τοὺς δαυλοῦς, καὶ τέλος στὸν ἀνοιχτὸ καὶ δροσερὸ σκοτεινὸ κάμπο. Σὰν ἔφτασα στὸ μέρος, εἶδα πῶς δὲν ἦταν τὸ δικὸ μας καπνοτόπι.

—Εἶναι τοῦ Μαυρόμαλλου οἱ μπασμάδες! ἀκουσα κάποιον νὰ λέει.

Ἀκούμπησα τὸ κοντάκι τοῦ ὄπλου μου στὴ γῆ. Κοίταξα γύρω τὸ πικνὸ πλήθος γυρευόνας τὸν Φίλιππα, ἀλλὰ δὲν τὸν ξεχώρισα πουθενά. Ἄλλωστε δὲν εἶχε καὶ πολὺ φεγγάρι. Οἱ χαμηλὲς φλόγες μπροστὰ μας χοροπηδοῦσαν, καὶ οἱ ἄντρες ἔτρεχαν σὰν τρελλοί, χτυποῦσαν μὲ τὰ σακκάκια τους τὴ γῆ, κι' ἔρριχναν νερό. Τὰ χλωρὰ σπαρτά, λαμπάδιαζαν σὰ νὰ τοὺς εἶχαν χύσει πετρέλαιο. Μερικοὶ πέρα μακριά, ἔτρεχαν κι' ἔψαχναν. Ἐξαφνα ὁ ἕνας ἔβγαλε μιὰ φωνή.

Μιὰ μαύρη σκιά φάνηκε νὰ τρέχει πέρα, μ' ἕνα δαδί στὸ χέρι.

—Μὲ χτύπησε! Τὸν εἶδα, ἐδῶ εἶναι, τρέξτε!

—Νά τος! Σταμάτα θρέ! φώναξε κάποιος.

Ἄλλὰ ὁ ἄγνωστος ἔτρεξε ἀκόμα πιὸ γρήγορα, προσπαθώντας νὰ μὰς ξεφύγει μακριά. Ἐνας πυροβολισμὸς ἀκούστηκε. Τὸν εἶχαν χτυπήσει. Μὰ ἐκεῖνος σώως, ξανάφυγε. Τέσσερεις-πέντε ἄντρες βγήκαν μπροστὰ, κι' ἄρχισαν νὰ τοῦ ρίχνουν.

—Βαράτε του! φώναξε ἐξαλλος ἕνας γέρος, μὲ κοντὰ ἀγκυλωτὰ γκρίζα γενάκια στὸ πρόσωπο.

Κανεὶς ἄλλος δὲ βαστοῦσε ὄπλο. Πολλοὶ γύρισαν καὶ μὲ πλησίασαν, ἔτοιμοι νὰ μοῦ ζητήσουν τὴν καραμπίνα. Τὸς κοίταξα ἀγέρωχα, τινάχτηκα μπρός, στήριξα τὸ κοντάκι στὸν ὦμο μου, καὶ τράβηξα τὴν σκαντάλη. Μιὰ πιστολιὰ ἀπάντησε ἀπὸ μακριά. Ὁ ἄλλος μὰς πυροβολοῦσε! Τὸ πλήθος φωνάζοντας ὀπισθοχώρησε, ἀλλὰ οἱ ὀπλοφόροι ἔτρεξαν ἀκάθεκτοι, κυνηγώντας τον μὲ μίσος. Τοὺς ἀκολουθοῦσα, σαλαπατώντας τ' ἀγριόχορτα καὶ τὰ τρυφερά καπνιά. Σκόνταφα στὰ χαντάκια, καὶ τὰ πόδια μου γέμιζαν χῶμα. Ἀρχισα νὰ τρέχω περισσότερο, ὅταν κατάλαβα πῶς ἐκεῖνος ἔφευγε κατὰ τὸν δικὸ μας τόπο. Τὸν πυροβολοῦσαμε στὰ σκοτεινά. Κάποια στιγμή τὸ ὄπλο μου συμπλέχτηκε, καὶ στάθηκε τραβώντας μὲ λύσσα τὸ λύκο.

—Ἐπεσε! ἀκουσα κεινὴ τὴν ὠρα μιὰ φωνή.

Οἱ ἄντρες ποὺ τὸν κυνηγοῦσαν, ὠρμησαν μπροστὰ κατεβάζοντας τὰ ὄπλα τους. Πῆγα πίσω τους. Βρισκόμαστε στὸ δικὸ μας καπνοτόπι. Ξεχώρισα ἕνα μικρὸ ὄμιλο συναγμένο μπροστὰ σὲ κάποιον πράγμα ποὺ ἄσπριζε. Ἦταν ἡ πινακίδα ποὺ εἶχαμε στήσει ὅταν ὠργώναμε τὸ χωράφι. Κάτω ἀπὸ τὴ σάνιδα, ἦταν ξαπλωμένο ἕνα σώμα. Ἐνα δαδί ἄστραψε, κι' ὄλοι σηκώθηκαν μ' ἕνα ψιθυρο, καὶ μὲ κοίταξαν. Ἐτρεξα, εἶδα κάτω, καὶ τινάχτηκα πίσω μὲ φρίκη! Μπροστὰ μου ἦταν ξαπλωμένος ὁ Φίλιππας, πεθαμένος, μὲ τὸν ψεκαστήρα ἀκόμα στὸ χέρι. Ἐβγαλα μιὰ φωνή, καὶ πέταξα τὸ ὄπλο μου μακριά. Ὑστερα τὰ γόνατά μου λύθηκαν καὶ κάθησα στὸ χῶ-

μα. Κάποιος ήρθε και μ' έπιασε από τὸ χέρι, μ' ἔκανε νὰ σηκωθῶ και μὲ στήριξε πάνω του. Ἦταν ὁ γέρος πὸν διέταξε πρὶν νὰ τὸν χτυπήσουν.

—Φτού! ἔφτυσε κάποιος πίσω μας. Τὸ σαράκι τὸν ἔφαε τὸν ἄτιμο!

—Πάψε, μὴ μιλάς! τοῦ ἀγρίεψε ὁ γέρος.

Κρατώντας με πάντα ἀπ' τὸ χέρι, μὲ ὠδήγησε πίσω. Τὸ κεφάλι μου βούιζε κι' ἔνοιωθα τρομάρα. Τὸ πλήθος μοῦ φαινότανε παραξένο, σὰν πέτρινο. Κι' αἰσθανόμουν τὸν ἑαυτὸ μου, στεγνὸ, τραηγμένο, σὰν κάτι νὰ μὲ τσουρούφλιζε. Τὸ βαθὺ μουρμουρητὸ πὸν ἄφηναν οἱ συναγμένοι ἄνθρωποι, σὰν νὰ μὲ σήκωνε λικνιστικά ἀπὸ τὸ χῶμα. Ὁ Πράσινος μὲ πλησίασε. Εἶδα τὴ Φωτῶ πὸν ἔκλαιγε σπαρακτικά. Σ' ὄλο τὸ δρόμο πὸν πηγαίναμε, καθῶς μὲ ὀδηγοῦσαν σπῆτι, τὴν ἄκουα νὰ φωνάζει.

—Ἀχ γιατί νὰ τὸ κάνει αὐτό!

Και οἱ λυγμοὶ τὴν τράνταζαν.

Ὅλοι μᾶς εἶχαν πάρει ἀπὸ πίσω. Καθῶς μῆκα στὴν αὐλή μας, τὴν βρήκα γεμάτη κόσμο. Ἡ Ζαφειροπούλινα κι' ἡ Μαρία ὀλόλυξαν μέσα στὸ σπῆτι. Ὅπως πήγαινα πρὸς τὰ κεί, κάποιος πὸν δὲν μὲ εἶχε ἀντιληφτεῖ, τὸν ἄκουσα νὰ λέει: «Ἐἶχε τὸν ψεκαστήρα γεμάτο πετρέλαιο, ράντιζε τὰ καπνὰ, κι' ἔβαζε φωτιά. . . .» Ὑστερα ἕνας ἄλλος τοῦ ἀπάντησε: «Κι' ἡ γυναίκα του χωρὶς νὰ ξέρει, τὸν κυνηγοῦσε και πυροβολοῦσε. Λὲς νὰ τὸν σκότωσε αὐτή; Φριχτὸ πράμμα!» Σ' αὐτὲς τὶς λέξεις, ταραχήτικα, και φώναξα ἀδύναμα.

—Ὅχι, δὲν τὸν σκότωσα ἐγώ!

Ὁ Πράσινος μὲ ἄκουσε, μ' ἔπιασε ἀπὸ τὸ μπράτσο, και μὲ τράβηξε σχεδὸν μέσ' στὴν ἀγκαλιά του. Ἀνέβηκε μαζί μου τὴ σκάλα. Ἀμέσως ὄλοι οἱ συγγενεῖς μὲ περικύκλωσαν ἀνήσυχοι. Αὐτὸ δὲν μποροῦσα νὰ τὸ βαστάξω! Ἐκρυφα τὸ πρόσωπο στὴν ἄκρη τοῦ παλτοῦ μου κι' ἔνοιωσα ἕνα βαθὺ πόνο μέσα μου.

—Τί ἔχεις; μὲ ρώτησε ὁ Πράσινος σφίγγοντάς μου πάντα τὸ χέρι.

—Ἀφήστε με μόνη μου! μουρμούρισα.

—Μόνη σου;

—Ναί, μόνη μου!

—Μὰ πῶς θὰ κάτσεις μόνη σου!

—Ἀφήστε με μόνη μου, δὲ θὰ σκοτωθῶ! ξαναφώναξα.

Ἐτρεμα κι' ἔνοιωσα τὰ πόδια μου νὰ μοιδιαζοῦν και τὸ πρόσωπό μου νὰ παγώνει. Οἱ φωνὲς ἀντηχοῦσαν μ' ἕνα φριχτὸ βουιτὸ μέσα στὸ κεφάλι μου. Βαθειὰ νερὰ ἄρχισαν νὰ μὲ σηκώνουν. Ὑστερα ὁ θόρυβος ἐνὸς κύματος πὸν σπάζει στὰ βράχια, τᾶσθησε ὄλα.

Ἐνοιωσα δροσερὲς σταγόνες νεροῦ στὸ πρόσωπό μου, και ἄνοιξα τὰ μάτια. Τί εἶχε συμβεῖ; Βρισκόμουνα ἐξαπλωμένη στὴν πολυθρόνα, μέσα στὴν σάλα. Σήκωσα τὸ πρόσωπο, και εἶδα ἀπὸ πάνω μου τὴ Φωτῶ. Μὲ κρατοῦσε ἀγκαλιασμένη μὲ τὸ ἕνα χέρι, και στὸ ἄλλο βαστοῦσε ἕνα ποτήρι.

—Εἶσαι καλά; μὲ ρώτησε χαϊδεύοντάς μου τὸ μέτωπο.

Ἐτριπα τὸ πρόσωπό μου και τὴν ξανακοίταξα.

—Μὴ βγεῖς ἔξω, μοῦ εἶπε. Τὸν βλέπεις ἀργότερα!

Τὸν ἔφεραν; Ποῦ τὸν ἔβαλαν;

—Στὴν κάμαρα τῆς μαμᾶς.

Ἐκλείσα τὰ μάτια μὲ τὰ χέρια μου και τὴν ξαναρώτησα.

—Τὸ παιδί τί κάνει;

Κοιμάται, δὲν ζύπνησε καθόλου.

Μοῦ φάνηκε πῶς ἄκουσα, «κοιμάται, κι' ἡ μοῖρα του δουλεύει!» κι' αὐτὸ μὲ ἀναστάτωσε πάλι.

—Ἀφσέ με μόνη! τὴν παρακάλεσα.

Ἀπροσδόκητα ἡ Φωτῶ ρίχτηκε στὸ λαιμό μου βάζοντας τὰ κλάματα.

—Μὲ διώχνεις; εἶπε. Γιασεμὴ, καλή μου, μὴ νομίσεις πῶς κι' ἐγὼ δὲ σ' ἀγαπῶ!

Ἄν ἤξερες πόσο καιρὸ θέλω νὰ σοῦ κουβεντιάσω, νὰ σοῦ μιλήσω, και ἡ μάνα μου τὸ ἀπαγορεύει!

Τὴν κοίταξα νοιώθοντας κάτι μέσα μου, ἀλλὰ δὲν εἶχα κουράγιο νὰ τῆς ἐκφραστώ. Ἀχ εἶχε δίκη και τὴν πιστεῦα. Ἦτανε ἀκόμα τόσο μικρὴ κι' ὀλόδροση, ὥστε νὰ ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ τὶς διδασκαλίες τῶν μεγάλων! Μόλις δεκαεπτὰ χρονῶν.

—Σ' εὐχαριστῶ πὸν μού τὸ λὲς! τῆς εἶπα. Μονάχα, σὲ παρακαλῶ, ἀφσέ με λίγα λεπτά. . . .

Ἡ Φωτὴ ξανάκλαψε. Ὑστερα σηκώθηκε, μὲ φίλησε, καὶ βγήκε ἔξω.

Ἀμέσως πινάχτηκε, καὶ κοιτάξα γύρω. Τὴν ἦταν πάλι αὐτὸ Θεὸ μου, πῶς ἦρθε ἔτσι ξαφνικά; Μοῦ ἦρθε σὰν τρέλλα, ἔσμιξα τὶς γροθιές, ἔδειξα τὰ δόντια μου στὸ ταβάνι, κι' ἤθελα νὰ βάλω τὶς φωνές! Μὲ κόπο κατάρθωσα νὰ συγκρατηθῶ. Κάθισα κάτω καὶ προσπάθησα νὰ σκεφτῶ. Τί θὰ γινότανε τώρα, ποῦ ἔμενα μόνη μ' ἔνα μικρὸ παιδί σ' αὐτὸ τὸ σπίτι; Ἀχ Θε μου, τί μοίρα ἦταν αὐτὴ ἡ δική μου;

Κοιτοῦσα τὸ κλειστὸ παράθυρο, κατὰμαυρο κάτω ἀπὸ τὸ χαμηλὸ φῶς. Ἐκεῖ πάνω εἶδα τὸ Φίλιππα, τὸν ἄντρα μου, ξαπλωμένο στὸ χῶμα, κάτω ἀπὸ τὴν πινακίδα, μὲ μιὰ βούλα κόκκινη στὸ πουκάμισό του. Ὅπως τὸν εἶχα δεῖ τελευταία φορά, στὴν λάμψη ἐνὸς διαδίου, μὲ τὸν πεκαστηρα στὸ ἓνα χέρι, τὸ πιστόλι του πεταμένο πιὸ πέρα, κι' ἐκεῖνος ξαπλωμένος μὲ τὰ μάτια ὀρθάνοιχτα καὶ τὰ δόντια σφιγμένα καὶ τὰ ρούχα του γεμάτα χῶμα. Ναί, ἀλήθεια εἶχε πεθάνει. Ὅλοι τὸν κλαίει τώρα ἔξω, κι' ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ χύσω οὔτε ἓνα δάκρυ. Κι' ἐκεῖνος «μ' ἀγαποῦσε γιατί δὲν ἔκλαιγα!» Αὐτὴ ἡ θύμηση μ' ἔκανε πιὸ δυστυχισμένη, κι' ἔπεσα βογγώντας πάνω στὴν πολυθρόνα. Τώρα καταλάβαινα γιατί τὸ εἶπε. Γιὰ νὰ μὴν κλάψω ὅταν θὰ τὸν ἔβασαν φυλακή.

Μὰ πῶς λοιπὸν εἶχε κάνει τέτοιο πρᾶμα; Ἦτανε τόσο λογικὸς καὶ καλὸς! Ὁ ἔρωτάς του, ποῦ ξαναφούντωσε, τὸν εἶχε τρελλάνει. Ἀπὸ τὸ βράδυ ποῦ συνάντησε τὴ Ρηνούλα καὶ τῆς μίλησε καὶ τὴν ἄρπαξε καὶ τὴ φίλησε. Κι' ἐγὼ τοῦς ἐβλεπα πίσω ἀπὸ τὸ φράχτη, δίπλα στὸ πιθάρι μὲ τὰ νταριά. Τὸ ἄχτι ποῦ τὸν ἔπιασε ὅταν κατάλαβε τὶς ἀδικαιολόγητες ὑποψίες του. Κι' ὕστερα ὁ Μαυρόμαλλος, οἱ λέξεις ποῦ εἶπε γιὰ τὴν προίκα καὶ γιὰ τὴ γυναῖκα του. . . . Ἀχ, Φίλιππα! Γιατί νὰ μὲ παντρευτείς ἀφοῦ τὴν ἀγαποῦσες!

Καὶ τώρα τί θὰ ἔκανα μὲ τὸ παιδί; Βέβαια ἡ βάρπτιση δὲ θὰ γινότανε. Καὶ τὰ κτήματά μας καὶ ὅλη ἡ ἡσυχὴ ζωὴ ποῦ εἶχα ὄνειρευτῆ;

Κάποιος χτύπησε τὴν πύρτα καὶ μὲ φώναξε. Βγήκα ἔξω καὶ βρέθηκα ἀνάμεσα στοὺς χωροφύλακες. Ἀρχισαν νὰ μὲ ρωτοῦν γιὰ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο. Τὰ εἶπα ὅλα. Τί ἄλλο ἀπόμεινε νὰ κάνω; Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποῦ παντρεύτηκα, μέχρι τὴν τελευταία λέξη ποῦ μοῦπε χτὲς τὸ βράδυ. Τοὺς ἀνίστόρησα πὴ σκηνὴ ποῦ εἶδα πίσω ἀπὸ τὸ φράχτη, τὶς παραμονὲς τοῦ γάμου τῆς Γουδιωτίτσας. Ἡ Ρηνούλα σὰν τᾶκουσε ποῦ εἶπε πῶς εἶδα τὸ Φίλιππα νὰ πιάνει καὶ νὰ τὴ φιλεῖ μὲ τὸ ζόρι, τὶνάχτηκε μπροστά μου μὲ μιὰ ἀγανακτισμένη κραυγὴ.

—Ὁ πιὸ πρόστυχος ἄντρας τοῦ κόσμου ἦταν ὁ ἄντρας σου!, εἶπε κοιτάζοντάς με μὲ μῖσος.

Ὁ Μαυρόμαλλος ἔβγαλε μιὰ φωνὴ καὶ τῆς ἄστραψε ἓνα μπάτσο.

—Ἐτσι μωρή, ἔ, πρὶν νὰ σὲ πάρω. . .

Εἶπε κι' ἄρχισε νὰ τὴ σέρνει ἀπ' τὰ μαλλιά καὶ νὰ τὴν βρίζει ἄσκημα καὶ νὰ προσπαθεῖ νὰ τὴν χτυπήσει, ἐνῶ ἐκεῖνη ἐμπόδιζε τὰ χέρια του μὲ τὰ μπράτσα τῆς.

Ἐγὼ ἔνα κακὸ καὶ φωνὲς σηκώθηκα. Ἀρπαξαὶ τὸν ἄντρα τῆς καὶ τὸν ἔβγαλαν ἔξω.

—Θὰ μοῦ τὸ πληρώσεις! Θὰ μοῦ πληρώσεις ὅλα ὅσα καήκανε, μοῦ φώναξε ἡ Ρηνούλα κλαίοντάς καὶ κουνώντας μου τὸ δάχτυλο.

Ἦμουν ἀναστατωμένη, μὰ κι' ἔνοιωθα τὴν καρδιά μου κρῖα σὰν νεκρὴ, μ' ὅλο ποῦ χτυποῦσε τώρα δυνατώτερα, ἀπὸ τὸ ξαφνικὸ αὐτὸ ποῦ μὲ βρήκε. Ἀρχισαν νὰ ἐξετάζουν ποιανοῦ ὄπλο σκότωσε τὸ Φίλιππα. Ἐγὼ εἶπα πῶς τὴν ὥρα ποῦ ἔπεσε, τὸ δικό μου ἔπαθε ἐμπλοκή. Μεῦ ζήτησαν νὰ ξεχωρίσω τὴν καρραμπία μου ἀπὸ ἓνα σοῦρμιο ὄπλα ποῦ βαστοῦσε κάποιος. Πραγματικὰ τὴ βρήκαν χαλασμένη. Ἐφεραν τὴ σφαῖρα ποῦ ἔβγαλαν ἀπὸ τοῦ Φίλιππα τὴν πλάτη. Ἡ σφαῖρα ἦταν ἀπὸ δίκαινο κινηγητικό. Δυὸ μονάχα ἀπὸ τοὺς ἄντρες ποῦ τὸν καταδίωξαν εἶχαν δίκαινο. Ρώτησα ἂν θὰ γινότανε δικὴ γιὰ νὰ πληρώσω τὰ καπνὰ τοῦ Μαυρόμαλλου.

—Ἄν κάνει μῆλυση, βέβαια, κυρά μου!, μοῦ ἀπάντησαν.

Ἐγὼ ἤμουν σίγουρη γιὰ τὰ ἐπακίλουθα. Δὲν στεναχωρήθηκα ἔνοιωσα μονάχα φοβερὴ ἀδυναμία γιὰ ὅλ' αὐτά. Ἐκρυφα τὸ πρόσωπο μέσα στὰ κρῖα χέρια μου κι ἀκούμπησα πάνω σὸν Πράσινο.

—Μὴ στεναχωριέσαι!, εἶπε κείνος στ' αὐτὴ μου, σφιγγοντάς με κοιλὰ του. Τὸ καλλίτερο εἶναι νὰ πάμε νὰ τὰ κανονίσουμε μὲ τὸν Μαυρόμαλλο χωρὶς δίκες. Ἄκου με ποῦ στὸ λέω.

—Ναί, τὸν εἶπα. Μὰ βγάλε με ἔξω δὲν μπορῶ πιά. . . .

Με ὠδήγησε στὴ θεράντα καὶ μ' ἔβαλε νὰ καθῆσω. Σήκωσα τὰ μάτια μου. Ὁ ἥλιος εἶχε ἀνέβει ὀλόλαμπρος, ἡ μέρα ὠργιάζε, χαρὰ Θεοῦ, ἡ ὥρα ἔξι τὸ πρῶτ. Πάνω στὸ φλογισμένο πρόσωπό μου ὁ δροσερὸς ἀέρας φυσοῦσε ψιθυριστὰ κ' ἀνακάτευε τὰ μαλλιά μου. Ἀπὸ τῆς κάμαρα ἔβγαϊναν κρῆστοι κ' ἄκουσα τὸ παιδί νὰ κλαίει. Ὁρμησα μέσα κοὶ βρήκα τὴ Φωτὴ νὰ τὸ νταντεύει. Τὸ ἀρπαξα στὴν ἀγκαλιά μου κ' ἔκεινο, κρεμασμένο στὸ λαιμό μου φώναξε διαρκῶς «μαμά! μαμά!» κ' ἔκλαιγε καί, παράξενο πράμα, δὲν ἐννοοῦσε νὰ ἡσυχάσει.

Ὅλο τὸ πρῶτὸ τὸ πέρασα τότε κοντὰ στὸν Φίλιππα, καὶ πότε ἔτρεχα στὴν αὐλὴ μὲ τὸ παιδί. Ὅταν μ' ἔβαλαν στὴν κάμαρα τοῦ νεκροῦ, στὴν ἀρχὴ δὲ μπορούσα νὰ τὸν ἀντικρῶσω· μοῦ ἔκανε πολὺ κακὸ. Κι' ὕστερα, ὅταν μοῦ ἔδωσαν μιὰ καρέκλα δίπλα στὸ κρεβάτι καὶ καθῆσα, σὰν νὰ δρισκόμουνα σὲ ὄνειρο. Κοίταξα κλεφτὰ τὸ πρόσωπό του κ' ἐνοιώθα κάτι σὰ φόβο. Σὰ νὰ ἦταν ἀκόμα ζωντανὸς καὶ νὰ σηκώνοτανε ἔξφανα καὶ νὰ μὲ μάλλονε. Ἐκεῖνο ποῦ μ' ἔκανε νὰ πονέσω ἦταν ὅταν κοίταξα τὰ χεῖρα του, σταυρωμένα πάνω στὸ στήθος του, μὲ τοὺς καρπούς μισοβγαλμένους ἀπὸ τὰ μανίκια. Μελαχροινὰ, δυνατὰ κ' ὀλοζώντανα, σὰ δυὸ κομμάτια ἀπὸ ὀλόχαρο κλαδί νέου πεύκου. Ἐστὶ πάντα σκεφτόμουνα γιὰ τὰ χεῖρα του, ὅταν τὰ ἔβλεπα γυυὰ· ὡς τοὺς ἀγκῶνες νὰ σκάβουν, καὶ νὰ σαλεύει κάθε νεῦρο καὶ κάθε μῦς πάνω τους. Κάθε χειρονομία του μοῦ ἐρχότανε τώρα στὸ νοῦ, μαζὶ μὲ τὰ λόγια ποῦ τὴν συνῶδευαν· ἡ δύναμή του ποῦ χάθηκε, τὸ γερὸ περπάτημά του, ἡ ἰδιαίτερη ἐκείνη στάση του καὶ ὁ λεβέντικος τόνος τῆς φωνῆς του. Τὰ τριαντάφυλλα ποῦ τὸν εἶχαν στολίσει καὶ τὰ κερὰ εὐωδίαζαν παράξενα μέσα στὴ σκιερὴ κάμαρα. Γύρω του ἤμαστε μαζεμένοι ὄλοι οἱ συγγενεῖς κ' ἡ Φωτὴ καθότανε πλάι μου σιγοκλαίγοντας πότε-πότε, κ' ἔδειχνε φανερὰ πιά τὴ συμπάθειά της γιὰ μένα. Ἡ Μαρία ἀπέναντί μου μὲ τὴ μάννα της, μοῦ φερνότανε συγκατοβατικά, ἐνῶ ἡ Ζαφειροπούλινα ὠλόλυξε ὅλη τὴν ὥρα καὶ κάθε τόσο μοῦ ἔριχνε μιὰ κακὴ ματιά. Ἡ δυστυχία μου ἦταν ἀφάνταστη ὅσο τὰβλεπα ὄλ' αὐτὰ. Ἐκεῖνο ποῦ μὲ συνέφερε ἦταν ποῦ κάθε τόσο ἡ γειτόνισσα ποῦ εἶχε τὸ παιδί μὲ φώναξε στὴν αὐλὴ, γιὰτὶ ἐκεῖνο ἦταν πολὺ ἀνῆσυχο. Στὶς δέκα μοῦ ἔφεραν τὸ μαῦρο φόρεμα ποῦ θὰ φοροῦσα. Ὅταν ἄλλαξα καὶ πῆγα πάλι νὰ καθῆσω στὴ θέση μου, ἡ πεθερά μου σήκωσε ἀπότομα τὸ κεφάλι καὶ μὲ κάρφωσε μὲ τὰ μάτια. Ξαφικὰ μ' ἔδειξε μὲ τὸ χέρι της καὶ στρίγγλισε:

—Κοιτάστε την! Κοιτάστε την! Καμαρώστε την! Ποῦ ἓνα δάκρυ δὲ χύνει γιὰ τὸν ἄντρα της, ἡ σκύλλα!

Τὴν κοίταξα ἀπορημένη καὶ χλώμισα, ἀλλὰ ὕστερα κατέβασα τὰ μάτια.

—Οὐοῦοῦ!, μοιρολόγησε ἐκεῖνη τραβώντας τὰ μάγουλά της. Καμαρώστε την, καμαρώστε την. Μιὰ ξένη ποῦ τὴ θάλαμε στὸ σπίτι μας καὶ μᾶς ἔκλεψε ὄλα τὰ χτήματά μας καὶ τώρα οὔτε κλαίει ἐκεῖνον ποῦ τῆς τᾶδωσε!

—Μάννα!, τῆς φώναξε ἡ Μαρία.

—Σῶπα, μωρή! Ποῦ ἦρθε αὐτὴ καὶ τώρα θὰ μᾶς πετάξει στὸ δρόμο, καὶ δὲ θὰ μιλῶσω!

Δάγκανα τὰ χεῖλια μου ὅσο τὴν ἄκουα καὶ τὰ κατὰπια, μὰ στὸ τέλος ἐκρῦσα τὸ πρόσωπό στὰ χεῖρα μου μὴ μπορώντας νὰ τ' ἀντέξω, ἐνῶ τὸ στήθος μου φούσκωνε καὶ ὑπόφερα φοιχτὰ. Ἡ Φωτὴ κρεμάστηκε κλαίγοντας στὸ λαιμό μου. Τότε ἡ Ζαφειροπούλινα ἔβαλε γιὰ καλὰ τὰ κλάμματα καὶ τὶς στριγγλίες.

—Ποῦ τὸν κυνηγοῦσε νὰ τὸν σκοτώσει, ἡ σκύλλα, ἡ λάμια! Γιὰ νὰ πάρει τὰ χτήματά μας καὶ νὰ μᾶς πετάξει ἔξω!...

—Μάννα! Μάννα! Σκέψου τὸ Φίλιππα! τῆς εἶπε ὁ Πράσινος.

—Γι' αὐτόν! Γι' αὐτόν, σκέφτομαι!, φώναξε κείνη καὶ τινάχτηκε ὀρθια κοιτάζοντας τὸν νεκρὸ. Γυεῖ μου, ἀγόρι μου, γλυκὲ μου, λεβέντη μου!, τοῦ εἶπε σκύδοντας. Οὐοῦ! Γι' αὐτόν σκέφτομαι, ποῦ σκοτώθηκε γιὰ χάρη αὐτῆς τῆς σκύλλας, ποῦ τώρα κάθεται στὸ καπνοτόπι μας σὰν τὴ λάμια καὶ μᾶς διώχνει ἔξω! Γιού!

Τράβηξε τὰ ρούχα της κοὶ συνέχισε τινάζοντας ἔξφανα τὸ κορμί της καὶ κοιτάζοντας δραματικὰ τὸ ταβάνι.

—Ποῦ ἀκούστηκε ποτέ, τὸ καπνοτόπι τῶν Ζαφειροπουλαίων νὰ χαθῆ σὲ τέτοια χεῖρα! Σῆγω, Παράσχο, ἄντρα μου, κοὶ σύ, πεθερέ μου Γιάνγκο, νὰ τὸ δεῖς!...

Ἐγινε κάποια ἀναταραχὴ καθὼς ὄλοι προσπαθοῦσαν νὰ τὴν καθουχάσουν. Ἐγὼ, βαθειὰ παραγμένη, κοίταξα ἀκίνητη τὸ πρόσωπο τοῦ Φίλιππα. Ἄλλην ὥρα βέβαια θὰ θύμωνα μ' αὐτὰ, μὰ τώρα ἴσως τὰ μαῦρα λόγια της νὰ ἦταν ἀπὸ τὴ μεγάλη της λύπη. Κι' ἔπειτα, ποῖος δὲν τᾶξερε ὅτι ἐκεῖνος δὲ σκοτώθηκε γιὰ χάρη μου,

κι' ὅτι ἐγὼ βέβαια δὲν τὸν κυνηγοῦσα νὰ τὸν σκοτώσω γιὰ νὰ πάρω τὰ κτήματά του, καὶ σίγουρα δὲν θὰ σκεφτόντουσαν γιὰ μένα ὅτι μπορούσα νὰ πετάξω τοὺς Ζαφειροπουλαίους ἔξω.

—Μάννα, τῆς εἶπα ἤσυχα. Δὲν τάβηλα τὰ κτήματα, μ' ἀφοῦ ἦρθε ἔτσι, ἐγὼ θὰ σὰς κοιτάξω ὥσπου νὰ μεγαλώσει τὸ παιδί.

Ἐκείνη ὅμως, θεληματικά εἶπε ὄχι, δὲν μ' ἄκουε κι' ἔκλαιγε δυνατὰ καὶ τραβοῦσε τὰ μαλλιά της. Θέλησαν νὰ τὴν πάρουν ἔξω, ἀλλ' αὐτὸ τὴν ἔκανε τόσο ἄγρια ποὺ ὄλοι τρομάξαμε.

—Δὲν θὰ βγῶ ἀπὸ δῶ μέσα ὅσο εἶναι ἀκόμα ἡ θέση μου!;, φώναξε.

Τότε σηκώθηκα καὶ βγήκα ἐγὼ.

Ἀργότερα σκεφτόμουνα μήπως αὐτὴ ἡ χειρονομία μου εἶχε μέσα μου κάποια βαθύτερη σκέψη, μολονότι τότε τὴν ἔκανα μόνο καὶ μόνο ἀπὸ ὑποχωρητικότητα. Πάντως ἐκείνες τὶς ὥρες ξέρω πῶς ἡ ἄλλοτινὴ μου ὑπερηφάνεια καὶ εὐεξαψία εἶχαν κοπᾶσει τρομακτικά, γιὰτις κάθε τι ἔβραζε μέσα μου ἀπὸ στενοχώρια, μ' ἕνα πρῶτο βλοσυρό.

Στὴν κηδεία, ποὺ ἔγινε τ' ἀπόγεμα, τρομερὲς ἔνοιες τριγύριζαν διαρκῶς στὸ κεφάλι μου. Ἡ μελλοντικὴ ζωὴ μου καὶ τὰ κτήματα καὶ τὸ παιδί μου. Λύσεις καὶ προβλήματα, σκέψεις, τελείες, συμπλέγματα τριγύριζαν στὸ νοῦ μου. Ἐβλεπα τὴ λειτουργία νὰ προχωρεῖ, τὸ φέρετρο ποὺ μετακινότανε. «Δεῦτε λάβετε τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν»!... Θεέ μου, πόσο σκληρὰ πονοῦσα, μόνο ἐγὼ τὸ ἤξερα.

Τῆ στιγμῇ ποὺ ὁ Φίλιππος χάθηκε γιὰ πάντα μέσ' στὸ λάκκο ξύπνησα, τινάχτηκα, κι' ἔνοιωσα τόσο καλά πῶς ἔχουν τελειώσει ὅλα, ποὺ ἀπὸ τὴν ταραχὴ μου σχεδὸν δὲν ἄκουα καὶ δὲν ἔβλεπα τί γινότανε γύρω μου. Ὅταν γύρισα σπῆτι ἤμουνα μούσκεμα στὸν ἰδρώτα. Ἐπεσα στὸ κρεβάτι μ' ἕνα ξερὸ κλάμμα κι' ἀποκοιμήθηκα βαθεῖα βλεπόντας ταρογμένα ὄνειρα.

Δὲν ξύπνησα παρά τὸ πρῶτ', κι' ὅταν ἀνασηκώθηκα αἰσθανόμενα φοβερὰ ἐξαντλημένη, σὰν ἄρρωστη. Στὰ πόδια τοῦ κρεββατοῦ κοιμότανε κατάχαμα ἡ Φωτῶ, πάνω στὸ στρώμα της. Μὲ εἶχε φυλάξει ὅλη νύχτα καὶ δὲν ἄφησε νὰ μὲ ξυπνήσουν, οὔτε στὴν παρηγοριά. Ὅταν ἔτριψα τὰ μάγουλά μου, τὸ δέρμα τους μοῦ φάνηκε ἄγριο καὶ παράξενο. Σηκώθηκα καὶ κοιτάξα στὸν καθρέφτη καὶ τρόμαξα. Τὸ πρόσωπό μου ἦταν γεμάτο σπυριά.

* * *

Ἄν καὶ οἱ ἄλλοι ἄργησαν νὰ συνέλθουν, ἐγὼ συνήθησα πολὺ γρήγορα τὴ νέα ζωὴ μου. Τὶς πρῶτες μέρες, ὅταν ξυπνοῦσα τὸ πρῶτ', καὶ μὲ μίᾶς ὅλα ἔρχονταν στὸ νοῦ μου, ξαφνιαζόμενα, στεναχωριόμενα καὶ τὰ ἔχανα. Ὁμόμου, ποὺ πρῶτα γύριζα ἀμέσως καὶ τὸν ξυπνοῦσα, καὶ τώρα τὸ κρεβάτι ἦταν ἄδειο δίπλα μου. «Καλημέρα, Γιασεμή!» Καὶ γελούσε... Τώρα;

Σιγά-σιγά συνήθισα στὴ μενασιά.

Μαζὶ μὲ τὸν ἄντρα τῆς Μαρίας, τὰ κανονίσαμε γρήγορα μὲ τὸ Μαυρόμαλλο. Ὅλη μας ἡ σοδειὰ θὰ πήγαινε σὲ κείνον, γιὰτις ἐμεῖς εἶχαμε φυτεμένα τσεσμπέλια, καὶ ὁ μπασιμὰς τῆς Γουδιωτίτας κόστιζε ἀκριβότερα. Σχεδὸν ὅλα τὰ καπνά του εἶχαν καταστραφῆ, μὰ κι' ἐκείνα ποὺ ἔμεναν εἶχαν τσουροφλιστεῖ ἀπὸ τὴ ζέστη κι' ἦταν ἄχρηστα. Τώρα ὁ Μαυρόμαλλος κοίταζε τὸ κοπνοτόπι μας καὶ φρόντιζε τὴ συαγωγῇ. Δὲ δέχτηκε μὲ κανένα τρόπο νὰ τοῦ πληρώσουμε τὴ μισὴ σοδειὰ καὶ νὰ ξοφλήσουμε σὲ δυὸ χρόνια; μὰς ἀπειλήσε μὲ δίκη. Ἐτσι ἄρχισα νὰ μαντεύω δύσκολες μέρες γιὰ τὸ φετεινὸ μας χειμῶνα. Ὁ Φίλιππος εἶχε βέβαια οἰκονομίες, μὰ δὲν ἔπρεπε νὰ τὶς σπαταλήσουμε. Ὁ Πράσινος ἀνάβαλλε τὸ ταξίδι του ὥσπου νὰ κανονίσει τὶς ὑποθέσεις μας. Ἐξ ἄλλου μετὰ τὸ σαρανταήμερο ἤθελε νὰ κάνει τὴ βάρτιση.

Κάτι ἄλλο ποὺ μὲ ἀπασχολοῦσε ἦταν ὁ τρόπος ποὺ μοῦ φερνόταν ἡ Ζαφειροπουλίνα. Ἦταν τόσο ἤσυχη καὶ ἀνεκτικὴ ἀπέναντί μου καὶ μάντευα τόσο καλά τὴν ἐχθρότητα ποὺ εἶχε γιὰ μένοι, ποὺ δὲν ἤξερα ἀπὸ ποῖόν ὑπολογισμό μοῦ φερνόταν ἔτσι.

—Δὲν πιστεύω νὰ τὰ κατάφερες καλά, νύφη μου, μὲ τὸν Μαυρόμαλλο!;, μοῦ εἶπε μὲ μέρα ποὺ ἦταν μπροστὰ καὶ οἱ κόρες της.

—Κι' ἐγὼ στενοχωριέμαι, τῆς ἀπάντησα, μὰ τί ἤθελες νὰ κάνω, μάννα;

—Θά πεινάσουμε τὸ χειμῶνα... Ἐπρεπε νὰ τὰ κοιταφέρεις νὰ μὴν τοῦ δώσεις ὄλη τὴ σοδειά.

—Ὁ Χρῆστος τὰ ἀνέλαβε· ἐγὼ δὲν ἤξερα νὰ μιλήσω, εἶπα.

Καὶ ἔξαφνα, ἐκεῖ πού συζητούσαμε ἤσυχα, σὰν νᾶγινε μιὰ ἔκρηξη, σηκώθηκε ἡ Μαρία ὀλόρθη καὶ μπήκε στὴ μέση.

—Σὰν πολὺ νταραβερίζεσαι μὲ τὸν ἄντρα μου!, μοῦ φώναξε.

Ἄπορησα καὶ τὴν κοιτάξα. Τὰ μάτια τῆς πετούσαν σπιθες καταπάνω μου καὶ τὸ παχὺ πρόσωπό τῆς μὲ ἀντίκρουζε γεμάτο κακία.

—Κατάλαβες; Ξαναεἶπε κοκκινίζοντας ξαφνικά. Δὲν μοῦ ἀρέσουν αὐτά, σὲ παρακαλῶ! Νὰ τραβηχτεῖς!

—Μά, Μαρία..., τῆς εἶπα. Πῶς ἔβαλες τέτοιο πράμα στὸ νοῦ σου! Ἐπειδὴ μὲ βοήθησε;

—Ἐπειδὴ σὲ βοήθησε! Ἄκου λέει!

Ἔκανε καὶ πήρε καινούργια φόρα κουνώντας τὸ χέρι τῆς.

—Τὸ βράδυ πού πήραν φωτιά τὰ καπνοτόπια καὶ σ' ἔφερε ἀπ' τὸ χέρι καὶ σ' ἔπαιρνε στὴν ἀγκαλιά του, κι' ὅταν μοῦ λιγοθύμησες καὶ σὲ πήγε σηκωτὴ στὴν πολυθρόνα, καὶ σὲ χάιδευε, καὶ μόνο πού δὲ σὲ φιλοῦσε...

Σηκώθηκα ἐπάνω ἀπότομα, ταραγμένη, καὶ σύγχρονα ἡ Ζαφειροπούλινα ξεφάνισε καὶ τινάχτηκε στὴν καρέκλα τῆς.

—Μαρία, παιδί μου, τί λόγια εἶν' αὐτά! Τὰ λὲς μὲ τὰ σωστά σου;

—Μὲ τὰ σωστά μου, ναί, μάννα! Θαρρεῖς καὶ δὲν ἔχω μάτια νὰ βλέπω!...

—Ὅχι αὐτὸ, κόρη μου, εἶπε ἡ γρηὰ κουνώντας τὸ κεφάλι τῆς. Δὲ μπορῶ νὰ πάρω τέτοιο κρίμα στὸ λαιμό μου. Λάθος κάνεις.

—Λάθος ξελάθος, μάννα, ἄντρας εἶναι καὶ πρέπει αὐτὴ νὰ συμμαζευτεῖ!, ξεφώνισε ἔξαλλη ἐκείνη. Καὶ δὲ μ' ἀρέσει οὔτε τὴ βάφτιση νὰ κάνει! Γιὰ νὰ ξερεῖς!

Ὠρμησε πρὶν προφτάσω νὰ πῶ λέξη καὶ βγήκε γρήγορα ἀπ' τὴν κουζίνα. Ἡ γρηὰ ἔτρεξε πίσω τῆς φωνάζοντάς τῆς.

—Μαρία, Μαρία!

—Μάντεψα πῶς τὴν ἄδραξε κι' εὐθύς, μέσα σὲ κάτι μικροπαλαίματ_α, ἄκουσα τὴ Ζαφειροπούλινα νὰ τῆς πετᾶ κρυφά.

—Μὴ θυμάνεις, στάσου· ἔχω κάτι νὰ σοῦ πῶ!

Τὶς ἄκουσα πού τραβήχτηκαν στὸ βάθος τῆς θεράντας. Τινάχτηκα καί, μπροστὰ στὰ μάτια τῆς Φωτῆς, ἔτρεξα καὶ χώθηκα πίσω ἀπ' τὸ παράθυρο, στήνοντας τ' αὐτὴ στὶς γερμένες γρίλλιες. Ἄκουσα τότε καθαρὰ αὐτὰ τὰ λόγια:

—Μὴ συγχίζεσαι, κορούλα μου, καὶ μὴ ξαναμιλήσεις! Ἀργὰ ἢ γρήγορα αὐτὴ θὰ φύγει ἀπὸ δῶ!

—Θὰ φύγει;

—Ναί, ἄκου νὰ δεῖς! Θὰ τὴν ἀφήσουμε ὥσπου νὰ βαφτίσουμε τὸ παιδί, νὰ τὸ θγάλουμε Παράσχο· κατάλαβες; Ὑστερα κρατοῦμε τὸ παιδί καὶ τὸ κρύβουμε καὶ τὴ διώχνουμε ἀπ' ἐδῶ!

—Μπά; Θὰ τὰ καταφέρουμε;

—Θὰ τὰ καταφέρουμε! Μὰ τί θαρρεῖς, πῶς θὰ τὴν ἀφήσω νὰ κουμαντάρει τὰ χτήματά μας;

Ἐγὶνε κάποιος σιωπῆ. Ὑστερα ἄκουσα τὴ Μαρία νὰ λέει:

—Ἡ Φωτὴ τὸ ξέρει αὐτό;

—Ὅχι, αὐτὴ ἡ μουρλὴ τὴν ἀγαπάει!

Ἐκείνη ξανασκεφτικὴ καὶ εἶπε:

—Ἐγὼ εἶμαι σύμφωνη, μάννα. Φτάνει μόνο νὰ φύγει ὁ γλυκαμένος μου ὁ Πράσιнос! Καὶ θὰ στὴν κάνω ἐγὼ... Τόπι!

Σταμάτησε κι' ὕστερα ξαναεἶπε φεύγοντας:

—Οὐφ! Βραχνὰς πού μᾶς κόλλησε αὐτὴ ἡ ἀναθεματισμένη!

Τὴν ἄκουσα νὰ ἀπομακρύνεται.

Γύρισα τόσο ἀπότομα πρὸς τὰ μέσα, πού ξέχασα ν' ἀφήσω τὸ χέρι μου καὶ πήρα τὸ μπερνετάκι μαζί μου. Τέσος θυμὸς ἦταν ζωγραφισμένος σ'αὐτὸ μούτρα μου, πού ἡ Φωτὴ χλώμισσε καὶ ἔμπλεξε τρομαγμένη τὰ χέρια.

—Τί ἄκουσες; μοῦ εἶπε ξέπνοη.

Γύρισα τὸ κεφάλι μου δεξιὰ κι' ἀριστερά, κοιτάζοντας γύρω μὲ σφιγμένα τὰ σαγόνια, σὰν ἀγρίμι πού ἤθελα βράζοντας νὰ κατασπαράξω κάποιον. Ἐνοιωσα μιὰ πυράδα ν' ἀνεβαίνει στὸ κεφάλι μου, σὰν νὰ βρισκόμουν σὲ φούρνο. Ὑστερα

ἀπόρησα μὲ τί κρατοῦσα στὸ χέρι μου, κοίταξα τὸ μπερνεδάκι καὶ τὸ πέταξα κάτω. Κεῖνη τὴν ὥρα μῆπκε ἢ πεθερά μου κοί, καθὼς μὲ εἶδε, στάθηκε μαρμαρωμένη. Ἐγὼ δὲν κρατήθηκα.

—Μέγαιρα!, τὴν ἔβρισα.

Τὴν ἄφησα σύζυλη καὶ ὥρμησα στὴν κάμαρά μου κλείνοντας πίσω μου μὲ κρότο ὄλες τὶς πόρτες. . .

Εἶδα ἀμέσως τὸ παιδί πού μόλις εἶχε ξυπνήσει, καθισμένο στὴν κούνια του ἔτριβε τὰ ματάκια του. Πῆγα κοντά του τρυφερῆ καὶ, ζαλισμένη ἀπὸ σκέψεις, τοῦ χάιδεψα τὸ ζεστό του κορμάκι. Ἐκεῖνο, μὲ κρυμμένο τὸ πρόσωπο στὴν ποδιά μου, μὲ πασπάτευε καὶ σιγομουρούριζε. Ἐξαφνα, μὲ προσπάθεια, ἔδωξα μακρὰ τὰ θάσσανά μου, τὸ σῆκωσα καὶ τὸ φίλησα στὸ μάγουλο. Τὸ ἔντυσα, ἐνῶ ἐκεῖνο φλιαροῦσε εὐτυχισμένο. Χτένισα τὰ ἄπαλά δροσερά του μαλλάκια. Μὲ κοίταξε χαρούμενο καὶ εἶπε:

—Ἐτσῶ, πᾶμε βότα!

Τὸ πῆρα στὰ χέρια καί, σὰν κάθε μέρα, πῆγα στὰ χωράφια, κάτω ἀπὸ ἕνα πλατάνι πού ὑπῆρχε ἐκεῖ. Τὸ τάισα τὸ ψωμί του κοί ὄλο τὸ ἀπόγεμα τοῦλεγα παρμύθια.

Τὸ βράδυ, ἐκεῖ πού τρώγαμε στὸ τραπέζι, μέσα σὲ μιὰ μουγγὴ ἀτμόσφαιρα, ἔξαφνα εἶπα:

—Μάννα, ἄκουσε δῶ, τ' ἦταν ἐκεῖνα πού εἶπες τὸ μεσημέρι στὴ Μαρία;

Ἡ γρηῃ ἀνατινάχτηκε καὶ ἀγρίεψε λίγο.

—Ἐγὼ εἶπα-ξεἶπα!, εἶπε, ρίχνοντας τὸ κουτάλι στὸ πιάτο τῆς. Ἐσὺ πού μοῦσητες τ' αὐτὶ ν' ἀκούσεις; Καὶ νὰ μὲ φωνάξεις μέγαιρα; Ἐγὼ τῆς τάπα γιὰ νὰ τὴν ἡσυχάσω!

Ρούφηξα ἥρεμα μιὰ κουταλιὰ σούπα κοιτώντας μὲ γελαστά μάτια τὸ πιάτο μου.

—Καὶ θὰ μὲ διώξετε μὲ τὸ ξύλο; εἶπα.

—Ἄκου τὴν! Πάψε!!

—Καὶ θὰ μοῦ κλέμπετε τὸ παιδί; ἐπέμεινα.

—Πάψε, λοιπόν! Ἐγὼ ἔτσι τόπα!

Αὐτὴ τὴ φορά τὴν κοίταξα κατὰ πρόσωπο. Στ' ἀλήθεια, ἐκεῖνη τὴν ὥρα ἐνοιῶθα σὰν νάμουνα κάποιον φίδι.

—Μὰ τί, νόμισες, μάννα, εἶπα σχεδὸν γελώντας, πὼς αὐτὰ μποροῦν εὐκολὰ νὰ γίνου;

Μὲ κοίταξε σὰν ἀποσβλωμένη.

—Δὲν μπορεῖς νὰ μὲ διώξεις, ὅ,τι κι' ἂν κάνεις!, τῆς ξαναπέταξα.

—Δὲ θὰ σὲ διώξω. . . , εἶπε σκύβοντας στὸ πιάτο τῆς, καὶ τὰ χέρια τῆς ἔτρεμαν καθὼς προσπαθοῦσε νὰ φάει.

Ἐξαφνα ἔβαλε τὰ κλάματα καὶ τὰ παράτησε ὅλα.

—Δὲ θὰ σὲ διώξω!, εἶπε κλαίγοντας μὲ κακία. Μὰ θὰ σοῦ κάνω τὸ διὸς σου φαρμάκι, κιλέφτρα, τσιμπούρι! Δὲ θὰ βάλεις τὸ χέρι σου ἀπὸ σήμερα στὰ χωράφια! Θὰ τελειώσουν τὰ καπνὰ νὰ τὰ μαζέψει αὐτὸς ὁ ἀναθεματισμένος καὶ θὰ σπείρουμε στάρι! Τ' ἀκούς;

—Ἄ! εἶπα. Κάνε ὅπως θές. Δὲ μ' ἐνδιαφέρει, δὲ θέλω τίποτα ἐγὼ γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Ὅταν ἔρθει ἐδῶ ὁ γυιὸς μου ἐκεῖνος ἄς κάνει καλά. Ὅμως μάννα, ἕνα μόνο θὰ μ' ἀφήσεις νὰ κάνω. Νὰ δώσω τρία στρέμματα τῆς Φωτῶς, προίκα.

Ἡ γρηῃ μᾶς κοίταξε τὴν ἑξ ἑξὶς τοὺς δυὸ καχύποπτα. Ὑστερα ξαφνικὰ γαύγησε.

—Καὶ πότε θὰ βάλεις τὴν ὑπογραφή σου;

—Αὔριο κι' ὄλας, μὴ στεναχωριέσαι. . .

Ἐνοιῶθα πὼς ἡ Φωτῶ μὲ κοίταξε κατακόκκινη, ἀλλὰ δὲν γύρισα νὰ τὴν ἀντικρῶ. Συνεχίσασα σιωπηλὴς νὰ τρῶμε.

Ἄργότερα, ἐκεῖ πού ξαφνικὰ ξεντυνόμουνα στὴν κάμαρά μου, ἀνοῖξε σιγὰ ἢ πόρτα καὶ ἡ Φωτῶ μῆπκε μέσα. Ἐτρεξε κατ' εὐθείαν καὶ μὲ ἀγκάλιασε, καὶ κοιτώντας με στὸ πρόσωπο μὲ ρώτησε ἀνήσυχη.

—Θὰ φύγεις, Γιασεμή;

—Θὰ φύγω; Ὅχι, ποιὸς στὸ εἶπε;

Ἐκεῖνη μ' ἔσφιξε περισσότερο.

—Ναί, θὰ φύγεις!, εἶπε. Ἐγὼ τὸ ξέρω, τὸ κατάλαβα ἀπὸ τὰ λόγια σου!

—Ποιὰ λόγια μου!, εἶπα προσπαθώντας νὰ τὴν ἡσυχάσω. Μὴν εἶσαι κουτή!

—Τὸ κατ'ἀλάβα, νά! Εἶπες πῶς «ὅταν θάρθει ἐδῶ ὁ γυιός σου!» Λοιπὸν, θὰ φύγεις καὶ θὰ μᾶς πάρεις τὸν Παράσχο!.

—Οὐφ, πάμε! τὴν ἔκοψα. Μὴν τὸ λὲς αὐτὸ τὸ σαχλὸ ὄνομα!

Τὴν τράβηξα ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τὴν πῆγα κοντὰ στὸ παράθυρο, γιὰ νὰ μὴ ξυπνήσουμε τὸ παιδί.

—Πήγαινε γρήγορα στὴν κάμαρά σου, τῆς εἶπα, μὴ σὲ βρεῖ ἡ γρηὰ ἐδῶ κι' ἀλλοίμονό σου! Τὰ λέμε αὐριο.

—Τί νὰ ποῦμε αὐριο; Πές μου τώρα Γασεμή, θὰ φύγεις;

—Δὲν μπορῶ νὰ ζήσω ἐδῶ μαζί σας, τῆς εἶπα, ἀποφεύγοντας μιὰ τελειωτικὴ ἀπάντηση, ποῦ δὲν τὴν ἤξερα οὔτε ἐγώ.

—Τί θὰ κάνεις, ποῦ θὰ πᾶς; (εἶπε κι' ὕστερα ξαφνικὰ τρώμαξε.) Δὲν ἔχεις κανένα στὸν κόσμο!

Δὲν τῆς ἀποκρίθηκα, γιατί μ' ἐπνιγε ἡ συγκίνηση ἀπὸ τὴν θύμηση τῆς κοριτσιῶτικῆς ζωῆς μου, ποῦ ἡ εἰκόνα τῆς μαζί μὲ τὸ θόρυβο τῆς θάλασσας καὶ τὰ τριζοβόληματα τῆς ἄμμου, ἤρθε ξαφνικὰ μπροστά μου.

—Θὰ μοῦ τὸ πεις ὅταν θὰ φύγεις; μὲ ρώτησε δειλά.

—Ναί, θὰ σοῦ τὸ πῶ!

—Γιὰ νὰ σὲ ἀποχαιρετήσω!

Ἄπλωσε τὰ χέρια τῆς καὶ μὲ ἄγγιξε, ἀλλὰ πρὶν καλὰ-καλὰ μὲ ἀγκαλιάσει, γύρισε ἀπότομα τὸ πρόσωπο καὶ κοίταξε τὸ παιδί ποῦ κοιμόταν. Ὑστερα ἄρχισε νὰ κλαίει, κι' ἐγὼ πῆγα μαζί τῆς ὡς τὴν πόρτα ὡσπου νὰ βγεῖ ἔξω. Ὅταν ἔκλεισα τὸ θυροφύλλο, γύρισα, κι' ἐννοίωσα τὴν καρδιά μου νὰ χτυπᾷ καὶ νὰ τρεμουλιάζει. Εἶπα πάνω-κάτω πῶς θὰ φύγω, ἐνῶ ἐγὼ δὲν εἶχα τίποτα ἀποφασίσει! Πῶς ἔγινε αὐτό; Μὰ τάχα δὲ βᾶταν καλλίτερα γιὰ μένα νὰ κάνω ἔτσι; Νὰ φύγω ἀπ' αὐτὸ τὸ στρυφνὸ σπίτι, ὅπου ἐννοίωθα τὸν ἑαυτὸ μου τόσο στενοχωρημένο σὰν νὰ πιγύμονα; Θυμήθηκα ἔξαφνα ἐκεῖνο τὸ βράδυ ποῦ μοῦ εἶχε βαρυσμιλήσει ὁ Φίλιππος καὶ ποῦ τόσο ἐπιτόλεια ἐτοιμάστηκα νὰ τὸ σκάσω. Ἄ, τί μακρυνὴ ποῦ εἶναι ἐκεῖνη ἡ μέρα! Τώρα, εἶναι λιγώτερο ἀπὸ μῆνας ποῦ εἶναι πεθαμένος, κι' ἐγὼ δὲν νοιώθω πιά καμμιὰ λύπη. Ἀπορῶ μὲ τὴ σκληράδα μου. Κι' ὅμως τώρα τὸ σκέφτομαι πῶς δὲν τὸν εἶχα ἐρωτευτεῖ ποτέ, κι' αἰσθάνομαι ὅτι ἡ συμπάθεια ποῦ τοῦχα, ἦταν ἀπὸ τὴν ἀγάπη μου γιὰ τὸ παιδί μας.

Ἐπιασα τὸ κούτελό μου, κι' ὕστερα τὸ ἀκούμπησα στὸν μπροῦντζο τοῦ κρεββατιοῦ. Δὲν τὸν θυμόμουνα μὲ ἀδιαφορία, ὄχι. Ἦτανε ἄντρας μου, κι' εἶχαμε ζήσει τόσο μονιασμένοι. Δὲν ἦτον ἀπίστια πῶς κρυφαγαποῦσε τὴν Ρηνούλα. Ἡ μόνη τρέλλα ποῦ εἶχε κάνει, ἦταν ποῦ ἔβαλε φωτιά στὰ καπνὰ τοῦ Μαυρομάλλου...

Τὴν ἄλλη μέρα, πῆγα στὴν πόλη καὶ βρῆκα ἕνα δικηγόρο, καὶ ὑπόγραψα τὸ χάρισμα στὴ Φωτῶ γιὰ τρία στρέμματα. Ἀφαιρέσαμε τοὺς τίτλους ποῦ θὰ κρατοῦσα. Ἐμεναν τώρα ἄλλα τέσσερα στρέμματα. Δυὸ ἄλλα εἶχε πάρει ἡ Μαρία. Ἔτσι ἡ περιουσία τῶν Ζαφειροπουλαίων, σκορπιζότανε στὸν ἀέρα. Ὅταν γύρισα σπίτι, ὅλη μέρα σκεφτόμουνα τὴ γῆ ποῦ θὰ παρατοῦσα πίσω μου. Μποροῦσαν νὰ τὴν καλλιεργήσουν καὶ νὰ τὴν κάνουν ὅ,τι θέλουν. Νὰ τὴν πουλήσουν πάντως ἀποκλείεται, ἀφοῦ θὰ πάρω τοὺς τίτλους μαζί μου. Ἐμένα, ἀλήθεια, δὲν μ' ἐννοίαζε ἂν τὴν εἶχα. Μὰ ἡ γῆ δὲν ἦταν δικῆ μου, ἦταν τοῦ γυιοῦ μου. Ἐπρεπε νὰ τοῦ τῆ φυλάξω. Ἄς φύτευαν ὁμως ἐκεῖνοι σὰν ἤθελαν, γιὰ νὰ ζήσουν. Ἄν ἤξερα ἀπὸ φυτὰ, ἐγὼ δὲν θὰ φρόντιζα νὰ τὴν σπέρνω γιὰ νὰ τρέφω τὴν «μάννα»;

Ἐπιστρέφοντας στὸ σπίτι, σκέφτηκα νὰ δῶ τὸν Πράσινο καὶ νὰ τοῦ πῶ ὅλ' αὐτὰ ποῦ εἶχαν γίνει, καὶ γι' αὐτὸ τράβηξα κατ' εὐθειαν γιὰ τὸ καφενεῖο τοῦ Τζούρα, ποῦ ἤξερα πῶς πήγαινε τακτικὰ ἐκεῖ. Τὸν διάκρινα καθισμένο στὸ βάθος, κι' ἔστειλα ἕνα παιδί νὰ τὸν φωνάξει ἔξω. Μὲ στενοχωροῦσε τὸ γεγονός ποῦ ἕνα κάρροπραμματευτὴ βρισκότανε δίπλα στὴν πόρτα, κι' ἕνα σωρὸ ἀνθρωπῶν στέκονταν ἐκεῖ καὶ ψώνιζαν, καὶ στενοχωρέθηκα ἀκόμα πιὸ πολύ, ὅταν εἶδα τὸν Πράσινο νὰ τινάζεται μόλις τὸν εἰδοποίησε τὸ παιδί, καὶ νὰ μὲ κοιτάζει μ' ἕνα δυσανεστημένο ὄφος.

Ἦρθε ἔξω καὶ μοῦ εἶπε.

—Τί συμβαίνει;

Τοῦ ἐξήγησα, μὲ πολὺ λίγα λόγια, γιατί πολλοὶ βέβαια μποροῦσαν ν' ἀκούσουν τί λέμε. Ἐνῶ τοῦ μιλοῦσα καὶ τὸν πλησίαζα μὲ τὴν οικειότητα ποῦ εἶχα ἀποκτήσει μαζί του, παρατήρησα πῶς ἐκεῖνος ἀποτραβιότανε κανονικὰ κι' ἔπαρνε πιὸ παγερό

ὑφος ὅταν ἐγὼ τὸν κοιτοῦσα πιὸ βολικά. Αὐτὸ μ' ἐξέπληξε λίγο, ἀλλὰ σκέφτηκα ὅτι ἴσως δέναντε ἰδέα μου, ἢ κι' ἐκείνος νάτανε λίγο νευριασμένος.

—Μὰ δέν ἦταν ἀνάγκη νάρθεις νὰ μοῦ τὰ πείς αὐτά! τὸν ἄκουσα ξαφνικά νὰ λέει ὅταν τοῦ τὰ εἶπα ὅλα μὲ δυὸ-τρεῖς φράσεις.

—Δέν ἦταν, ναί, μπορεῖ, μὰ ἐγὼ ἤρθα νὰ σοῦ μιλήσω γιὰ κάτι πιὸ σπουδαῖο τοῦ εἶπα. Μοῦ κάνεις τὴ χάρη νάρθεις μαζί μου κάπου;

—Στὸ σπίτι σου θές νὰ πείς;

—“Ὀχι, ὄχι στὸ σπίτι μου! Τί θέλεις, νὰ μᾶς ἀκούσει ἡ γοργά;

Ἐκείνη τὴ στιγμή μοῦ φάνηκε, πὼς πήρε ἓνα ὑφος σὰν νάθελε νὰ μὲ σπρώξει καὶ νὰ φύγει μακριά. Μιὰ ἀσυνήθιστη σιωπὴ κυριαρχοῦσε γύρω μου, κι' αὐτὸ μ' ἔκανε νὰ νευριάσω.

—Λοιπὸν; τοῦ εἶπα περιμένοντας ἀπάντησιν.

Ἐκείνος προχώρησε ἓνα βήμα.

—“Ἀκουσε Γιασεμή, δέν ξέρω νὰ σοῦ πῶ, εἶπε. Ἐγὼ σὲ βοήθησα ὡς ἐκεῖ ποῦ μπορούσα, ὡς ἐκεῖ ποῦ ἔπρεπε νὰ μπεῖ χέρι ἀντρός. Δέν πιστεύω νὰ ἔχεις παράπονο ἀπὸ μένα. Τώρα μοῦ λές πὼς ὑπόγραψες δυὸ στρέμματα γιὰ προίκα τῆς Φωτῆς. Ἄφου αὐτὸ σοῦ φάνηκε καλὸ, μπορούσες νὰ τὸ κάνεις, αὐτὸ πιά εἶναι δικό σου κουμάντο. Καὶ ὅ,τι ἄλλο ἀποφασίσεις τώρα καὶ στὸ ἐξῆς, αὐτὸ θὰ εἶναι ἰδιωτικὸ σου μυστικὸ. Καὶ δέν ἔχω ἐγὼ δουλειὰ στὰ ἰδιωτικὰ σου μυστικά.

Αὐτὰ εἶπε ἐνῶ ἐγὼ τὸν ἄκουγα κατάπληκτη, καὶ τότε ἀπότομα κατάλαβα πὼς κάτι ἔπρεπε.

—Τί τρέχει; τὸν ρώτησα. Τί ἔχεις μαζί μου;

—Μαζί σου; εἶπε ἀπορώντας.

—Γιατὶ ἄλλαξες; τοῦ εἶπα. Ἄλλοτε μὲ συμβούλευες πρόθυμα γιὰ κάθε τί. Μήπως σοῦκάναν κουσέλια οἱ...

—Ποιοὶ μοῦκάναν κουσέλια; εἶπε κάπως ταραγμένος ἀλλὰ καὶ χαμογελώντας λίγο.

Ἐσώπασα, γιὰ τὴν ἴδια αἰτία ποῦ σταμάτησα καὶ πρὶν τὴ φράση μου. Βρισκόμαστε μέσ' τὸ δρόμο. Τὸν κοίταξα καλλίτερα στὸ πρόσωπο, καὶ εἶδα πὼς ἡ ἀδρὴ του καλόκαρδη ἔκφραση, σάλευε ἀπὸ κάτι διαδοχικὰ κύματα ταραχῆς ποῦ προσπαθοῦσε νὰ τὰ κρατήσῃ.

—Μπᾶ, δέν τρέχει τίποτα!, εἶπε ἔξαφνα μὲ ἀνακούφιση, κουνώντας τὰ φρύδια. Σκέφτομαι, Γιασεμή, πὼς θὰ ἦταν καλλίτερα νὰ μὴ μιλοῦσαμε καὶ πολὺ... ἐμεῖς οἱ δυὸ!

Αὐτὸ μ' ἔκανε ν' ἀπορήσω ἐντελῶς, καὶ κοίταξα ἓνα - γύρω σὰ νὰ τὰ εἶχα χάσει. Ἄλλὰ ἔξαφνα ὁ ὀξύθυμος ἐαυτός μου πήρε φωτιά.

—Μήπως δὲ θές νὰ κάνεις καὶ τὴν βάφτισιν; τοῦ εἶπα μὲ ἀγανάκτηση, καταλαβαίνοντας πὼς γιὰ κάποιο λόγῳ, ἤθελε νὰ μὲ ἀποφύγει.

—Μὴ θυμῶνεις, Γιασεμή!, εἶπε κείνος ρίχνοντας μιὰ ματιὰ στὸ πλῆθος. Γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴν τὰ χαλάσουμε! Μά...

—Δέν θέλω τίποτα ν' ἀκούσω!, τὸν ἔκοψα.

—“Ὀχι, στάσου! Ἐπὶ τέλους, θὰ σοῦ πῶ τί συμβαίνει!

Μ' ἔπιασε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ μὲ τράβηξε λίγα βήματα, κι' ἤρθε κοντὰ μου τόσο, ποῦ τὰ πλευρά μας ἀγγίζαν, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσει κανεὶς τί θὰ πεί.

—Εἶναι κρίμα, —εἶπε— μικρούλα μου καημένη νουθοῦσα, ἀλλὰ ἡ Μαρία ἔβαλε κάτι φοδερὰ πράματα μὲ τὸ νοῦ της, κι' εἶναι κι' ἐλευθερόστομη, ξέρεις....

“Ἄ κατάλαβα! τὸν ἔκοψα, χάνοντας ξαφνικά μαζί μὲ τὸ χρῶμα μου καὶ ὅσα ψυχολακία εὐτυχίας μοῦ εἶχαν μείνει.

—Δὲ θὰ πείς ὅτ' εἶμαι στενοκέφαλος!, μὲ παρακάλεσε ἐκείνος.

—Χρῆστο, δέν σὲ νόμιζα ἔτσι....

—Μὰ δέν εἶμαι ἔτσι οἱ!, διαμαρτυρήθηκε. Σκέφτομαι ὁμως τὴ Μαρία, ποῦ θὰ ζηλεύει, ὅσο ἐμεῖς θάχουμε τέτοιες συνεννοήσεις, (μὴ ξεχνᾶς πὼς ἐγὼ εἶμαι πάντα ὁ καλλίτερος φίλος σου!), καὶ ἐπὶ τέλους, κάβεται κι' ἐξομολογίεται ἐδῶ κι' ἐκεῖ, καὶ ὁ κόσμος τί θὰ πεί γιὰ μᾶς;

—Καλά!, τοῦ εἶπα μὲ κόπο συγκρατώντας τὰ αἰσθηματά μου. Καλά, ἀφού εἶναι ἔτσι! Μὰ γιατί δέν μοῦ τὰ εἶπες αὐτὰ πιὸ μπροστά, κι' ἔκανες ὀλόκληρη σκηνὴ μέσ' στὴ μέση τοῦ δρόμου;

Ἐκείνος κατακοκκίνισε καθὼς μὲ κοιτοῦσε κατάματα καὶ δέν ἀπάντησε.

—Δέν ξέρω τί σκέφτηκες ἐκείνη τὴν ὥρα, τοῦ εἶπα, ἀλλὰ ἤθελες νὰ ξελασπώσεις!

—Γιασεμή, μη νομίζεις πώς είμαι κακός!, είπε καθώς με είδε να γυρίζω την πλάτη και να φεύγω.

Ἐστράφηκα, μ' ἕνα καινούργιο ἐρεθισμό, και τοῦ εἶπα με περιφρόνηση.

—Εἶσαι ἄνανδρος!

Με τὴν βαρειά αὐτὴ βρυσιά στο στόμα, νοιώθοντας νὰ με γεμίξει και νὰ ἐξαλείφει κάπως τὴν προσβολὴ ποὺ εἶχα αἰσθανθεῖ, προχώρησα χωρὶς νὰ δώσω σημασία στὸ πλήθος ποὺ εἶχε μ' ἕνα ἐξοργιστικὸ τρόπο πληθύνει, και στεκότανε ἐκεῖ σὰν πέτρινο στοὺ πεζοδρόμιο. Ἀλλὰ τὴν ὥρα ποὺ περνοῦσα μπροστὰ ἀπὸ τὸ καρότσι τοῦ πρᾶμα-τευτῆ, μιὰ γυναικεία φωνὴ πνιγμένη πίσω ἀπὸ κάποιο τσεμπέρι, εἶπε σιγὰ ἀλλὰ ὅσο ἔφτανε γιὰ νὰ τὴν ἀκούσω.

—Ἀκόμα τὸν κυνηγᾶει ἡ λυσσασμένη!

Τινάχτηκα, και σταμάτησα, και ἀντίκρουσα ἐκπληκτικὴ και πληγωμένη τὰ πρόσωπα ποὺ με παρατηροῦσαν ἀπὸ τὸ πεζοδρόμιο. Ἀλλὰ τὰ ἄγνωστα πρόσωπα με κοιτοῦσαν ἀπαθῆ και ἀπρόσιτα, και μερικά κοροϊδευτικά, και ἄξφαικα ντράπηκα γιὰ τὸς κοί-ταζα, σὰν ἀληθινὴ ἔνοχη, κι' ἔβαλα τὸ κεφάλι κάτω κι' ἀπομακρύνθηκα. Λίγο παρακά-τω, ἄρχισα νὰ τρέχω πρὸς τὸ σπίτι, ἀποφασίζοντας ξαφνικά γιὰ κείνο ποὺ ἤθελα νὰ συμβουλευτῶ τὸν Πράσινο, νὰ φύγω γιὰ πάντα μακριὰ, ἀπ' αὐτὸν τὸν καταραμένο τόπο!

Ἀργὰ τὸ ἀπόγευμα, εἰόμασα τὴν βαλίτσα ποὺ ἔφερα ὅταν ἦρθα και τὴν ἔκρυφα κάτω ἀπὸ τὸ κρεβάτι. Ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα δὲν ἄγγιξα τίποτα. Οὔτε τὰ στέφανά μου, οὔτε τὴν φωτογραφία τοῦ Φίλιππα πάνω στοὺ κομμό. Ἐπλυνα τὸ παιδί, τοῦ ἔβαλα νὰ φάει, κι' ὕστερα τὸ ξάπλωσα στὴν κούνια γιὰ νὰ κοιμηθεῖ. Ἐκεῖνο με κοίταξε κάμποση ὥρα σκεπτικὸ, ἐνῶ τὸ νανοῦριζα. Ὑστερα ξαφνικά τέντωσε τὸ χεράκι του στοὺ ταβάνι και με ρώτησε.

—Μαμὰ τ' εἶναι;

Ἀεροπλάνο, (τοῦ εἶπα και φοβόμουνα μὴν τυχὸν κι' ἀργούσε σήμερα νὰ κοιμηθεῖ, ὅπως τὸ πάθανε μερικές φορές).

—Ἀπαλάνο!, ἔκανε ἐκεῖνο με θαυμασμό.

Ἐπειτα στριφογύρισε στοὺ ἕνα πλευρό. Φαινότανε ἀνήσυχο και δὲν ἐννοοῦσε νὰ κλείσει τὰ μάτια.

—Κοιμήσου! Κοιμήσου! τὸ συμβούλευα διαρκῶς και τὸ καλόπιανα.

Τὸ βλέμμα του ἔπεσε πάνω στοὺ κομμό, με κοίταξε σουρώνοντας τὰ φουδία, μ' ἐ-κείνο τὸ συνηθισμένο του λατρευτὸ τρόπο, και εἶπε:

—Σέλω μπούντα!

Σηκώθηκα και τοῦ ἔφερα τὸ μακρὸ γυαλιστερό κουτὶ τῆς πούντρας τάλκ, ποὺ ἦταν ἄδειο και τοῦ τῶδινα συχνὰ νὰ παίξει. Τὸ πήρε, ἀλλὰ ἔξαφνα ὕσταξε, και τὸ ἀκούμπησε δίπλα στοὺ μαξιλάρι του κρατώντας τὸ ἀγκαλιασμένο, και τὰ ματάκια του γλαρώνανε.

—Νάνι! Κάνε νάνι! τοῦ εἶπα.

—Νάνι μπούντα!, εἶπε κι' ἐκεῖνο.

Και κοιμήθηκε.

Σηκώθηκα τότε, πήγα στοὺ κομμό, κι' ἐκεῖ πάνω ἔγραψα ἕνα γράμμα στοὺ Πράσι-νο. Τοῦ ἐξηγοῦσα ὅτι φεύγω (τὴν αἰτία ἐκεῖνος θὰ τὴν καταλάβαινε καλά) και πῶς δὲν ἤθελα νὰ κάνει τὴ βᾶφτιση ποὺ εἶχαμε ὀρίσει, ὅχι βέβαια γιὰ κείνον, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ βγάλουν τὸ παιδί Παράσχο. Τοῦ ἔγραψα πῶς θὰ πῆγαινα στὴ Θεσσαλονίκη, πίσω στοὺ σπίτι μου, και τὸν παρακάλεσα ἂν κανεὶς δεῖξει διάθεση νάρθει νὰ με ἐνοχλήσει, νὰ τὸν ἐμποδίσει. (Ὅσο γιὰ μένα, ἤμουν βέβαιη πῶς κανεὶς δὲν θάρχότανε). Τοῦ πρότει-να, σ' ἀντάλλαγμα τῆς εὐγνωμοσύνης ποὺ τοῦ ὤφειλα γιὰ τὴ βοήθεια και τὴ συμ-πάθεια ποὺ μοῦ ἔδωσε, νάρχεται σπίτι μου, ὅποτε ἄραζε τὸ βαπόρι στὴ Θεσσαλονίκη. Τέλος, τοῦ εἶπα πῶς ὅταν θᾶφευγε, μιὰ και δὲν ἤθελα νὰ τὸν προσβάλω γιὰ τὴν προ-θυμία ποὺ ἔδειξε, νάρθει νὰ βᾶφτισε τὸν μικρὸ και νὰ τὸν βγάλει Ἀντρέα, τὸνομα τοῦ καπετάνιου Τρέτσου, τοῦ πατέρα μου. Μὴ μπορώντας ὡς τὸ τέλος νὰ θίξω τὴν πρῶτῃν σκηνή, ἐβίασα τὸν ἑαυτὸ μου και τοῦ ἔγραψα νὰ τὴν ξεχάσει.

Ἀναστῆναξα μόλις τέλειωσα τὸ γράμμα. Θὰ τῶριχα τὸ ποῶ ὅταν βᾶφευγα. Ναι, καλά τὸ εἶχα σκεφτεῖ γιὰ τὸ παιδί. Ἐγὼ ποτὲ δὲν τὸ εἶχα φωνάζει με τὸνομα π.υ. Παράσχος, ἦταν ἕνα ἀνόητο ὄνομα, κι' ἐκεῖνο ἦταν τόσο ὁμορφο! Ἦμουνα σίγουρη πῶς ὁ Πράσινος θάρχόταν. Τὸν εἶχα συγχωρήσει, γιὰ τὴν καταλάβαινα καλά, πῶς ἐδῶ ἦταν ἀκόμα ἐπαρχία. . .

Ἐκεῖ πού στεκόμουν, μὲ φώναξε ἡ Φωτὴ γιὰ τὸ δείπνο. Τότε τὴν σκέφτηκα. Θὰ τῆς ἄφηναι κι' αὐτῆς ἓνα γραμματάκι κάτω ἀπὸ τὴν πόρτα τὴν ὥρα πού θὰ κοιμότανε. Ἔτσι ἦταν καλλίτερα. Βγήκα ἔξω, γιὰ τὸ τελευταῖο δείπνο πού θάπαιρνα μαζί τους. Περιέργω, ἤμουν γεμάτη ἔννοιες. Κι' ὁμως ἤμουν τόσο χαρούμενη!

* * *

Ξύπνησα πολὺ πρὶν ἀπὸ τὰ χαράματα. Ἔπρεπε νὰ προφτάσω τὸ πρῶτα τραῖνο, πρὶν ἔφυγε στὶς πέντε τὸ πρωτὶ. Βγήκα ἀπὸ τὴν θεράντα, κι' ἔβγαλα τὴ βαλίτσα μου στὴν αὐλή. Ἔστερα πήγα καὶ ξύπνησα τὸ μικρὸ, μαλακά-μαλακά, χαϊδεύοντάς το. Ἄνοιξε τὰ δόλωμαυρα ματάκια του καὶ μὲ κοίταξε ἐκπληκτο καθὼς τὸ ἔντυνα.

— Πάμε ἔστω; μὲ ρώτησε.

— Ναί, (τοῦ εἶπα). Θὰ πάμε δόλτα!

Ἔτριψε κάμποση ὥρα τὸ πρόσωπό του, ὕστερα ξανακοίταξε ἓνα γύρω, καὶ εἶπε.

— Μπαμπά ποῦντο;

Ἐκόπηκα ξαφνικά κι' ἔμεινα ἀκίνητη. Αὐτὴ ἡ ἐρώτηση πού τὴν ἔκανε κάθε πρωτὶ μόλις ξυπνοῦσε, καὶ πού τὴν εἶχα συνηθισεῖ, σήμερα μ' ἔκανε νὰ νοιώσω ἓνα ξαφνικὸ σοῦβλισμα στὴν καρδιά. Μὰ τοῦ ἀποκρίθηκα σὰν κάθε μέρα.

— Τώρα! Τώρα θάρθει, εἶναι στὰ χωράφια! εἶπα, καὶ τὰ δάκρυα κύλησαν ποτάμι στὰ μάγουλά μου.

Τώρα τὸν ἔκλαιγα τὸ Φίλιππα. Γιατὶ τάχα νὰ πεθάνει; Ἄς ζοῦσε, καὶ ἡ γρηῃ δὲ θάντεχε γιὰ πολλὰ χρόνια! Μὰ τώρα δὲν ἦταν ὥρα γιὰ κλάμματα. Σκουπίσα γρηγορὰ τὸ πρόσωπό μου. Σκέφτηκα, ἂν δὲν ἔπρεπε νὰ πάρω τὴ φωτογραφία τοῦ Φίλιππα μαζί μου, γιὰ νὰ τὴν δείξω στὸ παιδί του ἀργότερα. Σηκώθηκα καὶ μάζεψα δυὸ-τρεῖς φωτογραφίες, πού ἄλλου ἦταν μόνος του καὶ ἄλλου μαζί μου, καὶ τίς ἔβαλα στὴν τσέπη μου. Πῆρα ἀρκετὰ χρήματα ἀπὸ τὸ ντουλάπι, κι' ἄφησα τὸ ἐρμάρι ἀνοιχτὸ γιὰ νὰ βρεῖ ἡ Ζαφειροπούλινα τίς οἰκονομίες. Δὲν ξέχασα οὔτε τὸ γράμμα τῆς Φωτῆς νὰ ρίξω κάτω ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς. Ἔστερα κατέβηκα μὲ χτυποκάρδι, σήκωσα τὴν τσάντα κι' ἔφυγα.

Περπατοῦσα μὲ ἀρκετὴ δυσκολία, σηκώνοντας τὸ βάρος τῆς βαλίτσας, ποῦχε ἀπ' ἔξω δεμῆνο καὶ τὸ παλτό μου. Πάντως ἔπρεπε ν' ἀπομακρυνθῶ ἀρκετὰ ἀπὸ τὴ γειτονιά μας. Μπήκα στὴν πρώτη λεωφόρο πού συνάντησα. Τὸ παιδί, μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπησμένο στὸν ὤμο μου, κοίταξε μὲ στηλωμένα μάτια τὸ σκοτάδι, ἀκίνητο καὶ μουδιασμένο ἀπὸ τὴν νύστα. Εὐτυχῶς, ἤμουν τυχερή. Μέσα στὸ ἀβέβαιο φῶς πού θολογύριζε, φάνηκε ἓνα φορητὸ νάρχηται μουγγρίζοντας, δείχνοντάς μου τὰ δυὸ κίτρινα του μάτια. Ἄφησα τὴ βαλίτσα κάτω καὶ στάθηκα, ἐνῶ ἡ καρδιά μου χτυποῦσε μῆπως κι' ἦτανε κανένας γνωστός. Ὁ ὀδηγὸς σταμάτησε μόνος του δίπλα μου, ἔβγαλε ἀπ' τὸ τζάμι τὸ μελαχροινὸ πρόσωπό του πού γυάλιζε κάτω ἀπ' τὸ μουντὸ φῶς, καὶ μὲ κοίταξε καλὰ-καλὰ. Ἦταν ἓνας νέος, ἀγνωστός μου.

— Ποῦ πᾶς, κυρὰ μου, ἀπὸ δῶ; μού εἶπε.

— Θέλω νὰ πάω νὰ πάρω τὸ τραῖνο γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη, τοῦ ἀπάντησα.

Τὸ ὕφος του μαλάκωσε.

— Ἀνέβα πάνω! μού εἶπε, πρὶν προφτάσω νὰ τὸν παρακαλέσω.

Κατέβηκε καὶ φόρτωσε τὴ βαλίτσα μου πάνω ἀπ' τὰ ἐμπορεύματα, κι' ἐγὼ πήρα θέση στὸ μοναδικὸ κάθισμα δίπλα του. Σὲ λίγο ἀνέβηκε καὶ κείνος, ἔκλεισε τὴν πόρτα κι' ἔβαλε μπρός.

— Δὲν ἔβρισκα ταξί, τοῦ εἶπα ἀναπνέοντας δυνατὰ ἀπὸ τὴν ξεκούραση.

— Ποῦ νὰ βρεῖς τέτοια ὥρα! μού εἶπε. Γιατὶ δὲν εἰδοποίησες ἀπὸ χτές;

— Νά, δὲν τὸ σκέφτηκα. Θὰ σὲ πληρώσω.

— Τί νὰ μὲ πληρώσεις, κι' ἐγὼ αὐτοῦ πάω νὰ φορτώσω δὲν δλέπεις; εἶπε καὶ γέλασε.

Ἔστερα γύρισε καὶ μὲ περιεργάστηκε.

— Γιατὶ φορᾶς μαῦρα τόσο νέα; μὲ ρώτησε.

— Πέθανε ὁ ἄντρας μου, εἶπα μὲ κάποιον κόπο. Γι' αὐτὸ φεύγω, δὲν ἔχω τίποτα νὰ κάνω πιὰ ἐδῶ...

Ἐκεῖνος ταραχτήκε, τὰ μάτια του γέμισαν συμπόνοια, κι' ὕστερα γύρισε μπροστὰ του καὶ δὲ μού ξαναμίλησε. Στὸ σταθμὸ μόνου, τὴν ὥρα πού ξεφόρτωνε τὴ βαλίτσα μου στὴν ἀποβάθρα, καθὼς τὸν εὐχαριστοῦσα, μούδωσε τὸ χέρι καὶ μού εἶπε:

— Θάρρος, κυρὰ μου, καὶ καλὴ τύχη!

Κι' ἔφυγε πρὸς τὰ κάτω.

Ἡ ἀπλή εὐχετήρια ἐνθάρρυνση, τοῦ ἀπλοϊκοῦ σὰν καὶ μένα αὐτοῦ ἀνθρώπου, μού-
δωσε θάρρος, καὶ κάποια ἀποφασιστικότητα. Περίμενα κάποιο μισή ὥρα. Ὑστερα τὸ
τραῖνο ἔφτασε. Πῆρα θέση, καὶ κάθησα κοντὰ στὸ παράθυρο. Ἐκανε ἀρκετὴ ψύχρα, καὶ
τύλιξα καλὰ τὸ παιδί πού τώρα κοιμότανε στὴν ἀγκαλιά μου. Τὰ μάτια μου καὶ
μένα μοῦδιαζαν, κι' ἦμουν σὰν ναρκωμένη, ἀπ' τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ ἀπ'θανοῦ μέρους
πού δρισκόμουνα τέτοια ὥρα. Οἱ διάφοροι θόρυβοι ἀνηχοῦσαν παράξενα καὶ κουφά,
μέσα στὸ κρύο πρωινὸ φῶς. Ὅταν τὸ τραῖνο ξεκίνησε ἀργά-ἀργά, βυθίστηκα σὲ σκέ-
ψεις. Θὰ πῆγαινα ξανά ἐκεῖ κάτω, καὶ θὰ ξανάπαινα τὴ δουλειά μου στὸ ἐργοστάσιο.
Ὁ μισθὸς ἦταν καλὸς γιὰ δυὸ ἀνθρώπους, ὅπως καὶ τότε. Καὶ θὰ νοίκιαζα πάλι κάθε
καλοκαίρι τὸ σπίτι μας. Τί καλὰ πού δὲν τὸ εἶχα διαλύσει! Τὸ παιδί θὰ μεγάλωνε
πάνω στὴ χρυσὴ ἀμμουδιά, θὰ ρόδιζαν τὰ μάγουλά του ἀπ' τὸ δροσερὸ μπάτη, καὶ
τὰ μαλλιά του θὰ χρύσιζαν στὸ χρυσὸν ἥλιο. Νά, τὸ ἔβλεπα νὰ τρέχει μὲ χαρὰ πάνω
στὴν ἄμμο, καὶ νὰ μοῦ μαζεύει τραπημένα κοχύλια γιὰ νὰ κᾶνω κολλιέδες. Τὸ βλεπα
μεγαλύτερο. Κι' ὕστερα ἀκόμα πιὸ μεγάλο, νὰ πηγαίνει σχολεῖο. Κι' ὕστερα νὰ δου-
λεύει. Κι' ὕστερα θὰ παντρευότανε. Κι' ὕστερα; Μὰ ἐγὼ θὰ ἦμουν γρηὰ πιά τότε!

Γίλασα μέσα μου καθὼς τὸ σκέφτηκα, κι' ἀνακάθησα. Ὑστερὰ κάτι μ' ἔκοψε. Θὰ
περνύσα λοιπὸν ὀλομόναχη τὴν ζωὴ μου; Μὰ δὲν ξέρω! Δὲν ἤξερα οὔτε γὰ ἀκόμα!
Δάγκασα τὰ χεῖλιά μου καὶ τὸ δάδιζα ἀπὸ τὴ σκέψη μου αὐτὴ.

—Κουλούρια ἓνα χιλιάρικο τὰ τρία! Τυρόπηττες ζεστές! Κουλούρια φρέσκα!

Ἀπότομα συνῆλθα καὶ κοίταξα δίπλα μου. Ἐνὰ παλληκάρι στεκότανε στὴν
πόρτα μ' ἓνα καλάθι στὸ μπράτσο καὶ μὲ κοίταζε. Τὸ φώναξα, κι' ἀγόρασα κουλούρια
καὶ μπομπότα μὲ τυρί, γιὰτὶ πιενοῦσα. Τότε πρόσεξα πὼς κι' ἓνας ἄλλος ἐπιβάτης
γέρος, καθότανε στὸ διαμέρισμα. Ἐξαφνα κοίταξα ἔξω κι' ἔνοιωσα ἓνα σκιρτήμα.
Ἐνας κάμπος ἀπλωνότανε μπροστά μου, κυματιστὸς κι' ὀλόχαρος κάτω ἀπὸ τὸν
ἀπαλὸ οὐρανό. Κάποιο χωριὸ δρισκότανε στὸ βάθος. Ὁ ἥλιος ἀνέβαινε, καὶ τὸ γλυκὸ
πλαγιαστὸ φῶς του ἐχάιδεε τὰ σπαρτά. Καπνοτόπια, καπνοτόπια, καπνοτόπια!
Ἐφευγαν γοργὰ πίσω μου, καὶ μαζί μὲ τὸ θόρυβο τῆς μηχανῆς ἄκουα τὴν καρδιά μου
νὰ χτυπᾷ εὐτυχισμένη.

Θεέ μου! Τί χαρὰ πού ἔνοιωθα!

ΝΤΟΛΛΗ Α. ΝΤΑΛΚΑ

ΑΠΟΨΕ ΘΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΣΟΥΜΕ

Ἀπόψε, πού θὰ πέσει τὸ σούρουπο,
(μῆνυμα θανάτου)
θὰ πανηγυρίσουμε.
Θὰ πανηγυρίσουμε τὸ χαμό μας!
Ἔτσι εἴμαστε πάντα:
Χαρὰ μας ἢ λύπη κι' ὁ θρήνος μας χαρὰ.
Ἀπόψε θὰ πανηγυρίσουμε.
Ἔτσι εἴμαστε πάντα:
Αἰσθημα πολὺ καὶ λογικὴ καμιά,
Τ' ἀγκάλιασμά μας χωρισμός,
προδοσία τὸ φιλί μας.
Ἔτσι εἴμαστε πάντα:
ἄκαμπτοι κι' ἀλύγιστοι
σ' ὄλα—πρὸ παντὸς στὴ συμφορά,
τὴ συμφορά πού τὴν κάναμε τόπι
καὶ τὴν κλωτσούσαμε σὰν δυὸ παιδιά,
—Καὶ ὕστερα;
—Γιὰ μένα; Μὴν ἀνησυχεῖς,
Θάχω τὰ χεῖρια σὲς τσέπες
καὶ θὰ σφυρίζω—ὅπως πάντα.
Τὸ ὀξυγόνο κάνει καλὸ στὸν ὀργανισμό.
Θ' ἀναπνέω τὴ συμφορά μας...

ΤΑΣΟΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

ΕΚ ΠΡΟΜΕΛΕΤΗΣ*

Γ'

—Κωστή!... Ρέ Κωστή!...

Ἡ φωνὴ τοῦ νεροφόρου ἀντήχησε μέσα στὴ νύχτα καθαρὴ, λαμπικαρισμένη. Ὁ Κωστής τινάχτηκε ἀπ' τὸ στρώμα του. Ἔβλεπε κείνη τὴν ὥρα ἓνα πολὺ εὐχάριστο ὄνειρο. Καθόταν στὸ τραπέζι μὲ τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιὰ του καὶ τρώγανε ὄρνιθα κοκκινιστὴ καὶ μακαρόνια. Καὶ ποῦ καὶ ποῦ κοίταζε τὴ γυναίκα του στὰ μάτια καὶ τῆς χαμογελοῦσε, καὶ τοῦ χαμογέλαγε κι' αὐτὴ μὲ μιὰ γλύκα, μὲ μιὰ γλύκα...

—Ποιὸς εἶναι ρέ, ποιὸς φωνάζει!...

—Νὰ πᾶς στὸν Τρίματο νὰ ποτίσεις. Νὰ πᾶς τώρα ἀμέσως, μὴν ἀργήσεις. Τόχει τὸ νερὸ ἡ Μαρτίσα τοῦ Χριστοδουλου, μὰ ὅπου καὶ νάσαι τελειώνει. Ἄιντε, σήκω!

Ὁ Κωστής βλαστήμησε τὴν ὥρα ποῦ γεννήθηκε. Σηκώθηκε καὶ βγήκε ἔξω. Ἦταν νύχτα βαθεῖα, κατασκότεινη. Τὰ φῶτα εἶχαν σβήσει.

Κανένας θόρυβος δὲν ἀκουγόταν στὸ χωριό, ἐξὸ ἀπὸ κανένα γαῦγισμα σκύλλου ποῦ καὶ ποῦ.

Ἔβαλε τὸ κεφάλι του κάτω ἀπ' τὴ δρύση γιὰ νὰ ζυπνήσει καλά. Ὑστερα μπήκε μέσα, ντύθηκε μπουμουρίζοντας καὶ βλαστημώντας ὀλοένα, πήρε ἓνα κομμάτι ψωμί, μερικὲς ἐλῆες καὶ μιὰ μεγάλη ντομάτα σὲ μιὰ πετσέτα, ἔβαλε τὸ τσαπὶ στὸν ὤμο, πήρε στὸ χέρι τὸ λυχναρί καὶ ξεκίνησε.

Οἱ περπατησιὲς του πάνω στὸ λιθόστρωτο ἀντηχοῦσαν μὲς στὴ σιγαλιὰ τῆς νύχτας καθαρές, σὰν ἡ δύναμη τῆς ἀκοῆς του νὰ διπλασιάστηκε.

—Δὲν εἶναι δουλειὰ τούτη!, μουρμούριζε ὀλοένα.

Ἡ δουλειὰ ποτὲ δὲν τὸν τρώαζε, μὰ τοῦτο τὸ ἀγουροζύπνημα μὲς στὴν καρδιά τῆς νύχτας, νὰ τρέχει μὲς στοὺς ποταμούς κατασκότεινα δὲν τ' ἄρεσε ποτέ του. Ἦτανε δουλειὰ πῶν γυναικῶν, ὅπως ἔλεγε καὶ ξανάλεγε.

Ἄναστέναξε καὶ βλαστήμησε ξανά.

—Ἀνάθεμα τὴν τύχη μου! Πότε θὰ τελειώσω! Θέλω τουλάχιστο πέντε ὥρες νὰ τὸ ποτίσω κείνο τὸ ρημάδι. Καὶ τὸ πρῶτὸ πρέπει νὰ κατέβω στὸ μύλο νὰ κουβαλήσω θειοῦχο γιὰ κείνους τοὺς Αἰγυπτίους ποὺ μένουν στοῦ Χαραλάμπου τοῦ Ρωτῆ. Θὰ κάνω τουλάχιστο πέντε δρόμους. Πῶς θ' ἀνεβῶ, Θεέ μου, κείνη τὴν ἀνηφοριὰ πέντε φορές!...

Τί νὰ κάνει ὁμως; Νὰ ιδρώσει, νὰ ξιδρώσει, νὰ κοπιήσει, νὰ τσακιστεῖ, νὰ γίνει πτώμα στὴν κούραση. Καὶ σήμερα καὶ κάθε μέρα. Χρέος εἶν' αὐτό! Κι' ὁ Δημοστένης δὲ χωρατεύει. Μὰ μήπως περισσεύουν καὶ πολλὰ μὲ τούτη τὴ δουλειὰ ποῦ βρήκε; Τὸ μισὸ μερκόκαμπο σχεδὸν τὸ δίνει ἐνοίκιο τοῦ γαϊδάρου. Βρῆκε τὴν περίσταση ὁ Χαμπῆς ὁ Κόκκινος νὰ τὸν ἐκμεταλλεῦτε!

Τί ἄλλο ὁμως νὰ κάνει; Ὅλες οἱ δουλειές, ποιά λιγώτερο ποιά περισσότερο, εἶναι σκληρές. Κι' ἀπολαβὴ ἀσήμαντη. Τούτη βρέθηκε, τούτη πήρε. Σὰν τελειώσει νὰ κοιτάξει γιὰ τίποτε καλύτερο. Πρέπει νὰ δουλέψει σκληρὰ, πρέπει νὰ δουλέψει! Γιατί... δὲν εἶναι μονάχα τὸ χρέος. Δὲν μπορεῖ καὶ νὰ μείνει ἔτσι. Δὲν μπορεῖ αὐτὴ ἡ κατάσταση νὰ τραβήξει ἐπ' ἄπειρο.

Πρέπει νὰ μπεῖ γυναίκα στὸ σπῆτι. Μὰ πῶς! Νὰ ξαναπαντρεφτεῖ δὲν μπορεῖ ἂν δὲν περάσει τουλάχιστο ἓνας χρόνος, καὶ πάλι νὰ δοῦμε! Κι' ὁμως θάταν τόσο ὠραῖο πράγμα ἂν μποροῦσε! Θὰ τὸν βοηθοῦσε σ' ὅλες του τὶς δουλειές, θὰ πότιζε τὰ περιβόλια χωρὶς νάχει αὐτὸς ἀνάγκη νὰ τρέχει μὲς στὰ μαῦρα μεσάνυχτα στοὺς ποταμούς, θὰ τὸν βοηθοῦσε τὸ χειμῶνα στὰ τσαπισμάτα καὶ στὰ κλαδέματα θὰ τοῦ κρατοῦσε τὸ σπῆτι του, θὰ τοῦ μαγεύερε, θὰ τὸν ἔπλενε, θὰ τὸν ἔραβε, θὰ τὸν περιποιόταν. Κι' ἔπειτα... γιατί ὄχι, μπορεῖ νὰν' ἀλλοιώτικη ἀπ' τὴ μακαρίτισσα, μπορεῖ

Ἄνδρέας Γεωργιάδης Κυπρλόεων

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος. Ἡ νοθεύλα «Ἐκ προμελέτης» τοῦ κ. Ἄνδρέα Γεωργιάδη Κυπρλόεοντα ἐπαινήθηκε στὸν «Πρῶτο Διαγωνισμό Πεζογραφημάτων Ζ. Εὐσταθίου».

νάν' όλοένα με τὸ χαμόγελο στὸ στόμα, μ' ἕνα γλυκὸ λόγο πάντα στὰ χεῖλη, μ' ἕνα χἀδί πάντα ἔτοιμο στὶς ἄκρες τῶν δαχτύλων τῆς. Εἶναι πράματα ἀδύνατα αὐτά;

Ὁ Κωστής τσάκωσε τὸν ἑαυτό του νὰ χαμογελάει μὲς στὸ πηχτὸ ποτάμι. Μπροστὰ του, δυὸ μονάχα βήματα παρ' ἔκει, ἔχαινε ἕνας βαθὺς γκρεμὸς, ποὺ στῆ ρίζα του μωρμούριζε τὸ ποτάμι.

—Τὸ νοῦ σου, Κωστή!, συλλογίστηκε. Δὲν εἶναι τόποι τοῦτοι γιὰ φαντασίες. Φύλαξέ τις γιὰ πιὸ ἴσιες στράτες!

Κατέθηκε τὸ ἀπότομο μονοπάτι μετὰ τῆ βοήθεια τοῦ φαναριοῦ κι' ἔφτασε στὸν ποταμὸ. Τὸν πέρασε κι' ἔφτασε στὸν ἀντικρινὸ ἀνήφορο. Ἡ φαντασία του τὸν συνεπῆρε πάλι.

—Ἡ γυναίκα θέλει ἔξοδα. Μὰ δὲ βαρύνεσαι! Τὰ ἔξοδα βγαίνουν μετὰ τὸ παραπάνω, σὰν θέλει κανεῖς. Γιατὶ ἐξὸν ἀπ' τὶς δουλειές ποῦ θὰ μοῦ κάνει στὰ περιβόλια καὶ στὸ σπῆτι, μπορεῖ νὰ με βοηθᾶει καὶ στὶς ἄλλες μου δουλειές. Νά, ἀντίς νὰ τσακίζομαι νὰ κουβαλῶ νερὸ θειοῦχο τὸ πρῶτ', καὶ τὸ ἀπόγευμα νὰ πουλῶ στὸς ξένους τὰ λαχανικά μου καὶ τὰ φρούτα μου, μπορεῖ τούτες τὶς τελευταῖες δουλειές νὰ τις κάνει ἡ γυναίκα μου, ὅπως τὶς ἔκανε κι' ἡ μακαρίτισσα, κι' ἐγὼ νὰ κάνω καὶ τ' ἀπόγεμα κἀνα δυὸ δρόμους νερὸ ἀκόμα. Κι' ἔπειτα μπορούσε νὰ πιάσει καὶ καμιά δουλειὰ τακτικὴ στὰ ξενοδοχεῖα ἢ γυναίκα. Νὰ πλένει τὰ ρουχὰ, λόγου χάρη.

—Καὶ γιὰτὶ νὰ μὴν ἔχει κι' αὐτὴ τὰ χτήματά τῆς, νὰ τὰ σμίξουμε, νὰ περνᾶμε βασιλικά, χωρὶς νάχουμε ἀνάγκη νὰ ξενοδουλεύουμε; Σκουπίσου κι' ἔρχεται! (εἰρωνεύτηκε τὸν ἑαυτό του). Βρὲ μαγκούφη, ἦσουν κοπέλλι κι' εἶδες τὰ χάλια τῆς γυναίκας ποῦ σοῦ δώσαν. Καὶ τώρα σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία, χηρᾶτος μετὰ δυὸ παιδιὰ, μοῦ γυρεύεις γυναίκα καλωσυνάτη, χαμογελαστὴ, χαδιάρα καὶ νάχει καὶ κτήματα! Καὶ προῖκα βέβαια καὶ σπῆτι! Νὰ χαθεῖς, βλάκα καὶ σὺ κι' οἱ φαντασίες σου! Κοίταξε ἂν βρεῖς καμιά μισοπάλαβη ποῦ δὲν τὴν παίρνει κανένας, ἢ καμιά ξιπόλυτη, μὰ πάλι... Πάλι δὲν γίνεται! Προέπει νὰ περάσει καιρὸς γιὰ νὰ μπορεῖς νὰ ξαναπαντρεφτεῖς. Καὶ στὸ μεταξύ τί γινόμαστε; Ξύπνα, κουτεντέ! "Ἄσ' τὶς ὄνειροπολήσεις!

Ξύπνησε ἀπ' τὴν καταδῶνα πρὸ τοῦκαε ὁ ἑαυτὸς του, κι' ἄναψε τὸ φανάρι, ποῦ τοῦ τόχε σβῆσει ἕνα ξαφνικὸ ρέμα ἀέρα. Ἀκόμα δέκα λεπτὰ δρόμο καὶ βρέθηκε στὸ περιβόλι του. Ἡ Μαρίτσα πότιζε τὴν τελευταία δόμη. Κάθησε στῆ ρίζα μιᾶς χοντρῆς δευροκοκκιάς καὶ ξετύλιξε τὴν πετσέτα μετὰ τὸ ψωμὶ καὶ τὸ προσφάγι. Τρῶγοντας ἔπιασε πάλι τὶς ὄνειροπολήσεις.

—Μὴ σκέφτεσαι γιὰ παντρεῖς, φίλε μου, κι' εἶναι ἀπ' τὰ ἀδύνατα. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχουνε οὔτε παλαβές, οὔτε ξεπόλυτες. Καὶ νὰ ὑπάρχουνε, τί νὰ τις κάνεις; Ὅχι, ὄχι, θὰ βρεῖς καμιά γυναίκα ἀπὸ κανένα ξένο χωριὸ νὰ σοῦ κρατᾶ τὸ σπῆτι σου καὶ νὰ σε βοηθᾶει στὰ χτήματά. Τίποτε ἄλλο. Καμιά ἡλικιωμένη κάπως. Μόν' κοίταξε τὸ οικονομικὸ ζήτημα, μελέτησέ το καλὰ νὰ δεῖς πῶς θὰ τὰ βολέψεις. Γιατὶ μιὰ τέτοια γυναίκα δὲν θ' ἄρκεστέι μοναχὰ μετὰ τὸ φαί ποῦ θὰ τὴν ταῖξεις.

Εἶναι πρόβλημα. Πρόβλημα ἄλυτο. Νὰ παντρευτεῖ ἀδύνατο. Νὰ πάρει μιὰ ἐργάτισσα γιὰ νὰ τὴν ἔχει καὶ στὸ σπῆτι νὰ τοῦ μαγειρεύει, νὰ τὸν περιποιεῖται, θέλει βέβαια μηνιατικὸ. Τὸν συμφέρει; Ἡ κάλιο, θάχει νὰ τὴν πληρώνει; Ποῦ νὰ τὰ βρεῖ; Καὶ πῶς θὰ τοῦ περισσέψουν ἀπ' τὸ χρέος;

Ἡ Μαρίτσα τέλειωσε. Ὁ Κωστής ἔβαλε τὸ νερὸ στὸ περιβόλι του κι' ἄρχισε νὰ ποτίζει.

* * *

Ὁ ἥλιος ἦταν πειὰ ἀνεβασμένος ψηλὰ στὸν ὀρίζοντα, ὅταν ὁ Κωστής, ἔχοντας μπροστὰ του τὸ γαῖδαρο τοῦ Χαμπῆ τοῦ Κόκκινου ἀνέβαινε τὴν ἀπότομη ἀνηφορὰ τοῦ μύλου, κουβαλώντας τὸν πρῶτο δρόμο τοῦ θειοῦχου νὰ τοὺς Αἰγυπτίους. Ὁ ἴδρωτας ἔτρεχε ποτάμι ἀπ' τὸ μέτωπό του κι' ὄλο του τὸ κορμὶ τῶνοιωθε μούσκεμα. Κάθε λίγο κοντοστεκόταν ν' ἀνασάνει, νὰ σκουπίσει τὸν ἴδρωτα του καὶ νὰ προφυλαχτεῖ κάτω ἀπὸ κανένα δέντρο ἢ θάμνο γιὰ μερικὰ λεπτὰ ἀπ' τὶς καφετέρες ἀχτίνες τοῦ ἥλιου. Ὁ γαῖδαρος ὅμως τοῦ Κόκκινου ὄλο καὶ τὸν βιάζε νὰ προχωρήσουν, λὲς καὶ περπάταγε μετὰ τὴν ὀπτασία τῆς καλογαρνιρισμένης πάχνης του, πάντα μπροστὰ του.

Πίσω του ἄκουσε περπατησιῆς ἀλόγου. Κοντοστάθηκε καὶ κοίταξε ποῖος ἐρχόταν. Ἦταν ὁ γέρο-Μιχάλης, ποῦ ρχόταν ἀπ' τὸ μῦλο μετὰ τὸ μούλαρι τοῦ φορτωμένο ἕνα σακκὶ ἀλεύρι. Ἐπωφελήθηκε τῆς εὐκαιρίας γιὰ νὰ ξαποστάσει κάπως περισσότερο ἀπ' τὸ συνηθισμένο.

Ὁ γέρο-Μιχάλης τὸν πρόφταξε.

—Ὁρα καλή, Κωστή!

—Καλώς τὸ γέρο-Μιχάλη! Ἄλεσες;

—Ναί! Ἐμεῖς ζυμώνουμε στὸ σπίτι. Ἄφου ἔχουμε πού ἔχουμε τὸ φούρνο. Πῶς πᾶν οἱ δουλειές;

—Νά, βάσανα! Τοῦτο τὸ ἀνήφορο δὲν τρώγεται! Καὶ τὸ ἀνεβαίνω πέντε φορές τὴν ἡμέρα μὲς στὴ λαύρα. Καὶ νάσαι καὶ ξευχτισμένος!

—Τί, εἶχαμε καμιὰ διασκέδαση ψές;

—Οὐ βέβαια! Διασκέδαση μιὰ φορά! Ξημερώθηκα ποτίζοντας τὸν Τρίμματο!

—Ἀλήθεια, ρέ Κωστή! Ἐσὺ χρειάζεσαι μιὰ γυναίκα στὸ σπίτι σου. Βρῆς καμιὰ καὶ δὲν θὰ σὲ κατηγορήσει κανένας.

Ξεκίνησαν. Θυμήθηκε πῶς πρέπει νὰ διάζεται, ἂν θέλει νὰ προκάνει τοὺς πέντε δρόμους.

—Εὐκόλο νὰ λέγεται, θειὲ Μιχάλη, μὰ δύσκολο νὰ γίνει. Ἄσε πού οικονομικὰ δὲν στέκομαι καλά, τὸ ξέρεις.

—Ρέ μιὰ γυναίκα ἄσια καὶ δουλευτίνα θὰ σὲ σώσει! Τί κάθεσαι καὶ μοῦ λὲς γιὰ οικονομικὰ! Μπᾶς καὶ σοῦ λῶω νὰ τὴν ἔχεις σπίτι νὰ κάθεται καὶ νὰ τὴν καμαρώνεις; Ἐπειτα δὲν σοῦ εἶπα νὰ πάρεις γυναίκα γιὰ τὸ κρεββάτι! Νὰ πάρεις γυναίκα τῆς δουλειᾶς. Καμιὰ μισότριθη, καταχαμένη, ἀσκημοῦρα, μὰ μὲ γερά μπράτσα. Νά τί σοῦ χρειάζεται!

—Καὶ θὰ μ' ἀφήσουν αὐτοὶ οἱ δράκοι πού μὲ τριγουρίζουν;

—Ὁ Δημοστένης κι' ἡ πεθερά σου; Μὰ δὲν εἶσαι νοικοκύρης στὸ σπίτι σου, Χριστιανέ μου; Δὲν ὀρίζεις τὸν ἑαυτὸ σου;

—Εἶναι βλέπεις καὶ τὸ χρῶς.

—Ἐ, καὶ τί μπορεῖ νὰ σοῦ κάνει; Ἐσὺ περιουσία δική σου δὲν ἔχεις. Ἡ περιουσία εἶναι τῶν ὄρφανῶν. Ρίξεις μονάχα ἓνα μερδιο. Δὲν χωρίζεται ὅμως. Οὔτε πρυλιέται τὸ μεριδίο σου. Καὶ νὰ θέλεις νὰ τοῦ τὰ φᾶς τοῦ Δημοστένη, τοῦ τὰ τρῶς. Τί κάθεσαι καὶ συλλογίζεσαι! Οὐφ! Δὲν τὸν χωνεύω αὐτὸ τὸν κλέφτη! Ἐγινε μέγας καὶ πολὺς μὲ τὶς κλεψιές καὶ τὶς βαγαπροντιές καὶ φοβερίζει ὅλο τὸν κόσμο. Μὴ τὸν φοβάσαι, βρέ ἀδερφέ! Τρίξε του τὰ δόντια! Δὲν μπορεῖ τίποτε νὰ σοῦ κάνει. Κι' ἡ γρηὰ ἂν σοῦ μπεῖ στὸ ρουθούθι διῶξε τὴν. Τὰ μωρὰ θὰ τὰ προσέχει ἡ γυναίκα πού θὰ πάρεις. Εἶπαμε ὅμως! Δὲν εἶναι ἀγαπητικιά πού θὰ βρεῖς. Θὰ βρεῖς δουλευτίνα. Ὡς πού νὰ περάσει λίγος καιρὸς καὶ θὰ βρεθεῖ καμιὰ κατάλληλη νὰ ξαναπαντρευτεῖς. Πρόσεχε μονάχα μὴν κάνεις καμιὰ κουταμάρα. Γιατί δὲν θὰ βρεθεῖ κανεὶς νὰ πάρει τὸ μ'ρος σου.

Ὁ Κωστής ἔμεινε συλλογισμένος. Δὲν εἶπε τίποτε. Ὁ γέρος τὸν ἄφησε λέφτερο στοὺς συλλογισμοὺς του.

—Ἐχει δικαίω ὁ γέρος, συλλογίστηκε ὁ Κωστής. Ἐδῶ ὅμως δὲν θρίσκειται καμιὰ τέτοια. Πρέπει νὰ πάω στὸ χωριό μου. Ἐκεῖ μπορεῖ νὰ βρῶ.

Ἡ ἐλπίδα ἄρχισε νὰ φωλιάζει στὴν ψυχὴ του. Ἐγινε ἀλαφρότερος. Ἐνοιῶθε πὶὸ ξεκούρατος, κι' ἡ κάψα τοῦ ἡλίου τὸν βάραινε λιγώτερο. Τοὺς ὑπόλοιπους δρόμους τοὺς ἔκανε σχετικὰ πὶὸ ἄνετα, ἂν κι' ἡ κούραση σωρευόταν περισσότερη στὸν κάθε δρόμο, κι' ὁ ἡλιος γενόταν καυστικώτερος ὅσο πλησίαζε τὸ μεσημέρι. Μὰ ξανοιγόταν κάποιος ὀρίζοντας καθάριος, γελαστός μπροστά του. Κι' ἔνοιῶθε τὸν ἑαυτὸ του πούπουλο.

Νωρὶς τ' ἀπόγεμα τέλειωσε τὴ δουλειά του καὶ πήγε σπίτι νηστικός, καταϊδρωμένος. Ἐβάλε τὸ κεφάλι του κάτω ἀπ' τὴ θύση νὰ δροισιστεῖ, ὕστερα ἄνοιξε ὅλες τὶς κατσαρόλες μὲ τὴ μάταιη ἐλπίδα, πῶς κάτι μπορούσε νὰ περισσεψε ἄβελα τῆς γρηᾶς. Μὰ δὲν βαρύνεται! Ἡ γρηὰ πού τὸν παρακολουθοῦσε μὲ μισὸ μάτι χαμογελοῦσε σατανικά.

Μὰ ἡ ἀπογοήτευση πού ἔνοιῶσε σήμερα δὲν ἦταν ἡ καθημερινή. Σχεδὸν ἔδειξεν ἀδιαφορία. Καὶ κοίταξε κι' αὐτὸς τὴ γρηὰ, θαρρετὰ ὅμως, κατάματα, μὲ μιὰ ὑπόσχεση στὴ ματιά του, μιὰ ὑπόσχεση πῶς σύντομα θ' ἀνατεῖλει ἡ μέρα του κι' ἡ δικὴ τῆς θὰ δύσει. Ἄναψε φωτιά, ἔβαλε λίπος στὸ τηγάνι καὶ τηγάνισε μερικὰ αὐγά. Ἐκάνε καὶ ντοματοσαλάτα. Ἐφαγε κι' ἔληξ. Κι' ἓνα κρεμμύδι. Δόξα σοι ὁ Θεός! Καλὰ εἴμαστε ἀκόμα. Ὑστερα ξάπλωσε ἀνάσκελα στὸ κρεββάτι του, ἔτσι σὰν ἦταν ντυμένος, καὶ σὲ λίγο ἀποκοιμήθηκε ροχαλίζοντας ἡχερά.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΚΥΠΡΟΛΕΩΝ

(Ἡ συνέχεια στὸ ἐπόμενο).

ROY FULLER*

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΓΓΛΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Ένα χαρακτηριστικό της σύγχρονης Άγγλικής ποιητικής σκηνής είναι ή φανερή της άκαταστασία. Υπάρχουν περισσότεροι ποιητές από κάθε άλλη εποχή —και πολλοί απ' αυτούς είναι ένδιαφέροντες— μά είναι δύσκολο να τους ταξινομήσει κανένας. Γύρω από το 1930 και ακόμη κατά τη διάρκεια του πολέμου μπορούσαμε να κατοπιάσουμε τους ποιητές σε διάφορες ομάδες και να καθορίσουμε τις επιδράσεις, τους σκοπούς και τα έπιτεύγματα αυτών των ομάδων. Τώρα όμως οι ποιητές τείνουν να επιδιώκουν τους σκοπούς των μέσα σε ύδατοστεγή διαμερίσματα. Έχει γίνει σχεδόν αδύνατο να μιλάμε για «ποιητικές σχολές» και βρίσκουμε σχεδόν την ίδια δυσκολία στο να ξεχωρίσουμε ποιητικές κατευθύνσεις.

Αυτή ή άκαταστασία έχει τις ρίζες της τόσο στην ποιητική παράδοση των τελευταίων χρόνων όσο και στο σημερινό κοινωνικό περιβάλλον. Φοβάμαι πως θα βρώ δυσκολίες στην προσπάθειά μου να θεωρήσω ιστορικά την Άγγλική ποίηση, δείχνοντας πως ξεπήγασε από την ποίηση των τελευταίων 15 έως 20 χρόνων.

Η πραγματικά καθοδηγητική μορφή εκείνης της εποχής είναι, βέβαια, ο T. S. Eliot. Τα πρώτα ποιήματά του καθώρισαν το ύφος που επικράτησε στην Άγγλική ποίηση της γενιάς του 30. Ο Eliot έδειξε σε ποιητές όπως τον W. H. Auden πως ή ποίηση πρέπει να χρησιμοποιήσει τους ρυθμούς και το λεξιλόγιο της καθημερινής ομιλίας για να διατηρηθεί ζωντανή. Ο Eliot έδειξε ότι ή ποίηση μπορούσε να δεχθεί την έπιστήμη και τη γλώσσα των κοινών ανθρώπων και την ειρωνεία και ακόμη να είναι ποίηση. Ο Eliot είπε πως ο ποιητής πρέπει να έχει ένα ζωηρά ανεπτυγμένη αίσθηση των γεγονότων και όσον το δυνατόν περισσότερα ένδιαφέροντα έξω από την ποίηση.

Γι' αυτό οι καλύτεροι νέοι ποιητές της γενιάς του 30—ποιητές όπως τον Auden, τον Stephen Spender και τον Cecil Day Lewis— δέν φοβηθήκανε να γράφουν ποίηση που ασχολείται με θέματα της σύγχρονης ζωής, τόσο από άποψως λέξεων και τόνου της καθημερινής κουβέντας όσον και από άποψως περιεχομένου, που πολλές φορές το άποτελούσαν τα σύγχρονα κοινωνικά γεγονότα. Οι ποιητές συχνά χρησιμοποιούσαν τη μορφή των λαϊκών τραγουδιών και μπαλλάντων και έγραφαν για τους άεργους, για πολιτικά καθεστώτα και για κοινωνικές διαμάχες.

Μπορεί κανένας να συμπεράνει ότι μερικοί ποιητές αντίδρασαν σε αυτό του είδους την ποίηση—την πείση που σχεδόν πάντοτε άγγιζε το μυαλό και όχι τα αίσθήματα του άναγνώστη, που ασχολείτο πιδό πολύ με τον έξωτερικό κόσμο παρά με τον έσωτερικό κόσμο του ποιητή. Περύ το 1935 γεννήθηκε μά ρωμαντική κίνηση της όποιας ή κύρια έμπνευση ήταν ο νέος ποιητής Dylan Thomas. Οι ποιητές που άκολουθήσαν το παράδειγμα του Thomas αίσθάνθηκαν ότι ή ποίηση είχε καταντήσει πολύ έγκεφαλική, πολύ ξηρή, πολύ άπρόσωπη. Γι' αυτό έγραψαν ποιήματα που είχαν αντίθετες απ' αυτές τις ιδιότητες.

Οι δύο αυτές κινήσεις προχωρούσαν παράλληλα έως λίγο πριν από την έκρηξη του πολέμου. Νομίζω πως είναι δίκαιο να πούμε, πως μολονότι ο Dylan Thomas ήτο γενικά παραδεγμένος ως ένας ποιητής ξεχωριστού και άξιοσημείωτου ταλέντου, ή Νεορωμαντική Σχολή την όποian (είμαι βέβαιος, χωρίς να το βέλει) δημιούργησε, έθεωρείτο ως πολύ καλύτερας σπουδαιότητας από την ομάδα που έχει ως άρχηγους τον Auden, τον Spender, τον Louis MacNeice και τον Day Lewis. Η δεύτερη αυτή ομάδα όμως έχει από τότε ύποστει σοβαρά κτυπήματα. Ο Auden, ένας μεγάλος ποιητής και μία σχεδόν ύπερ το δέον σημαντική επίδρασις, έφυγε για να ζήσει στην Άμερική το 1938. Ο Spender άρχισε να γράφει ποίηση που όλο και πιδό πολύ ασχολείτο με την έσωτερη προσωπική του ζωή. Η ποίηση του Day Lewis είχε γίνει πολύ φορμαρισμένη και άκαδημαϊκή. Τέλος τα γεγονότα του 1939, σπάσανε την όλη κίνηση. Τα δύο περιοδικά που την αντιπροσωπεύανε το "New Verse" και το "Twentieth Century Verse", έπαψαν να εκδίδονται: οι συνεργάτες τους διασκορπίστηκαν στις ένοπλες δυνάμεις ή στις δυνάμεις άμύνης ή έγιναν δημόσιοι υπάλληλοι.

* Ο Ρόυ Φούλλερ είναι ένας από τους πιδό διακεκριμένους νεώτερους Άγγλους ποιητές. Έχει εκδώσει άρκετές ποιητικές συλλογές, όπως το «Μία Χαμένη Έποχή», το 1944, και το «Επιτάφια και Συμπώσεις», το 1949.

Πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι από το 1939 ο T. S. Eliot εξασκεύει διαφορετική επίδραση παρά πριν. Είχε τότε αρχίσει να εκδίδει τα ποιήματα που απέτελεσαν το βιβλίο του «Τέσσερα Κουαρτέτα» — ποιήματα σοβαρά, συχνά αυστηρά και θρησκευτικά. Στην κριτική του δίνει έμφαση όχι σε γεγονότα και σε πολύπλοκες εικόνες αλλά στην ανάγκη να μεταφερθούμε πέρα από τα γεγονότα και τις εικόνες, όπως ο Μπετόβεν (καθώς λέγει ο Eliot) στα τελευταία του έργα προσπάθησε να μεταφερθεί πέρα από τη μουσική.

Κατά τη διάρκεια και ύστερα από τον πόλεμο πολύ λίγοι βελήσανε να επιστρέψουν στο είδος ποιήσεως που επικρατούσε την εποχή του 1930. Ο ρωμαντισμός κυριάρχησε παντού. Όχι μόνο ο ειδικός εκείνος ρωμαντισμός της Σχολής του Dylan Thomas, μα επίσης ένας τρυφερότερος, λιγώτερο πολιτικά χρωματισμένος ρωμαντισμός, ο οποίος ξεπήγαζε από διάφορες πηγές, ανάμεσα στις οποίες είναι οι ρωμαντικοί ποιητές του 19ου αιώνα, ο William Blake, ο Rilke, ή μυστικοπαθή πλευρά του W. B. Yeats, και η τελευταία τεχντροπία του Eliot.

Η διχοτομία και άοριστη της σημερινής Άγγλικής ποίηση φαίνεται καθαρά στους δυο ποιητές, που συχνά θεωρούνται ως οι χαρακτηριστικοί Άγγλοι ποιητές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Το Sidney Keyes και τον Alun Lewis. Ο Keyes ήταν μόνον 20 χρονών όταν σκοτώθηκε το 1943 και έτσι ήταν πολύ νέος για να δεχτεί την άμεση επίδραση του κλίματος του Auden. Οι επιδράσεις που δέχτηκε ήταν μυστικοπαθείς, μακάβριες, ρωμαντικές. Η ποίηση του είναι άσπαση και συμβολική. Ο Alun Lewis, γηραιότερος, συνεχίζει την παράδοση του Auden, αλλά μέσα εις ένα κόσμο που οι κοινωνικές διαμάχες είναι πιο πολύπλοκες και που κι αυτός ο ποιητής υπόκειται στις εξορίες και την πειθαρχία του Στρατού. Η ποίηση του Alun Lewis είναι ακόμη καθαρή, εγκυφαλική και γραμμική στη καθομιλούμενη, είναι όμως αναγκασμένη να μιλά κυρίως για ιδιωτικές και όχι δημόσιες υποθέσεις.

Πώς μπορούμε να συσχετίσουμε την ποίηση που γράφεται σήμερα μ' αυτή την ιστορική θεώρηση; Πρώτα πρέπει να αναφέρω ότι ο Spender, ο MacNeice και ο Day Lewis συνεχίζουν και σήμερα να γράφουν. Η τωρινή τους όμως εργασία έχει λίγα σημεία κοινής έπαφης και νομίζω πως πρέπει όπωσδήποτε να ξεχωρίσουμε τον Day Lewis και τον MacNeice ως δυο ποιητές με προσωπικό και εξελιγμένο ταλέντο, μα που δεν μπορούν όμως σ' αυτό το στάδιο να αναπτύξουν Σχολή ή πλατεία έπιρροη. Όσο για τον Spender δεν μπορούμε να μαστε βέβαιοι. Είναι ένας ποιητής μεγάλης δυναμικότητας, ανήσυχος και οδυνηρά ελίκρινης. Ίσως αυτός, περισσότερο από κάθε άλλον αυτής της ομάδας έχει αισθανθεί την έλλειψη του Auden και των άμεσων κοινωνικών προβλημάτων της εποχής του 30.

Ο Dylan Thomas επίσης γράφει ακόμη. Είναι παράξενο ότι μολονότι οι όπαδοί του έπηρεάστηκαν από τη ρωμαντική του τεχντροπία, εκείνος, από την αρχή του πολέμου, προχώρησε σ' ένα πιο συμπαγές, πιο φορμαρισμένο στυλ, καθώς φαίνεται στο τελευταίο του βιβλίο «Θάνατοι και Είσοδοι». Σ' αυτό το βιβλίο άντλησε θέματα από την παιδική του ηλικία, από τους βομβαρδισμούς του Λονδίνου, πράματα που χρειάζονται μια σχετικά σοβαρή έπεξεργασία. Το βιβλίο δείχνει επίσης μια μεγάλη αύξηση ενδιαφέροντος για ποιητική τεχνική. Αυτό το είδος ενδιαφέροντος, οι όπαδοί του Thomas, οι Νεορωμαντικοί, ούδέποτε το απόκτησαν. Η ποίηση τους έτεινε πάντοτε να είναι πρόχειρη και οι χειρότεροι Νεορωμαντικοί φαίνονται ότι κάμνουν παρωδιαν των ιδιαίτερων στοιχείων του Thomas.

Η μεγαλύτερη και πιο άοριστη ρωμαντική αντίδραση έναντίου της κινήσεως του Auden έχει αποκρυσταλλωθεί γύρω από το έργο και την επίδραση του Sidney Keyes. Ανάμεσα στους ποιητές που σχετίζονται με τον Keyes και που διάδοσαν το έργο του και τις ποιητικές του αντιλήψεις (και βεβαίως και τις δικές τους) ο πιο προικισμένος είναι ο John Heath - Stubbs, ο οποίος έκτος από πρωτότυπους στίχους, μετάφρασε και τον Λεοπάρντι, ένα ρωμαντικό ποιητή.

Μια από τις πιο πειστικές αντιρρήσεις έναντία στον νεορωμαντισμόν έγινε από τον Alan Ross. Ο Ross λέει πως η σημερινή ποίηση «είναι μια έθελημένη έρωτοτροπία με ένα φανερό είδος ρωμαντισμού, ενός ρωμαντισμού που ενδιαφέρεται για το περιεχόμενο παρά για τα αισθήματα». (Είναι γεγονός πως ο νεορωμαντισμός είναι γεμάτος σύμβολα όπως ίππότες, δισκοπότηρα και μονόκερου, πράματα που δεν έχουν και πολλή σημασία για τον σύγχρονο άνθρωπο). Ο Ross όμως νομίζει ότι αυτή είναι μια παροδική φάση και ότι η αληθινή τάση του αιώνα είναι σε μια «καθαρή και λιτή έκφραση αντίθετη προς τον άοριστο και ψεύτικο ρωμαντισμό».

‘Ο Ross είναι ένας νέος ποιητής, που τὸ ἔργο του δείχνει μιὰ προσπάθεια νὰ συν-εχίσει τὸ πολὺπλευρο ὕφος τοῦ Auden τοῦ 1930, μέσα στὴ σύγχυση καὶ ἀνησυχία τῆς δικῆς μας δεκαετίας. Ὑπηρετήσε στὸ Βρετανικὸ Βασιλικὸ Ναυτικὸ κατὰ τὴν διάρ-κειαν τοῦ πολέμου, καὶ τὸ πρῶτο του βιβλίον, «Ἡ ἐγκαταλείμενη Μέρα» (1947) ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς πείρας του σὰ μέλους τῶν δυνάμεων κατοχῆς στὴ Γερμανία. Τὰ ποιήματα εἰς τὴν «Ἐγκαταλείμενη Μέρα» ἦταν αἰσθησιακὰ καὶ λυρικά μ’ ἕνα τρόπο που δὲν συναντᾶται στὴν ποίηση τοῦ 1930, καὶ συγχρόνως προσπαθοῦσαν νὰ περιγρά-ψουν τὰ αἰσθήματα τοῦ μεταπολεμικοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν περιγραφή τῆς ἐρειπωμένης Γερμανίας καὶ τῶν αἰσθημάτων τῶς κατοίκων καὶ κατακτητῶν τῆς.

‘Ο Hamish Henderson, ἀπὸ τῆ Σκωτία εἶναι ἕνας ἄλλος νέος ποιητῆς τοῦ μοῦ φαίνεται πὼς προσπαθεῖ νὰ δείξει στὴν ποίηση του τὴ θέση τοῦ ἀτόμου ἀνάμεσα στὶς καταπίσεις καὶ τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς. Τὸ βιβλίον του «Ἐλεγεία γιὰ τοὺς Σκωτω-μένους στὴν Κυρηναικὴ», (1948) δὲ δείχνει κανένα ἴχνος φανεροῦ ρωμαντισμοῦ. Αὐτὰ τὰ ποιήματα προσπαθοῦν νὰ ἀποκαλύψουν καθολικὲς ἰδέες πίσω ἀπὸ τὴν ἀπτή πείρα τοῦ στρατιώτη, καὶ εἶναι γραμμένα μὲ καθαρό, μετρημένο τόπο.

Μιλώντας γι’ αὐτὴ τὴ στροφή πρὸς τὰ πίσω, τῶν δυὸ αὐτῶν ἐξελιγμένων ποιητῶν, μέσα ἀπὸ τὴν ομίχλη τῆς πολεμικῆς περιόδου, πρὸς μερικοὺς καθωρισμένους σκοποὺς τῆς ομάδας τοῦ Auden, πρέπει νὰ ἀναφέρω ἕνα κάπως γηραιότερο ποιητῆ, τὸν Lawrence Durrell. ‘Ο Durrell εἶναι ἕνας ποιητῆς μεγάλης διαύγειας —ἴσως στὸ παρελ-θὸν ἡ διαύγεια του νὰ ἦταν μεγαλύτερη ἀπ’ ὅτι ἔπρεπε καὶ πολὺ συχνὰ ἔφθανε στὴν καθαρὴ ἐξυπνάδα: Μὰ τὸ βιβλίον του ἐξέδωσε τὸ 1948, “On Seeming to Presume” καὶ τὸ ποιητικὸ δρᾶμα «Σαπφῶ» (1950) ἔδειξαν πὼς σήμερα μπορεῖ νὰ γραφεῖ ποίη-ση που νὰ ξεπηγάει ἀπὸ τὸν Auden, ἀλλὰ νὰ μὴ τὸν μιμείται, καὶ ἡ ὁποία νὰ μὴ πέφτει στὴν παγίδα τοῦ νεορωμαντισμοῦ.

Μερικοὶ ἐπίσης ἀπὸ τοὺς ποιητῆς ποὺ καταπίνονται μὲ τὴν περιγραφή μιᾶς εἰδι-κῆς γεωγραφικῆς ζώνης τῆς Μ. Βρετανίας, ἔχουν φυσικὰ ἀναπτύξει τὴν παρατήρηση καὶ τὴν χρησιμοποίησι εἰκόνων. Στὴν ποίηση γιὰ παράδειγμα τοῦ Norman Nicholson, οἱ εἰκόνες εἶναι σκληρῆς καὶ ἐξέχουσες ὅπως τῆ βραχώδη διαμόρφωση τῆς πατρίδας του Κάμπερλαντ.

Προτίμησα νὰ δώσω ἔμφαση σ’ αὐτοὺς τοὺς πιὸ ἐγκεφαλικούς, ρασιοναλιστικούς ποιητῆς, ὄχι μόνο γιὰτὶ νομίζω πὼς εἶναι οἱ πιὸ ἐνδιαφέροντες ἀπὸ τοὺς νεώτερους ποιητῆς, ἀλλὰ γιὰτὶ ἔχει ἀρχίσει ἕνα εἶδος παρακμῆς εἰς τὸν ρωμαντισμὸν ἐκεῖνον, που ἀποτελοῦσε τὸ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τῆς ποίησης τοῦ 1940. Εἶναι ἀρκετὰ σημαν-τικὸ ὅτι ἕνας ποιητῆς σὰν τὸν Alex Comfort, που τὸ ὄνομά του συνδεότανε πάντα μὲ τὴν ἀντίδραση ἐναντίον τῆς σχολῆς τοῦ Auden, τώρα τελευταία ἔχει γράψει κριτικὴ ὅπου συστήνει τὸν «κοινωνικὸ σκοπὸ», τὴν «ἀχαλίνωτη χρῆσι τῆς καθομιλουμένης» καὶ τὴ «χρῆσι τῆς σάτιρας», σὰν παράγοντες που εἶναι ἀπαραίτητοι στὴ σημερινὴ ποίηση. Τὰ τελευταία βιβλία τοῦ Comfort, «Τὸ Σύνθημα γιὰ τὴν Ὑπόσχεση» (1946) καὶ τὸ “Ε-φυγαν ὄλοι Ἐκτὸς Ἐκείνου», (1952) περιέχουν μιὰ μεγάλη δόση λεπτῆς σάτιρας καὶ κοινωνικοῦ σκοποῦ.

Δὲν ἔχω χωρὸ γιὰ νὰ δείξω τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς δυνάμεις που συνέτειναν στὴν ἀλλαγὴ τῶν μορφῶν τῆς Ἀγγλικῆς ποίησης. Νομίζω πὼς αὐτῆς οἱ δυνάμεις, κα-θὼς καὶ τὸ λογοτεχνικὸ γούστο τῆς ἐποχῆς, ὄδηγοῦν σὲ μιὰ ποίηση που εἶναι πιὸ κον-τὰ στὶς ἰδέες καὶ τὰ ἰδανικά τῆς σχολῆς τοῦ Auden τοῦ 1930, ἀπὸ ὅσο μπορούσε κα-νένας νὰ μαντέψει λίγα χρόνια πρὶν.

Μεταφρ. Σ. Α. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ

Θ Υ Μ Η Σ Ε Σ

Ἔρχονται ἀπὸψε οἱ θύμησες, χεροπιστά δεμένες
μὲ τῆς ἀγάπης τοὺς καημούς, τῆς ξενητιάς τὸν πόνο.
Κάποιες μορφῆς παράξενες, στὴ λήθη βουτηγμένες,
στὸ σούρφο προβάλλουνε τῆς τωρινῆς ζωῆς μου.
Κι’ εἶναι τὸ γύρισμα θουβῶ—σὰν μνήμη μελωδίας
καὶ θύμησης ξανάνιωμα καὶ λυτρωμοῦ εὐδία.

Νᾶταν νάρχόταν ὁ καιρὸς που ἤμουνα παιδάκι
κι’ ἀμέριμνος ἐγύριζα στὴ θάλασσα, σὰ δάση...

ΧΑΡΗΣ Δ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Η ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ

Κατάντησαν τόσο συνηθισμένα τὰ ὅσα λέμε καὶ γράφομε —κάθε φορά πού καλούμαστε στὸ μεγάλο προσκόνημα τοῦ 21— πού, πολλές φορές, τὰ ἐπαναλαμβάνομε τυπικά, σχεδὸν μηχανικά. Γυνὰ ἀπὸ κάθε ἐσωτερικὴ φωτιὰ καὶ δίχως παλμὸ κανένα. Ἀσυνκίνητα, ἐπιτόλαια, νεκρά, ἄγωνα... Ὅπως ἄγωνα μένει καὶ ἡ σχετικὴ ἀνατόληση, ἀνίκανη ν' ἀναεώσει καὶ νὰ φτερώσει τίς συνειδήσεις πρὸς τίς κορφές τοῦ χρόνου. Βέβαια, οἱ ἀποφασιστικὲς ὥρες μᾶς βόισκον ἐτοιμοὺς γιὰ ὅλα. Στὸν κύκλο, ὅμως, τῆς καθημερινῆς ζωῆς τὰ πάντα τυλίγει ἡ πεζότητά, οἱ σκέψεις ξεθωιάζουν καὶ γιὰ τοὺς ἀγῶνες τῶν ἰδανικῶν ἀφήνεται ἀνοιχτὲς μονάχα οἱ περιθώριες στιγμές.

Δὲ νομίζω πὼς γιὰ ὅλα ἐτοῦτα φταίει μονάχα ἡ βιοπάλη. Αἰτία εἶναι, βασικά, ἡ ἀδιαφορία πού δὲ μποροῦν νὰ σπᾶσουν οἱ συμβατικοὶ γιορτασμοὶ καὶ οἱ καθιερωμένους ἐπίσημους ἐκδηλώσεις.

Μὰ ἂν τὰ καταφέρναμε νὰ ζοῦμε πὸ ἔντονα, πὸ βαθειὰ καὶ πὸ ἐνεργητικά τίς ἐθνικὲς μας ἐπετείες θὰ κερδίζαμε σταθερότερη πνοὴ καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ δίναμε συνέχεια σὲ κάθε ὥραία προσδοκία μας. Γι' αὐτὸ πιστεύω πὼς εἶναι καιρὸς νὰ φροντίσουμε νὰ προσλάβουν οἱ πανηγυρισμοὶ μᾶς χαρακτῆρα ὅσο τὸ δυνατό οὐσιαστικώτερο καὶ καθολικώτερο. Καὶ νὰ προσεξοῦμε νὰ στηρίζονται πάντα ἀπάνω σὲ πρόθεση παιδευτικὴ καὶ νὰ παρουσιάζουν, χρόνῳ μὲ τὸ χρόνο, ὁλοένα καὶ νέες πλειοφάνειες, πού νὰ προκαλοῦν τὸν ἐποικοδομητικὸ στοχασμὸ, νὰ καλλιεργοῦν τὸ πλοῦσιο αἴσθημα καὶ νὰ συγχροτοῦν πνευματικά. Νὰ δουλεύουν ἀκατάπαυτα τὴν ἐθνικὴ αὐτοσυναίσθηση καὶ νὰ κρατοῦν στίς ψυχὲς ἀνήσυχη σήντα τὴν ἔγνοια γιὰ τὰ ὥραία καὶ τὰ μεγάλα —προπαντὸς γιὰ τὴν ἀξιοποίηση καὶ τὴ συνέχισή τῆς παραδόσης.

Ἡ κληρονομία τῶν ἠρωϊκῶν πατέρων μας τοῦ 21, πού Ξαναζωντανεύει μὲ τοὺς ἀγῶνες καὶ τὸ θάνατό τους τὴν Ἑλλάδα, στέκει γιὰ τὴ σύγχρονη ἐθνικὴ πορεία μας ἢ μοναδικὴ ἀφετηρία. Ἀπ' ἐκεῖ, κυρίως, Ξεκινήσαμε σὰν κόσμος νεοελληνικός. Κι' ἀπάνω της, τὴν ὥρα πού βγαίναμε μέσ' ἀπὸ τὴν ἀτελείωσι καὶ τὸ χάος, οἴξαμε τὰ θεμέλια τοῦ κράτους μας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Συνεπῶς, ἔχομε ὑποχρέωση νὰ λογαριαζοῦμε σὲ κάθε βήμα μας τὰ μέτρα τοῦ 21. Καὶ νὰ διατηροῦμε μέσα μας, τὴν κάθε στιγμή, τὴν πνοὴ πού τὸ δημιουργήσε. Ἡ ἐπέτειος τὸν ἐπιβάλλεται νὰ χρησιμοποιεῖται σὰν σταθμὸς γιὰ προσεκτικὸ ἐθνικὸ ἀπολογισμὸ καὶ γι' ἀνακατάταξη τῶν δυνάμεών μας. Ἐποὶ οἱ προστάθειές μας θὰ διατηροῦν τὴν δρασερότητά τους καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητά τους. Καὶ στὰ ἔργα τὰ μεγάλα καὶ στίς καθημερινές μας ἀσχολίες. Τὸ αἶτοιο τότε θὰ σφρηλατεῖ διαρκῶς τὴν προσωπικότητά του καὶ οἱ ἐνδογενεῖς του θὰ στέκον στὸ ὕψος τοῦ δημόσιου λειτουργήματος.

Οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες ἔχομε νὰ παλαίσομε μὲ πολλές ἀντιξοότητες. Κι' εἴμαστε μιὰ χοιρῆτά μόνο. Γι' αὐτὸ δὲ μπορούμε νὰ ὑπολογίζομε πολὺ ἀπάνω στὰ τυχόν ὕλικά μας ἀποκτήματα. Ἐκείνο πού μᾶς κρατῆσε ὡς σημεῖρα στὴ ζωὴ εἶναι ἀπλούστατα ἡ εὐτυχία μας καὶ ὁ ἔρωτας τῶν ἰδανικῶν. Τὴν εὐτυχία αὐτὴ καὶ τὸν ἔρωτα τοῦτο νὰ τὰ βαθύνομε, λοιπόν. Γιὰ νὰ μὴ περιοριζομαστε σὲ ξεσπάσματα μόνο. Νὰ τὰ καταστήσομε ἀχώριστο σύντροφο μας. Μὲ τὸ συστηματικὸ φωτισμὸ τῶν μαζῶν. Γιατί, γιὰ νὰ ἐπιτελέσομε ὅ,τι μᾶς ἄφησαν σὰν διεκδίκηση καὶ σὰν αἴτημα οἱ πρόγονοι μας, χρειάζεται ἀδιάλειπτος ἀγῶνας καὶ μόχθος τραγίς.

Εἶναι οἱ ἀλύτρωτοι, εἶναι οἱ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι, εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ἀνομιλία, εἶναι ἡ φτώχεια, εἶναι τὸ χρέος τὸ πολιτιστικὸ. Τὸ καθένα χωριστὰ —κι' ὅλα μαζί —ἀποτελοῦν ὑποθέσεις μεγάλες, καθήκοντα ἀδυσώπητα, προβλήματα πού βιάζον λύσεις.

Δὲν πρόκειται νὰ ξεετάσω ἕνα-ἕνα τὰ δύσκολα αὐτὰ θέματα. Θὰ σταματήσω μόνο, γιὰ μιὰ στιγμή, στὸ πρῶτο. Γιατί θεωρῶ βασικὸ μειονέκτημα γιὰ τὸν Ἕλλητισμὸ τὴν ἐθνικὴ διάσπαση. Καὶ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ὑποδούλων ἀποτελεῖ τὴν κυριώτερη ὑπόθεσιν τοῦ 21. Ὁ Ἕλλητισμὸς γιὰ νὰ πετύχῃ ἀνετώτερη τὴ μελλοντικὴ του πορεία πρέπει νὰ περισυλλέξῃ καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ ὅλες τὸν τίς δυνάμεις. Καὶ τὸ 21 γιὰ νὰ δικαιοθῇ ἀπόλυτα πρέπει νὰ κερδίσουν τὴν ἐλευθερία τους ὅλοι οἱ Ἕλληνες.

Δὲ διατυπώνω σοβινιστικὲς ἀπόψεις. Οὔτε καὶ διακατέχομαι ἀπὸ ἀνερομάτιστο μεγαλοϊδεατισμὸ. Ἀπλούστατα θεωρῶ

τή δουλεία κατάρα και ὄνειδος. Σάν σκόληρα πού κατατρώγει καί τή σάρκα καί τὸ πνεῦμα. Καί πιστεῖω τὴν ἐλευθερία σάν τὴν πρῶτιστη ὑποχρέωση τῶν ἀτόμων καί τῶν λαῶν. Καί τὸ κράτος, λοιπόν, καί ὁ ἑλληνικὸς λαὸς στὸ σύνολό του, κ' οἱ ὑπόδουλοι εἶναι καιρὸς νὰ βροῦν τρόπο γιὰ τὸν ὀριστικὸ τεματισμὸ τῆς βρυσίας πὸν ὑφιστάμεθα σάν ἔθνος. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἐθνικῆς ἀποκλήρωσης νὰ γίνῃ βίωμα σ' ὅλους μας.

Οἱ ἐρασιτεχνισμοί, οἱ σπασμοδικότητες κ' ἡ ἀδιαφορία νὰ δώσουν τὴ θέση τους στὴ συστηματικὴ κ' ἀποφασιστικὴ ἐργασία.

Τέτιο ἀντιλαμβάνομα τὸ μάθημα τοῦ 21. Πού θάχομε δικαίωμα νὰ προσκυνήσομε τὸ βωμὸ τὸν ἂν προηγουμένως νιώσομε τὰ διδάγματά του σ' ὅλο τὸ πλάτος τους κ' ἂν ἤδη πήραμε τὴν ἀπόφαση νὰ συνεχίσουμε τὸ ἔργο τῶν πατέρων μας. Ἄς προσέξουμε τὴ σχετικὴ λεπτομέρεια οἱ Κύπριοι. Κι' ἂς γάνουμε συνθήμιά μας τὴ σύντονη δρόση πὸν χροιάζεται γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῶν προσφατῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ἐθναρχικῆς ἡγεσίας μας καί τῶν προσφατῶν διεθνῶν εὐνοϊκῶν συνθηρῶν. Στὶς ἐπάλξεις ὅλοι. Μὲ μοναδικὴ ἐγνοια τὴν ἐγνοια τῆς Νίκης. Οἱ ζωντανοὶ λαοὶ δημιουργοῦν μονάχοι τους τίς τύχες τους. Μὲ τὸν ἀγῶνα τους καί τὴν αὐταγῶνησή τους.

Φ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ

Ὁ Τουλγιάρ.

Ὁ Τουλγιάρ πούληθηκε γιὰ 250,000 λίρες. Δὲν εἶναι ἄνθρωπος, γιὰτι κανένας ἄνθρωπος σήμερα δὲν πούλεται ἀτομικά, κ' ἂν πούληθῆι δὲ φτάνει ποτὲ τὴν τιμὴ τοῦ Τουλγιάρ. Εἶναι ἄλογο ὁ κ. Τουλγιάρ, τὸ ἄλογο τοῦ Ἀλῆ Χάν, πὸν βρόδισε τὸν πρῶτο δρόμο στὶς τελευταῖες ἱπποδρομίες τῆς Ἀγγλίας.

Πολλὲς θλιβερὲς σκέψεις πέρασαν ἀπ' τὸ νοῦ μου, σὰ διάβασα τὴν εἰδηση τοῦ Ρέντορ.

Πάει, ἔξευτελίστηκε ἡ λίρα, εἶπα, γιὰ νὰ χροιάζονται 250 χιλιάδες γιὰ νὰ πάρει ἓνα ἄλογο! Μὲ τὴ λίρα ὅμως ἔπεσε κ' ἡ Ἀγγλία, πὸν τὴν ἔχει γιὰ ἐθνικὸ τῆς νόμισμα, καί μὲ τὴν Ἀγγλία ἔπεσαν κ' οἱ φιλελεύθερες ἰδέες πὸν ἔχουν τὴν Ἀγγλίκα πατριδα. Μὰ κ' ἂν παραβλέγομε τὸν ἔξευτελισμὸ τῆς λίρας, ὁ τέτοιος ἠφρομὸς τῆς τιμῆς τοῦ ἄλόγου εἶναι, χωρὶς ἄλλο, ἔξευτελισμὸς τῆς

τιμῆς τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι εὐτύχημα, πὸν ὁ νόμος δὲν ἐπιτρέπει τὴν πώληση ἀνθρώπων, γιὰτι θὰ βλέπαμε τὰ ζῶα καί θὰ ντερεπόμαστε, καί μάλιστα τὸν κ. Τουλγιάρ!

Μὰ καί τὴν Τέχνη καί τὴν ἐπιστήμη ἔχει διασύρει ὁ κ. Τουλγιάρ μὲ τὴ μυθικὴ τιμὴ του. Ὁ ἀρχαιότερος καί τελειότερος κώδικας τῆς Γραφῆς ἀγοράστηκε ἀπ' τὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Βορρεταικοῦ Μουσείου, ὅταν ἡ Κυβέρνηση τῶν Μπολσεβίκων ἄρχεισε τὸ Ξεπούλημα, γιὰ 100,000 λίρες, δηλαδὴ στὰ 2)5 τῆς τιμῆς τοῦ ἄλόγου. Κι' ὁ Πατριάρχος κώδικας τοῦ Πλάτωνα, στὴν ἴδια περιόπου τιμῆ ἀγοράστηκε ἀπ' τὴν ἴδια Βιβλιοθήκη. Κι' ἀπὸ τὸν Πλάτωνα λοιπόν ὁ κ. Τουλγιάρ πολιτιμότερος.

Δὲν εἶναι παραδοξολογίες, ἀλήθεια, οἱ ἀριθμοί, οὔτε γιὰ γέλοιο οἱ διαπιστώσεις. Γιὰ κλάματα μπορεῖ, γιὰτι ἡ Γραφὴ, ἡ βαθεῖα ἠθικὴ σκέψη, τὸ αἰώνιο, τὸ πραγματικὸ, ἔχουν κατὰ λιγώτερο ἀπ' τὴ μισὴ τιμὴ ἐνὸς ἄλόγου, γιὰτι τὸ ξέβαθο, τὸ ἐφήμερο, τὸ φαινομενικὸ εἶναι οἱ ἀξίες, πὸν ἔχουν σήμερα πέραση στὴ ζωῆ. Κι' ὁ Τουλγιάρ τρέχει σήμερα. Σὲ τοῖα τέσσερα χρόνια ἡ ταχύτητά του αὐτὴ θάχει ξεπεραστεῖ. Ἴσως μάλιστα κ' αὐτοῖο νάνα ψόφιος. Ἐκτιμήθηκε ὅμως γιὰ 250,000 λίρες γιὰτι ἐκπροσωπεῖ τὸ ἐφήμερο τὸ ξέβαθο. Ἡ ταχύτητα χωρὶς ὑπολογισμὸ, χωρὶς τὴν ἠθικὴ κρίση τῶν συμπαραοραστῶντων, κυριαρχεῖ στὴ ζωῆ σήμερα. Ὅποιος περάσει, ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους, ἀδιάφορο πῶς, αὐτὸς ἔχει τὴ μεγαλύτερη ἀξία. Κι' ὁ Τουλγιάρ ξεπέρασε ὅλα τ' ἄλογα γι' αὐτὸ εἶναι καί τὸ πολιτιμότερο ἀπ' ὅλα. Εἶναι προτιμότερο νὰ μὴ γίνῃ σύγχυση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ ἄλογο.

Σήμερα ἐγίνε ἀντικείμενο διεθνοῦς ἐνδιαφέροντος ἡ τιμὴ τοῦ ἄλόγου. Αὐτοῖο δὲν ἀποκλείεται νὰ γίνῃ ἀντικείμενο διεθνῶς ἀνησχίας κ' ἡ ἄγεια του, κ' ἂν (ὁ μὴ γένοιτο!) προσβληθῆι ἀπὸ καμιὰ γαστριτίδα, νὰ νανλωθῆι εἰδικὸ ἀεροπλάνο γιὰ τὴ μεταφορὰ τοῦ διασημότερου κτηνιάτροου παρὰ τὸ πλεονό τοῦ ὑψηλοῦ ἀσθενοῦς. Καί δὲν ἀποκλείεται ἀκόμη κ' ἡ ἐκδοση εἰδικοῦ δελτίου μὲ τὴ θερμοκρασία του κ' ἴσως καί περιγραφή τῶν κενώσεών του.

Ἐνα κοῦμα εἶναι εἰχάριστο σ' ὅλη αὐτὴ τὴν ὑπόθεση ὅτι τὰ ζῶα δὲ ξεύρουν γοαμματα οὔτε μιλούν. Γιατι ἄλλοιως, ἂν ὁ Τουλγιάρ, ὕστερα ἀπ' τὸ δικὸ του ἰατρικὸ δελτίο, διάβαζε τὴν εἰδηση ὅτι «εἰς τὰς πλημμυρισμένας πε-

ριογὰς συμβαίνουν καθημερινῶς θάνατοι ἀπὸ στεροχείας» θάλεγε τὸ λιγότερο «Βρὲ ἀδερφέ! αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι τελείως ἔψω».

ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣ ΤΟΜΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Δημ. Σ. Λευκάτου, Κεφαλονίτικα Γνωμικά. Πρακτικὲς καὶ φιλοσοφικὲς παροιμίαι χωρισμένες σὲ κεφάλαια κατὰ τὸ θέμα τους. Ἀθήνα (1952) 16ον σ.π.θ' + 224 + 1 χάρις + 6 εἰκόνες.

Εἶναι τόσα πολλὰ τὰ κείμενα καὶ τὰ βιβλία, ποὺ δημοσιεύονται κάθε χρόνο ἀπὸ ἐρασιτέχνες λαογράφους, ὥστε νὰ χωρετίζεται μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ κάθε βιβλίον ἢ μελέτη εἰδικοῦ πάνω στὰ λαογραφικά θέματα.

Ἡ Λαογραφία πρέπει νὰ γίνῃ ἐπιστήμη καὶ γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ πρέπει νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸν ἐρασιτεχνισμό καὶ νὰ μῆναι μέσα στὸν κύκλον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας. Ἄν δὲν τῆς δοθῇ περισσότερον βάθος καὶ ἀνάλυση, ἂν ἐξακολουθῇ, ὅπως γίνεται κατὰ μεγάλο μέρος σήμερα, ν' ἀποτελῇ απλὴ περιγραφοῦ περιέργων ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ποὺ, ὅπως παρουσιάζονται, φαίνονται παράλογα μέσα στὸν πολιτισμὸ μας, ἀπλὰ ἀπομεινάρια παλαιότερων χρόνων, ἢ λαογραφικὴ ἐργασία θ' ἀποτελῇ ρομαντικὴ ἐνασχόληση. Χωρὶς ἀξιομστε ἐπιτόπιες ἐρευνες, μεθοδικὲς ταξινομήσεις ὕλικου, ἀναλυτικὲς μελέτες τοῦ ὕλικου τούτου, συγγραφεὲς ἐπὶ τῶν γενικῶν ἀσχῶν τῆς Λαογραφίας ἀπὸ ἀνθρώπους καλὰ κατηρημένους τὸ θέμα τοῦτο κ' ὄχι ἀπλῶς ὀδηγίες σὲ ὕλικὸ νὰ συλλέγεται. Δὲν θέλω φυσικὰ νὰ πῶ ὅτι οἱ ὀδηγίες εἶναι περιττές.

Ἡ Λαογραφία, ἂν θέλουμε νὰ γίνῃ ἐπιστήμη, πρέπει νὰ ἔχῃ ὡς θέμα τῆς τῆς μελέτης τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, κοινωνικοῦ, πνευματικοῦ καὶ ὕλικου. Χωρίζομε τὸν πολιτισμὸν στὰ τρία αὐτὰ εἶδη, ὅχι πὸς μπορεῖ πράγματι νὰ χωρισθῇ, ἀφοῦ τὸ ἓνα ἐξαρτᾶται, συμπληρώνεται καὶ κατανοεῖται μόνο ὅταν συνδέεται μὲ τὸ ἄλλο, ἀλλὰ γιὰ νὰ εὐκολοποιήσῃ τὴν μελέτη του, ὅπως χωρίζομε τὸν ἄνθρωπον σὲ σωματικὴ, ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ὑπόσταση λαο' ὅλη τὴν ἀλληλοεξάρτηση τῶν τριῶν ὑποστάσεων μεταξὺ τους.

Ἄν πάρουμε τώρα τὸν ὀμαδικὸ πνευματικὸ πολιτισμὸν, θὰ δοῦμε ὅτι ἐκδηλώνεται στὰ δημοτικὰ τραγούδια, τὶς παροιμίες, τὰ παραμύθια, τοὺς μῦθους, τὶς παραδόσεις καὶ πρέπει νὰ μελετᾶται, κατατάσσεται, κρίνεται καὶ ἀξιολογῆται ὅπως περίπου συμβαίνει καὶ μὲ τὴν προ-

σωπικὴ δημιουργία τῶν ἀτόμων. Καὶ ὅπως ἐκεῖ, γιὰ νὰ ἐμβαθύνουμε στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, πρέπει νὰ γνωρίσουμε τὴν ζωὴ του, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἢ προσάθεμα τῶν ἐπιστημῶν λαογράφων πρέπει νὰ εἶναι νὰ γνωρίσουν τὴν ζωὴ τοῦ λαοῦ. Καὶ γιὰ νὰ τὸ κατορθώσουν πρέπει νὰ χωρίσουν σὲ τομεῖς τὴν χώρα, ποὺ θέλουν νὰ μελετήσουν, νὰ διαλέξουν τὸ χωριὸν, ποὺ θὰ ἔχουν ὡς ἔδραν τους καὶ ἀπὸ ὅπου θὰ κἀμνον τὶς ἐξορμήσεις των σ' ὅλη τὴν περιοχὴ, νὰ καθίσουν ἐκεῖ σωστὸ ἓνα χρόνο, νὰ παίρνουν μέσους σ' ὅλες τὲς ἐκδηλώσεις τῶν χωρικοῦν, ν' ἀπομεινωθοῦν, ἂν εἶναι δυνατό, μαζί τους καὶ νὰ καταγράφουν ὅλες τὲς ἐκφάνσεις τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ κ' ὕστερα νὰ ρθοῦν πίσω στὸ κέντρο τους γιὰ νὰ συνθέσουν τὴν μελέτη τους, ποὺ μπορεῖ νὰ βῆναι σὲ τρία μέρη, ὅπως διαορέσαμε τὸν πολιτισμὸν πρὸ πάνω. Ἄν, ἐν τῷ μεταξύ, χρειασθῇ, κατὰ τὴν συγγραφὴ τῆς μελέτης, νὰ κάθοδος στὴν περιοχὴ γιὰ νὰ ἐξακριβωθῇ κάτι, νὰ γίνεταί χωρὶς ἀνάβολη. Στὸ κέντρο θὰ γίνονται ἀνακρινώσεις πάνω στὸν τρόπο ἐργασίας καὶ συζητήσεις μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν λαογράφων ἢ τῶν συνέδρων, ἂν πρόκειται περὶ συνεδρίου, καὶ ἔτσι νὰ προάγεται ἡ ἐρευνα. Δὲν προάγει κανεὶς τὴν λαογραφία σὰν κάθεται στὴν πολυθρόνα τοῦ γραφείου του καὶ ζητᾶει πληροφορίες ἀπὸ τὰ τυχόντα πρόσωπα, γιὰ νὰ συνθέσῃ τὴν μελέτη του. Τὸ γράψαμε ἤδη στὸν Πρόλογον τῶν «Κυπριακῶν Μῦθων» μας.

Ἴδου γιὰ τὴν χωρὶς μαστε γιὰ τὴν ἐκδοση τῶν «Κεφαλονίτικων Γνωμικῶν» τοῦ κ. Δημ. Λουκάτου. Στὴν εἰσαγωγὴν του ὁ συγγραφεὴς σ. ζ' ἐκθέτει τὸν τρόπο τῆς συλλογῆς τῶν παροιμιῶν του, ποὺ εἶναι σύμφωνα μὲ ὅτι εἶπαμε. «Πηγὴς γιὰ τὴν συγκέντρωση τῶν Κεφαλονίτικων γνωμικῶν, γράφει, χρησιμοποίησα πρῶτα-πρῶτα τὴν ἀτομικὴ συλλογὴ μου, ποὺ, ἄσχετα ἀπὸ τὴν πλοῖα παιδικὴ μου θήμηση, ἄρχισα νὰ τὴν καταρτίζω τὰ χρόνια 1931-1934, ὅταν διορίστηκα καθηγητῆς στὶς Κεραμίδες καὶ μάζεψα ὁ ἴδιος ἢ μὲ τὴ βοήθεια τῶν μαθητῶν μου, παροιμίες ἀπ' ὅλα τὰ χωριά τῆς Λιβαθῶς. Ἀκολούθησαν ἔπειτα ταξίδια μου στὴν Κεφαλονία, τὰ καλοκαίρια ποῖν καὶ μετὰ τὸν πόλεμον, ποὺ πῆρα κ' ἀπὸ ἄλλες περιφέρειες παροιμίες καὶ λαογραφικὸ ὕλικον».

Αὐτὴ εἶναι ἡ γραμμὴ ποὺ ἀκολούθησε ὁ συγγραφεὴς καὶ κατορθώθηκε νὰ μαζέψῃ 1415 παροιμίες, νὰ τὲς ἐξημεύσῃ, νὰ τὲς κατατάξῃ σύμφωνα μὲ τὴν εἰδο-

λογική ταξινόμηση σέ κεφάλαια κατά τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ χρήση τους, ὥστε εὐκόλα ἐκεῖνος ποὺ θὰ χρησιμοποιήσῃ τὴ συλλογὴ αὐτὴ νὰ βροῖσῃ τὶς σχετικὲς παροιμίες στὰ σχετικὰ κεφάλαια καὶ νὰ μπορῇ νὰ ἀντιλαμβάνεται τὴ διαγωγὴ τοῦ λαοῦ, τὸν τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ἐνεργεῖν σὲ μιὰ ὀρισμένη περίσταση, μὲ ἄλλα λόγια, ν' ἀντιλαμβάνεται ἓνα μέρος τοῦ πολιτισμοῦ του. Νά, γιατί ἡ κατὰ τὴν αὐτὴ κρίνεται ὡς καλύτερη ἀπ' ἄλλες τῆς ἄλλες, γιατί προβάλλει πολιτισμό. Ὁ λαὸς δίδει σὲ παραγγέλματα τὸ ἀποκοσμάλλωμα τῆς πείρας του καὶ διδάσκει ἕως ἐπερχόμενες γενεές, κατὰ ἓνα τρόπο πρακτικό, ὀφελιμιστικό, πῶς πρέπει νὰ δ ι ἄ γ ο υ ν.

Μήπως οἱ δέκα ἐντολές τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης δὲν εἶναι κατωμένες πάνω στὴν ἴδια κοινοκινή γραμμὴ; Μήπως π.χ. τὸ «τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὐ σοὶ γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς» (Ἐξ. κ', 12) δὲ δίδει πρῶτα ἓνα παραγγέλιμα «τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου» καὶ δὲν τὸ συμπληρώνει μ' ἓνα ὀφελιμιστικό σκολο «ἵνα εὐ σοὶ γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς» ἀπαράλλακτα ὅπως στὴν παροιμία τοῦ κ. Λουκάτου (460) «ποῦ τοῦ γονιοῦ τὸν δὲ γροικὰ, κακῶς-κακοῦ θὰ πάη»; Δὲν παίζουν λοιπὸν οἱ παροιμίες τοῦ λαοῦ τὴση σημασία στὴ ῥύθμιση τῆς διαγωγῆς του, ὅση περίπου οἱ δέκα ἐντολές; Γράφουμε στὶς προμετωπίδες ἑνὸς βιβλίου ἢ μᾶς μελέτης μας ἓνα σοφὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Κομφούτσιου ἢ τοῦ Βούδδα ἢ τοῦ Νίτσε, ἐνῶ πλημμυρίζουμε ἀπὸ λαϊκὰ σοφὰ ἀποφθέγματα γιὰ κάθε θέμα μας, ἂν θέλαμε νὰ τὰ χρησιμοποιοῦσαμε. Καὶ παίρνουμε μερικὰ στὴν τύχη ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ κ. Λουκάτου: (882) «Γιὰ νὰ ἴσῃ ὁ φτωχὸς τὸ δίκιο του, πρέπει πρῶτα-πρῶτα νὰν τὸ ἴσῃ, ὕστερα νὰ ἴσῃ νὰν τὸ πῆ, κ' ὕστερα νὰ ἴσῃ ἄθρωπο νὰν τ' ἀκούσῃ». (1086) «Καλύτερα ἓνας κακὸς συνδισαστός, παρὰ μιὰ δίκη κερδισμένη». (758) «Ἄ θὰν τὴ δόξῃς τοῦ φιδιοῦ, δῶσ' του τὴ στο κεφάλι». (794) «Ἡ βαρύτερη δουλειὰ εἶν' τὸ καθισιό».

Τὴν ἐργασία τοῦ κ. Λουκάτου τὴν παρουσιάζουμε ὡς ὑπόδειγμα γιὰ ὅσους θέλουν ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τέτοιον εἶδος ἐργασίας. Ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ Εἰσαγωγὴ (σ.ε'-κ'), τὴν ὁποῖαν ἀκολουθοῦν οἱ παροιμίες χωρισμένες σὲ ἐννιά κεφάλαια, τὰ ἔξης: Α' Παροιμίες μὲ φυσικό περιεχόμενο, Β' Παροιμίες μὲ οἰκογενειακὸ περιεχόμενο, Γ' Παροιμίες μὲ

κοινωνικό περιεχόμενο, Δ' Παροιμίες μὲ οικονομικό περιεχόμενο, Ε' Παροιμίες μὲ θρησκευτικό περιεχόμενο, ς' Παροιμίες μὲ πολιτικό καὶ νομικὸ περιεχόμενο, Ζ' Παροιμίες μὲ ἠθικό περιεχόμενο, Η' Παροιμίες μὲ συναισθηματικὸ περιεχόμενο καὶ Θ' Παροιμίες μὲ διανοητικό περιεχόμενο. Τὸ καθένα πάλι ἀπ' αὐτὰ τὰ κεφάλαια ὑποδιαιρεῖται σὲ μικρότερα καὶ στο τέλος (σ. 209-224) ὑπάγει «Ἐυτεῖρησ τῶν Παροιμιῶν ἀπὸ τὶς κυριότερες λέξεις τους». Ἔτσι τὸ «Ἐυτεῖρησ» αὐτὸ ὑποβοηθεῖ στὴ λημματοθετικὴ ταξινόμηση, ποὺ εἶναι ἡ ταξινόμηση, ποὺ ἀκολούθησε ὁ Πολίτης στὶς Παροιμίες του καὶ οἱ περισσότεροι ὡς τώρα συλλογεῖς καὶ λαογράφοι.

Μὲν τώρα νὰ ἔξετάσουμε κατὰ πόσο τὰ κεφάλαια, στὰ ὁποῖα ὁ κ. Λουκάτος χωρίζει τὶς παροιμίες του, εἶναι τὰ καταλλήλιστα. Νομῶς πὼς καὶ σ' αὐτὸ ὑπέθεσε ἐπιτυχῶς ὁ συγγραφέας, ἀδιάφορο ἂν στὸ μέλλον, ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου καὶ νέων παροιμιῶν, παραστῆ ἀνάγκη νὰ τροποποιηθοῦν κάπως. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅμως καλύτερα εἶναι νὰ κρατηθῇ αὐτὸ τὸ διάγραμμα καὶ γι' ἄλλες τοπικὲς συλλογές «ὥστε μὲ τὴν ἐνιαία κατὰτάξιν τους νὰ μορφοῦμε νὰ τις μελετοῦμε συγγροικῶς», ὅπως τονίζει καὶ ὁ συγγραφέας. Ἐκεῖνο ποὺ μορφοῦσε νὰ προσέξῃ περισσότερο ὁ κ. Λουκάτος εἶναι ἡ τοποθέτηση τῶν παροιμιῶν μέσα στὰ κατὰ περιεχόμενο κεφάλαια. Γιατὶ μερικὲς παροιμίες ποὺ ἀνήκουν ἐννοιολογικὰ σὲ ἄλλα κεφάλαια τις ἔχει βάλει σ' ἄλλα. Π. χ. ἡ παροιμία 1042 «ζωντανὸς ἄγιλος μῆτε νὰν τσοῦ προσκυνᾷς μῆτε νὰν τσοῦ πιστεῦσῃ», «δηλ. ἀνθρώπος ποὺ προσποιεῖται τὸν ἅγιο», δὲν ἀνήκει στὶς παροιμίες μὲ θρησκευτικὸ περιεχόμενο, παρὰ στὶς παροιμίες μὲ «ἠθικό περιεχόμενο», ὅπως καὶ ἡ παροιμία 1044 «μῆτε μὲ τσ' ἄγιλος νὰν τὰ βάνης, μῆτε μὲ τσοῦ ζουρλοῦς», ποὺ εἶναι βαλμένη στὶς παροιμίες μὲ «θρησκευτικὸ περιεχόμενο» ἀνήκει μᾶλλον στὶς παροιμίες μὲ «διανοητικὸ περιεχόμενο».

Ἀπὸ μιὰ πρόχειρη σύγκριση ποὺ ἔχουμε τῶν παροιμιῶν τῆς Κεφαλονίας μ' αὐτῆς τῆς Κύπρου, βρήκα πὼς ὑπάρχουν περίπου 400 κοινές, ποὺ λέγονται σχεδὸν πανομοιότυπα ἢ μὲ ἐλάχιστες παραλλαγές. Ἔτσι φαίνεται ἄμεσως πόση συνοχὴ ἔχει ὁ νεοελληνικός πολιτισμός, παρόλο ποὺ ἡ Κεφαλονιά εἶναι τὸ δυτικότερο καὶ ἡ Κύπρος τὸ ἀνατολικότερο τμήμα τοῦ ἐλληνισμοῦ. Καὶ βλέπουμε πὼς ἀπὸ τὴ συγκριτικὴ μελέτη μορφοῦμε νὰ καταλήξουμε σὲ ὁμοότερες κρί-

σεις γὰ τὴν ἔννοια τῶν παροιμιῶν. Π.χ. ἡ ἵπ' ἄρ. 271 κεφαλονίτικη παροιμία λέει «ξενγαρώνει ὁ θεὸς δυὸ κακοὺς, κι ἔτσι χαλάει μαζὶ δυὸ σπῖτια» καὶ σημειώνει ὁ κ. Λουκάτος «τὸ λένε, ὅταν συμπεθερέθουν δυὸ κακὲς οἰκογένειες». Γιὰ τὴν ἴδια περίπτωση ὁ Κυπριαὸς λέει «ὁ θεὸς ἐντὶς στραβώνει δυὸ σπιδῖα» ἔναν τζαὶ καλόν» δηλ. ὁ θεὸς δὲ στραβώνει δυὸ σπῖτια, παρὰ ἓνα καὶ καλά, καὶ νομίζω πὼς ἡ κυπριακὴ εἶναι ἡ ἀρχικὴ μορφή τῆς παροιμίας, γιατί εἶναι κι ἡ πρῶτη. Δηλ. ὁ θεὸς σμίγει δυὸ κακοὺς καὶ κάνει μιά οἰκογένεια (σπῖτι) κι ἔτσι στραβώνει ἓνα σπῖτι γιὰ καλά καὶ δὲν ἀφήνει ἔνα-ἔνα τοὺς δυὸ κακοὺς νὰ χαλάσουν δυὸ σπῖτια μὲ τὸ νὰ σμίξει ὁ ἓνας μ' ἓνα καλὸ πλάσμα κι ὁ ἄλλος μὲ ἄλλο. Ἐνῶ στὴν κεφαλονίτικη παροιμία δὲ φαίνεται πὼς ὁ θεὸς χαλάει μαζὶ δυὸ σπῖτια ὅταν ξενγαρώσει δυὸ κακοὺς. Ἐπίσης ἡ ἔννοια τῆς ἵπ' ἄρ. 565 κεφαλονίτικης παροιμίας «συμπεθεριά καὶ κουμπαραῖα, ἀλάργ' ἀπὸ τῆ γειτονιά», πὸν ὡς λόγος δίδεται «γιατὶ ἡ γειτονιά ξέροι τί ἦσαν πρωτύερω» νομίζω πὼς δὲν εὐσταθεῖ, ὅταν συγκριθῆ μὲ τὴν κυπριακὴ παροιμία «ποὺ μακριὰ κουμπάρεινε τζαὶ πὸν κοντὰ συμπεθερέρεινε», καὶ πὸν σημαίνει πὼς πρέπει κανεὶς νὰ ἐπιδιώκῃ νὰ κἀνῃ κουμπάρους σ' ἄλλα χωριά (μακριὰ) γιὰ νὰ ἔχη κατάλυμα κι ἐπιστροφή καὶ βοήθεια σὲ κείνα τὰ μέρη καὶ ἀπὸ κοντὰ νὰ συμπεθερέει μὲ οἰκογένειες πὸν τὲς ξέροι. (Π6. τὴν παροιμία «πατοῦται ἀπὸ τὸν τόπο σου κ' ἄς εἶναι μαλομένο»). Ἔτσι πὸν καὶ πὸν βρίζω πὼς ὁ κ. Λουκάτος δὲν ἔδωσε ὅση ἔπρεπε σημασία στὴν ἀνάλυση τῆς ἔννοιας τῶν παροιμιῶν του.

Ἡ ἵπ' ἄρ. 1041 παροιμία

Ἄφεντ' ἀη-Γεράσιμε, μεγάλο ἴν
 φύλλο δὲ σειέτ' ἀπὸ δεντρί χωρὶς
 τ' ὄνομά σου
 τὸ θέλημά σου
 νομίζω πὼς δὲν εἶναι καθατὸ γνωμοζο, παρὰ δίστιχο ἀπὸ δημοτικὸ τραγοῦδι. Ἄγ ἦταν παροιμία θὰ ἔπαυρε ἄλλη μορφή. Στὴν κυπριακὴ οἱ στίχοι εἶναι ἔτσι:

Ἄ, Παναῖα Δέσποια, ἀπὸ ἴσαι
 ἴστο γρονὶσ σου
 (=θρονὶ σου)
 καμιά δουλειὰ δὲγ γίνεται, μὲ δίχα τῆς
 ἴβουλήσ σου

(Κ. Χρον. 10 (1934) 3-83).

Ὁ κ. Λουκάτος ἐκτὸς τῆς ἔννοιας τῆς παροιμίας δίδει στὶς ὑποσημειώσεις καὶ τὴν ἐρμηνεία τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων καὶ πολλὰς φροφές καὶ τὴν ἐτυμολογία τους. Ἔτσι γιὰ τὴ λέξη τ ρ α γ ἄ τ η ς

γράφει: «τραγάτης (σλαν.)' δραγάτης, ἀμπελοφύλακας. Ἄντιλαμβάνομαι ὅτι ὁ κ. Λουκάτος ἀκολουθεῖ τὴν ἐτυμολογία, πὸν παραδέχεται ὁ καθηγητὴς Ἀνδριώτης στὸ Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ του. Ὁ καθηγητὴς Ἀμαντὸς ὅμως στὸ Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον ἔτ. 1916, σ. 85 γράφει: «Οὗτο π.χ. ἔξ ἐπιγραφῆς Θεσσαλικῆς ἐβεβαώθη ἡ ἑλληνικότης καὶ ἀρχαιότης τῆς λ. ὀ ρ α γ ἄ τ η ς (ιδ. Ἐπιτηροῖα Πανεπιστημίου 1913/14 σ. 14) θεωρηθείσης καὶ ὑπὸ ἄλλων καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ G. Meyer (Neugr. St. B' 26) σλαβικῆς». Ἄν ἔτσι συμβαίη, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλειφθῆ ἡ ἐκ τῆς σλαβικῆς ἐτυμολογία;

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Λουκάτου ἔχει καὶ μιά ἄλλη ἀρετή: ὅτι ἀκολουθεῖ ὁμοίωση ὀρθογραφία τὴν ὀρθογραφία τῆς Γραμματικῆς τοῦ Ὁργανισμοῦ (Τοιανταφυλλίδη) καὶ τοῦ Ἐτυμολογικοῦ Λεξικοῦ τοῦ κ. Ἀνδριώτη. Μονάχα ἔτσι μποροῦμε νὰ καθιερώσουμε ἓνα ἑνιαῖο ὀρθογραφικὸ σύστημα καὶ εἶναι ἀνάγκη, γιατί ἡ κατάστασις εἶναι χαώδης. Ὁ καθένας κινιαντήσαμε νὰ ἔχουμε τὸ δικὸν ὀρθογραφικὸν σύστημα. Οὐτὲ αὐτὰ τὰ ἀναγνωστικὰ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου δὲν ἔχουν ἑνιαῖο ὀρθογραφικὸν σύστημα κι ἔτσι, καθὼς εἶναι κίολας γεμάτα τυπογραφικὰ λάθη, δὲν ἐξυπηρετοῦν πλήρως τὸ σκοπὸν τους. Νομίζω πὼς τὰ ἑλληνικὰ περιοδικὰ κίπως πρέπει χοοὶς ἄλλο ν' ἀκολουθήσουν ἓνα ἑνιαῖο ὀρθογραφικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖο σιγά-σιγά νὰ ἐπιβληθῆ καὶ νὰ λείψῃ ἡ ὀρθογραφικὴ ἀναρχία. Τὸ κακὸ πὸν γίνεται στὴν παιδεία καὶ στὰ ἑλληνικὰ γοομματα εἶναι ἀνυπολόγιστο. Ἔτσι κι ἀπ' αὐτῆς τῆς πλευρᾶς ὁ συγγραφέας μᾶς ἔδωσε κι ἄλλο παράδειγμα πὸς μίμηση. Κάτι ὁμως δὲν πρόσεξε ὁ κ. Λουκάτος: πὼς ὁ σύνδεσμος κ α ἰ μπροστὰ ἀπὸ φωνήεν (μ' ἐκθλοτροφο), ὅπως: κ ι ὕ σ τ ε ρ α, κ ι ἐ ρ ἰ γ ω σ ε, κ ι ἄ λ λ ο ς, κ ι ὄχι ὅπως γράφει ὁ κ. Λουκάτος, κ' ὕ σ τ ε ρ α (882), κ' ἐ ρ ἰ γ ω σ ε (898), κ' ἄ λ λ ο ς (897). Βλ. Γραμματικὴ Ὁργανισμοῦ σ. 76 § 161.

Γενικὰ ἡ ἐργασία τοῦ κ. Λουκάτου καὶ μεθοδικὴ εἶναι καὶ καλοδουλεμένη ὡς τὶς μικρότερες λεπτομέρειες. Ἐπιβάλλεται νὰ τὴν ἔχουν ἵπ' ὄψῃ ὅσοι ἀσχοληθοῦν μὲ τὴ συλλογὴ, μελέτη καὶ ἐκδοσι παροιμιῶν ἀπὸ ἄλλα μέρη. Μονάχα μὲ τέτοιον εἶδος συστηματικῆς μελέτης θὰ προαχθῆ ἡ Λαογραφία.

Κ. Π. ΧΑΤΖΗ-ΓΩΑΝΝΟΥ

Σ. Α. Σωφρονίου, Χρονικό (ποίημα), Λευκωσία, 1953, σελίδες 32.

Το «Χρονικό», απ' ό,τι ξέρω, είναι το δεύτερο βιβλιαράκι που έχει εκδώσει ο κ. Σωφρονίου. Το άλλο ήταν ένα παιδικό, που είχε καλή άπτηχηση ανάμεσα στους ενδιαφερομένους διδασκαλικούς κύκλους. Το «Χρονικό» είναι ένα εκτενές —σέ ελεύθερο στίχο—ποίημα, που δεν είναι τίποτε άλλο παρά μία έσωτερική ιστορία, μάλλον μία ιστορία ψυχής. Σαφές θέμα δεν έχει. Άπλως βλέπεις αποσπάσματα θεμάτων. Ύπάρχει όμως μία διάθεση, πολύ γνησία και συγκινητική. Είναι η διάθεση ενός νέου που αγωνιά, χωρίς να σέ ξεκουφάνει ή να φτάνει σέ έντυπωσιακές τραγικότητες, χωρίς να δίνει δικαιολογίες ή να ζητά εξηγήσεις και εϋθύνες.

Το ποίημα φέρει τή έγνη τής επίδρασης του Σεφέρη (ζάλου-ζάλου και του Καβάφη). Έννοείται, πώς η επίδραση αυτή δέ μένει στη μίμηση. Άλεξαντίας είναι μεταπλασμένη με προσωπικό τόνο και εκμεταλλευμένη με πολύ Κυπριακό τρόπο. Ίδιατέρας το τελευταίον έχει μεγάλη σημασία. Συγγά-πυκνά το Κυπριακό στοιχείο, παρμένο από την Κυπριακή παράδοση, ιστορία και φύση, φαίνεται χτυπητό και καλά τοποθετημένο, έστω και αν θύ δυσκολέψει τον μη Κύπριο άναγνώστη. (Ήάντως δεν μου φαίνονται σκόπιμες ούτε διαφοριστικές οι εξηγήσεις, που δίνει στο τέλος ο συγγραφέας για το ύλικό που χρησιμοποιεί, ακολουθώντας το παράδειγμα ζά-ποιων άλλων). Τοίτο είναι μεγάλο πλεονέχτημα στην ποίηση του, ενώ άλλοι Κύπριοι που γράφανε μοντέρνα ποίηση σχεδόν έξοστραζίσανε το Κυπριακό στοιχείο.

Είνα αλήθεια πώς ζάλου-ζάλου ύπάρχουν μερικοί άτυχεις στίχοι από τάση να ξαφιαστή ο άναγνώστης και όχι από τάση να δοθί το νόημα λιτά ή καλύτερα-κατά την έπιδιώξη των μοντέρνων, πεζά. Οι πιο ζάτω στίχοι, ενώ κλείουν ένα τόσο ζάωρο νόημα, άντηχούν σά φτιαχτοί έξαιτίας μερικών έπιστημονικών όρων, που μήτε πεζοί είναι μήτε λιτοί, αλλά ύπλως ψυχοί όροι όπως είναι όλοι οι όροι στην έπιστήμη, άφού αποτείνονται μόνο στο μυαλό:

Άγκαλιάσαμε το άκαθόριστο σύνολο,
παργανώζοντας τις μορφές
των άτομικών παραγόντων,
και στην έξαρση των θρυλικών μας
δέν άκούσαμε τις ίκεισιές του γειτονά
[μας].

Άς συγκριθί το κομμάτι αυτό με μία έξαιρετική λιτή είκόνα λίγο πιο μπροστά, την έξής:

Και κάνουμε σάν έντομα που θέλουν
να ξεφύγουν απ' το κλειστό παράθυρο
κι' άρχίζουν να κτυπάνε
το άδυσώπητο γυαλί.
Κι' όμως τα έντομα στο τέλος
περιφορώντας την εύθεια όδο.

Άν βάλλουμε κατά μέρος αυτές τις, εύτυχώς, λίγες άτυχεις εκφράσεις δέ μπορούμε παρά να χαρούμε μερικά πολύ έξαιρετικά κομμάτια του ποιήματος σάν το παρακάτω:

Είνα τόσο λυπηρές οι μετακομίσεις,
δέν είναι όμως άνάγκη να πάρουμε
μαζί μας πολλά πράματα.
Όυτε βιβλία μη πάρετε μαζί σας,
Μπορεί να πάτε στον περίγυρο του
[Βούδδα.
Η πορεία θά φτάση στην τελειότητα.
(Το κάθε τι είναι μέσο για ένα τέλος).
Άς μη έρθη ποτέ μία τέτοια μέρα.
Κάθε τέλος είναι άπαισιο σάν το θάνατο.
Κάθε τέλος είναι άπαισιο σάν το θάνατο
είτε πηγαίνει στον ζυανό,
είτε πηγαίνει στη γη,
είτε πηγαίνει στη ναλαζόδουαρη λουρίδα
του ζάκεανιου ρείθρου.

Τότε θά πεθάνουμε
γιατί θάμαστε άθάνατοι
σάν τους χρωματισμούς και τις άρχές
[της ήθικης.

Με το βιβλιαράκι του αυτό ο κ. Σωφρονίου πλουτίζει την Κυπριακή λογοτεχνία με τή μοντέρνα ποίησή του, μοντέρνα όμως που χρησιμοποιεί τόσο καλά Κυπριακά στοιχεία, ώστε να μπορούμε να πούμε πώς το «Χρονικό» είναι μία καλή άπαοχή τής ποιητικής γροινιάς και ένα πολύ καλό ξεκίνημα για τον κ. Σωφρονίου.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Δ. Χαρμπυλίδη, Βασιλέματα (Στίχοι), Λευκωσία, 1953, σελ. 77, τιμή 3).

Με πολύ ένδιαφέρον έχουμε διαβάσει τή «Βασιλέματα», τήν τελευταία συλλογή του κ. Χαμπυλίδη. Τή «Βασιλέματα» δέν είναι τίποτε άλλο παρά λιγότερα ποητικά, που έχουν κατά πλειονότητα κέντρο τους το ήλιοβασιλέμα. Το ήλιοβασιλέμα άλλου γίνεται αίτια για μία άπλη περιγραφή, άλλου είναι άπλως παρομοίωση μιάς σκέψης ή άλλον ενός συνασθήματος, άλλου είναι άπλως μία διακοσμική είκόνα. Θά μπορούσα παίρνοντας ένα στίχο του ποιητή να τον χαρακτηρίσω ως «χρυσοθήρα του πλούτου τής δύσης».

Τή θέματα των μικρών αυτών ποιημάτων είναι άπλως στιγμιότητα τής καθημερινής ζώης, περαστικά. Η καθη-

μερική όμως ζωή της φύσεως και όχι της κοινωνίας και των ιδεών. Έξάλλου ο ίδιος ο ποιητής στον πρόλογό του δηλώνει πως δεν ασχολείται ούτε και θέτει προβλήματα. Άπλως τραγουδά τη φύση και προσπαθεί σ' αυτήν να βοηθήσει ξεκούρασμα και όσοι θα τον διαβάσουν. Ένοείται πως ο ποιητής, παρ' όλο που στον πρόλογο του δείχνει πρόθεση επιστροφής στη φύση, τραγουδεί και επιστρέφει μόνο σε μία στιγμή της φύσης, στο ήλιο-βασίλειο, με λίγες μόνο ξυμφορές.

Πάντος μερικά τραγουδάκια του έχουν ένα τόνο επιγραμματικό και τόση λιτότητα που άσφαλως τα χαιρόσασα. Άναφέρω εδώ τους τίτλους: «Χριστογεννητικό δέντρο», «Δαντελίνα είν' τ' αεντόνια», «Χειμωνιάτικο στίχο». Δυστυχώς όμως, παρ' όλη τη μεγαλύτερη ωριμότητα του ποιητή στην τεχνική, δεν προχώρησε με τη νέα συλλογή του πέρα από το επίπεδο που κινούνται οι προηγούμενοι του στίχοι, ιδίως τα «Δυζώφωτα» (6' έκδ.) που έχω υπ' όψη μου.

Όστόσο και η κίνηση σε συνεχώς διάφορες τομείς είναι ένα πλεονέκτημα. Προσθέτω ένα επιγραμματικό τραγούδι, τόσο λιτό, που αξίζει να το ξαναχαρούμε τιτωμένο εδώ:

Ήρεμος τάφος—μιά τελεία—
Μετ' το κεφάλαιο της Ζωής,
Π' άπάνωθ' του τ' όλοφρο ύφώνεται,
Σ' άν κατακόρυφη γραμμή,
Τό κυπαρίσσι!

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Τα Δεκαπεντάχρονα του
Μουσικού Συλλόγου «Μότσαρτ».

Είναι μερικά πράγματα που δεν πρέπει να περνούν άραταιότητα. Πολύ περισσότερο όταν αυτά τα πράγματα είναι κάποιες άνώτερες εκδηλώσεις της ζωής μας κοινωνίας, και μάλιστα ομαδικές εκδηλώσεις. Μία τέτοια εκδήλωση στον καλλιτεχνικό τομέα είναι ο Μουσικός Σύλλογος «Μότσαρτ», που γιορτάζει σε λίγες μέρες τα δεκαπεντάχρονά του. Είναι, λοιπόν, στοιχειώδες καθήκον μας να μιλήσουμε για την ευδοκμή του δόξαση έστω και σύντομα. Έτσι άνταμείβουμε ήθικώς τους πρωτεργάτες του συλλόγου αυτού, τους έκαστοτε έκτελεστές και όλους τους άλλους που τον ήπαστήριξαν φανερά ή εκ του άφανου. Και όλοι αυτοί τί τάχα άλλο από μία ήθική ίκανοποίηση πάντοτε έχητούσαν;

Στά 1938 μία ομάδα φιλομούσων με

επί κεφαλής τó μουσικό κ. Γιάγκο Μιχαηλίδη και τόν κ. Διαμαντή Μιχαηλίδη, τότε γραμματέα του «Όλυμπακού», ίδρυσε τó σύλλογο με ήπαστήριξη της κ. Έλένης Άθανασιάδου και τού κ. Κ. Κασινόπουλου, τού Έλληνικού Όδειου (Λευκωσίας). Τόν επόμενο χρόνο ó σύλλογος έμφανίστηκε στό κοινό με τήν πρώτη του συναυλία (όρχήστρας και μικήτης χορωδίας) με έργα Μότσαρτ άποκλειστικώς. Άπό τότε και συνεχώς παρουσιάζει τακτικές συναυλίες με έργα Ξένων και δικών μας συνθετών, στις κριώτερες πόλεις της Κύπρου. Δίπλα στις καθιερωμένες αυτές συναυλίες του ó σύλλογος αυτός άνέπτυξε και άλλη δράση, πάντοτε βέβαια μετ' τα καλλιτεχνικά πλαίσια. Στά 1940, π.χ. λίγους μήνες μετ' τήν έκοψη τού Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, έδωσε συναυλία ήπέρ του Έλληνικού Έθους Στασού, στά 1941 έλαβε μέρος σε γιορτές ήπέρ της Ελλάδος, έβήθησε διάφορες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις τού Παγκυπρίου Γυμνασίου, διάφορες έθνικές γιορτές στην προτείνουσα, μουσικές έμφανίσεις επιλέκτων καλλιτεχνών και φιλομούσων σωματείων.

Άσφαλως ó σύλλογος όφείλει πολλά κατά τήν καλλιτεχνική του πορεία στον καλλιτεχνικό του διευθυντή κ. Γιάγκο Μιχαηλίδη και στον από τότε ως τ' σήμερα γραμματέα του κ. Διαμαντή Μιχαηλίδη. Άλλα και άρκετά όφείλει και έλπίζει στον νέο του καλλιτεχνικό διευθυντή, τόν διεθνώς γνωστό μουσουργό κ. Σόλωνα Μιχαηλίδη, που άνέλαβε τόν σύλλογο μετ' τήν άναχώρηση στό έξωτερικό τού πρώτου.

Άσφαλως ó Σύλλογος επιδιώκει και καταπάνατα με πολλά. Ή ευγενική του προσπάθεια να Ξαπλώση τή μουσική κίνηση σ' όλο τó νησί με τή διοργάνωση τακτικών συναυλιών, διαλέξεων και τ' όμοια μας σγανει. Μας σγανει μάλιστα ιδιαίτερος, γιατί ή κάθε τον προσπάθεια είναι άνιδιοτελής και χωρίς έπίσημες ή άνεπίσημες έπιχορηγήσεις. Τελειταία σχεδιάζει τή διοργάνωση Συλλόγου Συναυλιών, που να δίνη τακτικές συναυλίες, επιστρατεύοντας όλα τ' άνόπια μουσικά στοιχεία και τους Ξένους περαστικούς μουσικούς. Άν τούτο τελικώς κατορθωθή, νομίζουμε πως θάνα ένα σημαντικό κέρδος.

Ευχόμαστε κι' άνάμενουμε.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΠΩΣ ΜΑΣ ΚΡΙΝΟΥΝ

Στό τεύχος Μαρτίου (Έτος ΙΣΤ', ἀρ. 136) του 'Αθηναϊκού περιοδικού «'Ακτίνες», υπό τον τίτλον «'Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων» δημοσιεύεται τὸ ἀκόλουθον σχόλιον γιὰ τὰ «Κυπριακά Γράμματα»:

«Τὰ «Κυπριακά Γράμματα» ἀνανεώνουν ἀδιάκοπα τὴν ὠραία τους προσπάθεια. 'Ο διευθυντὴς τους κ. Νίκος Κραυνιδιώτης μὲ τὶς «'Απόψεις» του βοηθαίει στὴ σωστὴ κρίσι πάνω στὰ πνευματικὰ θέματα τῆς ἐποχῆς μας καὶ τὸ χάραγμα τῆς σωστῆς πορείας. Καὶ τὰ δύο του ἄρθρα στὰ φύλλα Νοεμβρίου καὶ Δεκεμβρίου («Τὸ ἡρωϊκὸ στοιχεῖο στὴν Τέχνη», καὶ «'Ένας πραγματικὸς κίνδυνος»), ξεχωρίζουν γιὰ τὴ μεσότητά τους. Καὶ οἱ «Κυπριακοὶ περίπατοι» τοῦ κ. Χρ. Παπαχρυσοστόμου ἐπίσης».

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Στις 12 Φεβρουαρίου ὁ κ. Κ. Πιλαδάκης μίλησε στὴ σειρά τῶν διαλέξεων τοῦ Πεζοπορικοῦ 'Ομίλου Λάρνακος μὲ θέμα «Τὸ χιούμορ εἰς τὴν λογοτεχνίαν». Ἡ διάλεξη ἐπαναλήφθηκε στὴ Λευκωσία ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Πνευματικῆς 'Αδελφότητος.

— Στις 26 Φεβρουαρίου, ἐγκαινιάζοντας τὴν ἐφετηνὴν σειρά διαλέξεων τῆς 'Εταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν, μίλησε στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου ὁ κ. Γ. Παπαχαραλάμπος μὲ θέμα «Κυπριακὴ λαογραφία».

— Τῆ δευτέρῃ διαλέξει τῆς σειράς ἔδωσε, στίς 5 Μαρτίου, ὁ κ. Κύπρος Χρυσάνθος μὲ θέμα «Ἡ λαϊκὴ ἱατρικὴ ἐν Κύπρῳ».

— Στις 8 Μαρτίου μίλησε στὸ Κινηματοθέατρον «'Αττικόν», ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Φυσιολατρικοῦ 'Ομίλου Πάφου ὁ κ. Ν. Χιονίδης μὲ θέμα «Τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι».

— Στις 12 Μαρτίου ὁ Πρόεδρος τοῦ 'Ελληνικοῦ Πνευματικοῦ 'Ομίλου Κύπρου κ. Κ. Σπυριδάκης ἐισηγήθηκε, σὲ ἐνδосωματειακῇ συγκέντρωσιν τῶν μελῶν τοῦ 'Ομίλου, ἐπὶ τοῦ θέματος «Γυναικεὶα ἐκπαίδευσις καὶ μόρφωσις εἰς τὴν Κύπρον».

— Ἐπισκέφθηκε τὸ νησί ὁ θίασος Μανωλίδου—'Αράνη καὶ ἔδωσε σειρά παραστάσεων στὴ Λευκωσία καὶ ἄλλες πόλεις. Τὸ δραματολόγιον περιλάμβανε ἔργα νεοελλήνων καὶ ξένων συγγραφέων.

— Ἰδρύθηκε ἐπὴν Κύπρῳ, μὲ ἔδρα τὴ Λευκωσία, παράρτημα τοῦ «Συνδέσμου 'Ελλήνων Λογοτεχνῶν», 'Αθηνῶν. Τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον ἀπαρτίζεται οἱ κ.κ. Κύπρος Χρυσάνθος (Γραμματεὺς), Ἐάνθος Λυσιώτης (Ταμίας), Χρ. Γαλατόπουλος, 'Ανδρέας Γεωργιάδης Κυπριόλεων καὶ Νίκος Κραυνιδιώτης (Συμβούλιον).

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Δημητράκη Χαμπουλιδη: Βασιλέματα. Στίχοι. Λευκωσία—Κύπρος, 1953.

A. F. Scott, M.A.: Modern Essays (Third Series, 1943-1951), Macmillan and Co., Limited, St. Martin's street, London, 1953. 5/.

Φαίδωνος Κ. Μπεμπουλίδου: 'Ιούλιος Τυπάλδος (1814-1883). 'Επτανησιακὴ Βιβλιοθήκη 'Αρ. 2. 'Αθήναι, 1953.

Σ. Α. Σωφρονίου: Χρονικό. Ποιήματα. Λευκωσία, 1953.

Κώστα Μαϊστράλη: Καπνὸς ἀπ' τὴν 'Ιθάκη. Ποιήματα. 'Αθήνα, 1953.

Société d' Histoire du Théâtre: Revue d' Histoire du Théâtre. Quatrieme année, 1952. IV. Olivier Perrin Editeur, 198 Boulevard Saint-Germain, Paris—VII.

Γιάννη Μευρέλλου: 'Η Γκιουλιπτε. Διηγήματα. 'Ηράκλειον—Κρήτης, 1948.

Γιάννη Μευρέλλου: Τὸ ἡμερολόγιο ἐνὸς νεκροῦ λοχαγοῦ. 'Απὸ τὴν ἐπιτοίγια τῆς 'Αλβανίας. Δευτέρα ἐκδοσις. 'Αθήναι, 1948.

B. J. M. Monks and D. I. Luard: Learning English. Elementary Grammar and Exercises for beginners in the study of the language. London, Macmillan and Co. Ltd.

'Αλκη Κωτσάκη: 'Αρματοδρόμοι. 'Ελληνικὴ γῆ. Ποιήματα. 'Αθήνα, 1953.

Α. Ξυγγοπούλου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: Τέσσαρες μικροὶ νοαὶ τῆς Θεσσαλονίκης ἐκ τῶν χρόνων τῶν Παλαιολόγων. 'Εκδοσις 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη ἀρ. 15. Θεσσαλονίκη, 1952.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Γ. Γ ε ω ρ γ., Κτήμα: Σεβόμεθα κί' ἐκτιμοῦμε τὸ αἰσθηματὰ σας, τὰ ὅποια δὲν μετουσιώνονται ὁμως, δυστυχῶς, ἀκόμη εἰς τέχνην. Συναχστε τὴν προσπάθειά σας.— Ν τ. Χ α ρ., Κυρηνεῖαν: 'Εχετε πλοῦτον συναισθηματικὸν ποῦ δὲν ἔρισκει ἀκόμη τὴν ὀρθὴν ἔρμηνεία. Τὰ ποιήματά σας ἀποδεικνύουν μίαν στιχουργικὴν δεξιότητα, δὲν παύουν ὁμως νὰ εἶναι πρωτόλεια.— Μ. Κ., Λάρνακα: Τόσο τὸ πεζὸ «'Αγία Αἰμιλία» ὅσο καὶ τὸ ποιημὰ «Στὰ μᾶτια σου» εἶναι εὐκόλως ἐρωτικῆς συνθέσεως χωρὶς καθολικώτερον χαρακτῆρα καὶ πνευματικώτερον περιεχόμενον. Τὰ «Συντρίμιον» καλὸ' θὰ δημοσιευθῇ.— Π. Α., Μόρφου: 'Εχει στοιχεῖα λογοτεχνικὰ τὸ «Στὸ νερόμυλο», ποῦ δὲν δέονται ὁμως ὀργανικὰ σὲ μίαν συνθετικὴν εἰκόνα. Τὸ ἀφηγημὰ σας δὲν ξεπερνᾷ τὰ ὅρια ἐνὸς ἀτελοῦς ψυχολογικοῦ σκίτσου.— Δ. Θ ε ο δ., Λευκωσίαν: Τὸ «Στὴ ζωῆς τὸ χορδὸν» καλὸ' θὰ δημοσιευθῇ. Τὸ «Στὴ θολούρα τῆς ζωῆς» ἔχει ἕνα πολὺ ἀσθενὲς τέλος.— Α. Ν. Χρ., Λευκωσία: 'Εχει ἄσθθν περιεχόμενον τὸ διηγημὰ σας. Μαρτυρᾷ μίαν ἐξαιρετικὰ ἀνησυχὴν ἰδιοσυγκρασία, ποῦ δὲν καταστάλαξε ὁμως ἀκόμη. Τὸ ὄρος σας εἶναι τρομερὰ ἀκατάστατον. Πιθανὸν τὸ ἐπεξεργαστοῦμε ἀργότερα καὶ νὰ τὸ δημοσιεύσουμε.